REPETITIO
SEV LECTVRA,

EXCELLENTISS. IVRISCONSVLTI,
Et apud celeberrimum, ac florentiſſ. Patauinorum Gymnaſium publici Profeſſoris, D. Hieronymi Campi. S. Petri Nobilis Patauini, ſuper rub. & tit. De obligationibus. Nunc primum in lucem edita.

PATAVII
Iacobus Fabrianus Excudebat
M. D. L.

HIERONYMI BONI GIBBI PATAVINI

Epigramma ad Lectorem.

Lumine ut excellit Proles Hyperionis omne
Lumen, & illustrat Regna Opis, & Thetios.
Sic Patauos ſuperat uirtute Hieronymus omnes,
Lumine & irradiat, nobilitateq; ſuo.
Ergo age rumpe moras cupide, at noua docte legendi,
Legiſti nullo tempore docta magis.
Sunt Scholia hæc legum doctiſſima, perlege, dices,
Quod dixi, in folijs me reperiſſe ſacris.
Zoilus hinc linguax, hinc riſor Momus, & atro
Dente Theon profugit, crimine nanq; uacat.

Euiſdem Diſtichon.

Librum hunc Lector emas, numis nec parce, recondit
Nectaream Ambroſiam, Nectar & Ambroſium.

CLARISS. AC SAPIENTISS. REIPVB. VENETÆ
Senatoribus, Philoſophisq; grauiſſ. Florentiſſ. Patauini Gymnaſii
optimis Moderatoribus, Sebaſtiano Foſcareno, M. Anto
nio Venerio, Nicolao A Ponte, Hieronymus Campi.
S. Petri Patauinus deditiſſ. S. P. D.

MAGNVM Illud, & mirabile ius erat ab antiquis Perſis
iam diu ſeruatũ, vt memorabili, maioriq; ſuplicio afficerent,
q beneficio vel medio.ri laceſsiti, ingrati fuiſſent, q̃ ſiq; aliud
grauiſsimũ ſcelus ꝑpetraſſent, veluti ſi parẽtibus: patriç: aut
Deo Optimo Maximo aliquid magni detrimenti, & iniuriç intuliſſent.
Vnde etiam a Philoſophis præceptum eſt in indignum, aut in ingratum
ne minimum quidem beneficium cõferendum eſſe, illud quidem, ne parũ
prudentes videremur, hoc vero, ne operam perderemus inhumanis bene
facientes, nihil unq̃ profuturis, Itaq; ne ego quoq; merito iam accuſandus
ſim, & fortaſſe Perſico more plectẽdus, qui a vobis ſummis ſemper officiis
ornatus fuerim, & aliquando ſi non re, verbis tamen, quorum nõ parua uis
eſt, me gratum oſtendere noluerim, legi lege ſatisfacere ſatius fore putaui,
quæq; de obligationibus a iureconſultis tradita ſunt, vobis ſanctiſſimis le
gum moderatoribus interpretata dedicare conſtitui, vt quantũ in me eẽt
perſoluerem, pariterq; me ipſum de me optime meritis obligarem. Acci-
pite igitur liberali, vt ſoliti eſtis, animo, quæ tanq̃ ex paupere frugũ acer-
uo vobis ſumẽda propono, quç ſi grata fuerint, veſtræ liberalitatis, meæq;
fidei teſtimonium afferẽt locupletiſſimum, vt ſi non cumulate ſatisfeciſſe,
attamen æris alieni crimine abſolutus videar, maioraq; etiã indies a vo-
bis beneficia expectare valeam. Et cũ laceſſere, ac deuincire facilius ſit, q̃
ſoluere, quo magis veſtra gratia, veſtraq; liberalitate deuinciar, eo ſaltem
gratiori animo acceptum referre conabor. Valete.

HIERONYMVS BONVS GIBBVS

PATAVINVS. LECTORI. S. P. D.

SI Tam mihi animus idoneus eſſet, quàm cupidus lector candidiſſime ad huiuſce legũ magni interpretis laudes enarrandas, me alterum profecto Ciceronem, & Demoſthenem alterum iudicarem. uerum cum ingenium meum in tanta earũ copia tenue prorſus, & puſillum ſit: pro captu mearum uirium (ſi paucula tamen primum in quorundam erroneam opinionem protulero) huc in medium afferam. Sunt nõ parum multi noſtra hac maligna (ne dicam dira tẽpeſtate) qui ſtatim aliquo noſtratum ſcriptore cuiuſq; ordinis, ac doctrinæ conſpecto ab eo auertunt tanquàm nauſeantes delicatas nares: quod ſane quàm recte faciant, aliorum eſto iudicium. Non ſilebo tamen, ut quem admodũ ij quos antiqua tempora genuere extiterunt homines, ita & noſtri temporis filij homines ſunt: ſi ij ergo homines extitere, & in uiros magnos ſuis ſtudio, et uigilijs euaſere, quid quæſo, dicant mihi nauſeantes iſti, impedimento eſt (ſi dijs placet) noſtratibus, ſi modo ſtudeant, & uigilent, quo minus & ipſi in qua uis ſcientia promoueant & excellant? profecto nihil. ſuo igitur ipſorum modo delirent rogo, ego. n. longe ab ijs diſſentio, & ſpretis illorum oblocutionibus, haud noſtrates minus inſpicio, et diligenter diſcutio, quam priſcos illos ſcriptores, quos ſolos illi admirantur, hocq; fortaſſe non ſine iudicio, ut tibi humaniſſime lector, ſi mihi te benignum in auſcultando præſtare non dedignaberis, pro uiribus demonſtrabo. Arrige aures igitur. Mos eſt mea quidem ſententia nequaq̃ aſpernãdus noſtræ ætatis diligẽtibus, & ſtudioſis, ut aliquid compoſituri antiquos, & primarios quidẽ perlegant, perlegendo diſcutiant, diſcutiendo obſeruent, & obſeruando, ſi quid ab eis conſcriptũ eſt, & ad amuſſim expolitũ, ubi ad rẽ id facere perſpexerint, ſuis operibus inſerant. & ut apes in Hybla mõte hos, & illos flores seligẽdo cõficiunt ſuaue, immo ſuauiſſimum illud Nectar, quod humanus guſtus nunq̃ ſatur, ſemper magis expetit, & cõcupiſcit. Sic iſti collectis undequaq; ex illorũ aceruo copioſiſſimis floſculis, deinde & compluribus alijs ſuo Marte excogitatis, & ſuis maximis uigilijs obſeruatis, adq; operum ſuorum faraginem apte coniectis, tale quidã conficiunt, adeo ut ex ijs & antiquorum flores fragrãtiſſimos, & quos ipſi ẽt diligenter, & apte ſuis lucubrationibus, immẽſis laboribus, & indefeſſis ſtudijs commenti fuerẽ, laute & ſcite, nobis facile comparemus. Quod in hoc noſtro Hieronymo à Campo Sancti Petri potiſſimũ ſi quis hiſce eius doctiſſimis in de obligationibus titulo, nunc recens Scholijs, ſeu gloſſematibus in lucem datis ſuam operam exacte nauauerit, facile diſpiciet: nullum. n. genus librorum, ut ſtudioſis [illegible] prodeſſe poſſet, non diſquiſiuit, unde eum percurras lector optime, & doctiſſime, tam [illegible] ibi doctrinã comperies, ut non eum modo ſed cõplurimos iuriſcõſultos Romanos legere tibi uidearis, ut Papiriũ, qui inter Iuris peritos prima præmia tulit: ut App. Claudium decemuirum, quem Regillanum uocãt, quiq; exactis Regibus fuit pacis author egregius: ut. P. Semproniũ Longum, quem Populus Romanus græcæ Sapiẽtiæ nomine Sophũ appellauit: ut. T. Coruncanum, qui primus publice iura profeſſus traditur, & ut alios fere innumerabiles, quos ne diutius ijs immorãdo, n. ſtræ hæ faſtidij aliquid tibi pariant, conſulto prætermitto, et ad Hieronymum hunc à Campo Sancti Petri præceptorem meum iuris utriuſq; uere conſultiſſimum me recipio, qui omnigenis, ne dũ legalibus, tãtus eſt in literis, ut mihi ipſum imitandum ſemper propoſuerim, is. n. magnificas: arduas, ac nouas legum interpretatiões, eaſq; ueras nũc in lucẽ protulit ut eum omnes incredibilibus, meritis tamẽ laudibus, proſequantur, hic. n. iuris arctiſſimos nodos. legum AEnigmata, alijs prorſus incognita ueluti alter Oedipus acerrime diſſoluit, adeo ut eius diſcipuli nõ leui medius fidius ſtupore & iure afficiãtur, ſummæ etenim ſpei dignitatis, et authoritatis ẽ, ipſumq; inter literatos mire omnes beneuolentia proſequũtur, is. n. fideliſſimus pro ſocijs ullũ nunq̃ periculum ſubterfugit, pro amicis maledicum quemq; Sycophantã hoſtiliter ſemper odit, nullã æmulorum inuidentiam timet, cumq; iis in publico Gymnaſio diligentiſſime, acutiſſimeq; quicquid in medium protulerint diſputat, & nõ ſine laudibus uictor euadit, eũq; ſubdolis ſophiſtis non minori animo depugnat q̃ olim Iouis fidius Hercules cũ horrẽdis monſtris decertauit. Diſcipulos ueluti Theophraſtus habet nõ paucos, eoſq; ut erudiat nullis laboribus, ſudoribuſq; unq̃ pepercit, hos etenim diligit: amat, ac chariſſime deoſculatur, ſuamq; omnem curam, atq; operã ad leges illis impartiendas & eum uirtute enucleandas libentiſſime confert: De nobilitate eius, cum ea nota ſit, multa tacere, q̃ pauca dicere, certe præſtiterit. Ea. n. ẽ in cauſa, ut in gerẽdis tam publicis quam priuatis rebus, uno totius Vrbis Patauinæ conſenſu ad obeunda munera deligatur. Is. n. non ſolum otioſis erroribus eam repurgat, ſed lites quoq; perplexas haud ſecus diſſecare ſolet, ac Gordianos nodos Alexander dirimere conſuerat. Hinc omnes maximis eum laudibus extollunt, cupiunt eleuare, & in cœlum deniq; ferre, ſiq; hæc tibi lector doctiſſime adductis aliquibus uellem demõſtrare, uterer, ut inquit Cicero, in re non dubia teſtibus nõ neceſſarijs. Hunc igitur ama, cole, & uenerare, hoc autem poſtremum ẽ, ut te horter, ut huiuſce tam nobilis: tam honorati, tam acuti, & tam docti iuriſconſulti legales elucidatiões ame uoluas, reuoluas, & noctes, atq; dies tecũ habeas, id quod tuo maximo nõ ſine cõmodo fiet: multo. n. plura ibi cõperies, q̃ hic paucis, et inornatis meis uerbulis ipſe coniecerim. Vale.

EXCELLENTISS. D. HIERONYMI

CAMPI. S. PETRI NOBILIS PATAVI. V. I. CONſulciſſ. Et apud Inclytum Patauinorum Gymnaſium Profeſſoris publici, Repet. tit. de Obligationibus, quæ commentationis uice eſſe poſſit. Nunc primum in lucem edita.

SVMMARIA RVBRICAE.

1 Quare uacationes ſcholaſticis fuerint conceſſæ.
2 Iureconſulti non ſolum ſibi, ſed aliis, ac reipublicę auſilio eſſe debent.
3 Quid ſit obligatio.
4 Obligatio eſt quadruplex.
5 Naturalis tantum dupliciter conſideratur.
6 Declaratur tex. in .l. iuriſgentium .§. ſed cū nulla. verſi. igitur. ff. de pactis.
7 Rō quare pactū nudū ꝓpter frigiditatē cōtractus pariat tātū nalē obligationē.
8 Ex contractu inito, inter dominum & ſeruum, inter patrem & filium, oritur naturalis tantum obligatio, propter conditionem perſonę.
9 Serui extraneis, & dominis ſuis naturaliter tantum tenentur.
10 Nālis obligatio ſola, ꝓpter frigiditatē ꝑſonę, differt ab nāli ſola, ꝓpter qualitatē (perſonę.
11 Ciuilis tantum obligatio dupliciter conſideratur.
12 Ex contractu ſtricti iuris, inuito dolo, naſcitur ciuilis tantum obligatio.
13 Ciuilis, & naturalis dupliciter conſideratur.
14 Caſus ſingularis, ubi ciuili & nāli ſimul obligationi, accedit & alia nālis obliga- (tio.
15 Obligatio Prætoria quid, & qualis ſit.
16 Obligationes unde naſcantur.
17 Contractus accipiunt formam, aut a re: aut a uerbis: aut a literis: aut a conſenſu.
18 Publicū delictū quid ſit.
19 Cauſe publici iudicii, quia ſunt meri imperii, nō oritur ex eis obligatio ꝓprie, ideo iudicis officio nobili expediuntur.
20 In publicis iudiciis proceditur quatuor modis: accuſatione: inquiſitione: denunciatione: & exceptione, non tamen actione.
21 Obligatio deſcendit ex priuato delicto, furto: rapina: & iniuria: damno dato.
22 Ex furto: rapina: iniuria: damno dato, agitur ciuiliter, & criminaliter.
23 Pro furto, non eſt pœna mortis, aut membri abſciſſionis.
24 Iure fœudorum, fur Vltra .5. ſolidos laqueo ſuſpenditur.
25 Ex furto, aliquando nec obligatio, nec actio naſcitur.
26 Stante ſtatuto ꝙ bānitus poſſit impune offendi, ſi ego feci pacem cum te offendente me, & ſis bānitus, ſi poſtea te offendo, nō dicor venire contra pacem.
27 Actio furti interdum datur ēt nō dn̄o cōtra dn̄m, & datur aliis quorū intereſt.
28 Pœnales actiones non dantur in hæredem rei, tamen dantur hæredi ipſius domini, excepta actione iniuriarum, quæ finitur etiam per mortem actoris.
29 Quare morte actoris, & rei, finiatur actio iniuriarum.
30 Iudex q tulit ſniām iniquā, facit litē ſuā, q̄a ex quaſi delicto tenetur, pœna ē in arbitrio iudicis habita rē ſūptuū dānorū ptis lęſe, Ita tū ſi pars lęſa nō ꝑuccauit, uel ꝓ (uocauit, & obtinuit.
31 Homines obligantur aut ſuo, aut nomine alieno.
32 Quæ ſit differentia inter contractum, obligationem, & actionem.
33 Cōtractus dū cōtrahūtur ſūt facti, ſed poſtea q̄ ſunt in eſſe deducti, ſunt iuris.
34 Quæ ſit differētia inter conuētionem: ſtipulationem: promiſſionem pactum nu- (dum & pollicitationem.
35 Obligatio mater eſt actionis.
36 Realis actio non oritur ex obligatione, ſed ex dominio, vel quaſi.
37 Obligatio, & actio, ſunt res incorporales.
38 Quando in .l. uerba incidenter proferuntur, non attendimus quæ incidenter, ſed q (principaliter proferuntur.
39 Valet argumentum a coniunctione duarū legū.
40 Rei appellatione contractus, & obligationes continentur.
41 Conceſſo uno, uidentur etiam omnia ea conceſſa, ſine q̄bus id cōceſſū eē nō pōt.

42 Actio ſæpe ſine obligatione,& econtra.reperitur.
43 Perſonalis actio uere, & proprie eſt actio,& ex obligatione oritur.
44 Verba proprie,& non improprie,ſunt intelligenda.
45 Dominium eſt cauſa actionis realis.
46 Seruitus eſt cauſa actionis realis,confeſſoriæ,& negatoriæ.
47 Vſucapio eſt cauſa,ſeu fundamentum actionis realis publicianæ.
48 Quando materia non patitur,non efficitur continuatio ad proxima.
49 Proximus is tantum dicitur,quem nemo antecedit.
50 Inſpicimus ꝙ principaliter agitur,non ꝙ in conſequentiam uenit.
51 Eccleſia eſt mater fidei.
52 Accuſationes naſcuntur ex delictis.
53 Lex nõ ꝓcedit dando formam delictis,ſed potius imponendo in eis pœnam,ne ui-
deatur ea approbare.
54 Vna determinatio reſpiciens plura determinabilia,pariter ea determinat.
55 Connexorum idem eſt iudicium,& ꝙ de uno dicitur,& de altero iudicatur.
56 Statutum ideo eſt ſtricti iuris,quoniam actio ex ſtatuto eſt ſtricti iuris.
57 Talis præſumitur cauſa,quale eſt eius cauſatum.
58 Vbi apparet ordo iuris,uel intellectus,non curatur ordo uerborum,uel ſcripturæ.
59 In his quæ ſimul,& coniunctim fiunt,non eſt dare prius,nec poſterius.
60 Vbi ordo eſt neceſſarius,ille non debet prætermitti,immo adunguem ſeruari.
61 Ordo iudiciarius eſt,ꝙ libellus offeratur: lis conteſtetur: iuretur de calumnia.
62 Attẽditur ordo ſcripturæ,quãdo ſcriptura cõcordat cũ ordine intellectus,& cũ uo
63 Teſtator uidetur prædiligere primo nominatos. (luntate teſtatoris.
64 Nihil tam naturale eſt,q̃ unum quodqꝫ ſibi ſimile generare.
65 Obligatio eſt de iure gentium,actio uero de iure ciuili.
66 Licet actio naſcatur ex obligatione,non tñ naſcitur ex naturali tantũ obligatione.
67 Obligatio ãteq̃ eẽt a iure ciuili appbata nõ pariebat actionẽ,ſed poſtq̃ a iure ciui-
68 Senioribus teſtibus ẽ magis credendũ,q̃ iunioribus. (li fuit appbata.
69 Si frater minor nõ ẽ literatus,ſcripturæ debent pmanere apud ſeniorem fratrem.
70 Actus denominari debet ab ea parte,a qua magis incaleſcit.
71 Conſenſus dignior eſt Verbis.
72 Mater eſt ſemper certa,pater uero quem nuptiæ demonſtrant.
73 In ſtipulatione,Verba ſunt de ſubſtantia.
74 Dictio,ex,denotat cauſam proximam,& immediatam.
75 Actionis cauſa eſt duplex.proxima,& remota.
76 Quicquid eſt cauſa cauſæ, eſt etiam cauſa cauſati.
77 Dictio nihil intereſt,non tollit omnem differentiam.
78 Contractus pro obligatione accipitur.
79 Argumentum ualet a conſequenti deſtructo.
80 Actio,Alia natiua,Alia datiua.
81 Actio realis nõ oritur ex obligatione,ſed ex dominio ex parte agentis, & ex poſſeſ
82 Obligatio eſt qd diuerſũ,& ſeparatũ ab actione. (ſione ex pte rei cõuẽti.
83 Natura copulæ,&,eſt ut inter diuerſa ponatur.
84 Diuerſorum ea eſt natura,ut uno ſublato,aliud de ſe poſſit permanere.
85 Actionis exitus tendit ad exequendam obligationem.
86 Res quæ caret effectu,carere debet nomine.
87 Qualitas non poteſt eſſe ſine ſubiecto.
88 Argumentum a coniunctione duarum legum eſt in iure Validum.
89 Quando eſt genus, ꝙ ſupra ſe non ſit aliud genus,tunc illud diffinitione carere de-
bet, & per ethimologiam,ſeu circunferentiam quandam demonſtrari debet.
90 Argumentum a uerisſimili mente ſtatuentium in iure eſt ualidum.
91 Si actor tractat de damno euitãdo,auditur ẽt ꝙ alleget turpitudinẽ ſuã,ſecus ſi de
92 Etiã in odioſis fit extẽſio de caſu ꝓprio,ad caſũ im ꝓpriũ. (lucro captãdo.

HOC Anno offert ſe nobis contractuũ,obligationumq;
materia interpretanda,cuius vtilitas cum ſatis ex ſe pa-
teat,& vos oẽs huius legalis ſciẽtię īgenti amore ardere
conſpiciam,eius commendationem omittendam fore du-
1 xi.Hoc unum tamen vos ſcire uelim† vt,& ſi horum temporum inducię
vobis a maioribus conceſſę fuerunt,id non abre,ſed potius ſumma ra-
tione ab eis factum putetis,vt ſilicet (refocillatis viribus) frequen-
tiori ſtudio,ardentioriq; deſiderio ſtudia ueſtra proſequi ualeatis. In
hoc Arietem imitãdo,qui dum maiori ictu aliquid incutere uult,Iam
factum iter reuocat,ut eo fortior effectus iterum celeriori paſſu currẽ-
do id maiori impetu inuadat.Idem uobis ſit cordi,ꝙ hæc quies non
2 ob id inſtituta fuit,vt ſemper in ocio verſemini,† ſed potius vt vali-
dioribus viribus,legalibus ſtudiis incumbere debeatis,vt uobis met-
ipſis,veſtræq; reipublicæ aliquando auxilio eſſe poſsitis.
Vnde ego ad rem ipſam deuenio,& capio titulum de obligatio-
nibus,ad cuius intelligentiam anteq̃ ad illius interpretationem deue- Quinq; euidẽtia lia.
niam,Quinque præmittam euidentialia.&.primo.quid ſit obligatio:
Secundo,quotuplex ſit obligatio:& quæ ſint efficaces ad actionẽ pro-
ducendam,& quæ non:Tertio,vnde naſcantur obligationes efficaces:
Quarto,quot modis homines obligentur:Quinto,& vltimo,quę diffe
rentia ſit inter contractum,& obligationem,& actionem. Redeo ad
primum,& Quæro,quid ſit obligatio.Reſpondeo ex mente Impera primum euident.
3 toris in principio huius tituli† Quod obligatio eſt iuris vinculum,
quo neceſsitate aſtringimur alicuius ſoluendę rei ſecundum noſtræ ci-
uitatis iura,an iſta ſit bona diffinitio,habeatq; ſuũ genus,& differẽtias,
cõuertaturq; cũ ſuo diffinito,hic nõ diſputabo,ſed latius dicã in glo.i. Secũdũ euidẽt.
4 Quo ad ſecundum,quotuplex ſit obligatio† dicas ꝙ quadruplex eſt
obligatio,Alia naturalis tantum:Alia ciuilis tantum:Alia ciuilis,&
5 naturalis ſimul,Alia Prætoria:Rurſus† naturalis tantũ dupliciter cõ-
ſiderari poteſt:Naturalis ſola ab initio,& naturalis ſola ex poſt facto,
Naturalis ſola ab initio,& ipſa quoq; dupliciter conſideratur,vi-
delicet naturalis ſola ab initio propter frigiditatem contractus,&
naturalis ſola ab initio propter conditionem perſonæ.naturalis ſola Obliga. tio natu. ſola propter frigi dit.cont.
ab initio propter frigiditatem contractus,eſt illa,quæ ex nudo pa-
cto naſcitur,quæ actionem non parit ex parte actoris: Sed tan-
tum exceptionem ex parte rei,vt dicit textus in.l.Iuris gentium.§.Sed
6 cum nulla.ff.de pact.† ibi nuda pactio actionem non parit,ſed exce
ptionem.vt exemplum in eo,cui pacto nudo aliquid promiſſum eſſet,
iſte talis actionem non haberet contra promittentem:Sed ſi debitori
à creditore factum eſſet pactum nudum de nõ petendo,cõpeteret ipſi

debitori exceptio ad ſe defendendum contra creditorem agentem.§.
preterea infra de.excepti.& hoc pacto vos iuuenes optime habetis de-
7 claratum dictum.§.ſed cum nulla in.fi.† Ratio autem,quare ex pacto
nudo naturalis tantum oriatur,ea eſt quia pactum nudum eſt quædā
ſimplex conuentio,quæ à iure ciuili fomentum nullum habuit.l.in bo-
næ fidei &.l.legem.C.de pact.

Natu. ſola ꝑpter Cond. ꝑſonæ.

Secundo modo,conſideratur naturalis ſola à principio,non propter
8 frigiditatē contractus,ſed propter conditionem perſonę,† vt in quoli-
bet contractu etiam ſui natura validisſimo inito inter dominum,& ſer
uum,qui contractus,licet de ſua natura ſit potens ad producendam na-
turalem, & ciuilem obligationem. tamen propter conditionem ſerui,
qui incapax de ſe eſt eorumq; ſunt de iure ciuili.l.quod attinet.ff.de
9 reg.iur.ciuilem non parit obligationem,ſed naturalem tantum † cum
ſerui naturaliter obligentur extraneis,& etiam dominis ſuis.l.natura-
liter.ff.de.cond.inde.l.quibus diebus.§.dominus.ff.de.cōd.& demo.
item poteſt poni exemplum in pupillo contrahente cum aliis ſine tu-
toris authoritate,nam & iſto caſu pupillus obligatur naturaliter tan-
tum.d.l.naturaliter.§.fi.l.i.§.fi.ff.de noua.ciuiliter vero iſto caſu obli-
gari non poteſt,cum talis obligatio à iure ciuili ſit improbata.ſupra
de auth.Tuto.in.princ.poteſt quoq; exemplum poni iuxta terminos.l.
10 frater à fratre.ff.de condi.indebi. Aduertendum tamen eſt † q; hæc
naturalis tantum propter conditionē perſonę differt ab illa prima,quę
eſt naturalis ſola propter frigiditatem contractus:Quoniam illa nunq̄
parit actionem.d.l.in bonę fidei.&.d.§.ſed cum nulla hæc vero ali-
quando actionem,ſeu petitionem parit,vt eſt.tex.not.in.l.nec ſer-
uus.ff.de pecu.

Differentia inter ꝑdictas.oblig.

Nat.obligatio ſola ex poſt facto.

Naturalis autem obligatio ſola non à principio,ſed ex poſt facto ē,
cum ab initio,aliquis ciuiliter,& naturaliter eſt obligatus,deinde ꝑ
iudicis ſententiam eſt abſolutus.l.Iulianus.ff.de cond.indebi.& eſt
ratio,Quoniam hæc ciuilis obligatio,quæ erat contrario ciuili actu
(idest per ſententiam) fuit ſublata vt ſupra.§.fi.de.leg.agna.tut.&
hæc quantum ad naturalem tantum.

Secunda principalis ſpecies obligationis. Ciuilis ſola ab initio.

Secunda principalis ſpecies obligationis,quę eſt ciuilis tantum,
11 † & ipſa dupliciter conſiderari poteſt,ciuilis ſola ab initio,& ciuilis
ſola ex poſt facto,ciuilis ſola ab initio eſt,cum aliquis ſcripſit in chi-
rographo ſe debere ex cauſa mutui decem,quę ſibi non fuerunt nume
rata,ante biēnium ciuilis tantum naſcitur obligatio:vt hic in.glo.i.in
princ.& per Bar.in.l.ſi unus.§.pactus ne peteret.ff.de pact.col.ii.
12 Item exemplum † in contractu ſtricti iuris,ubi ſit adhibitus dolus,nā
non obſtante dolo,naſcitur ciuilis obligatio tantum.l.i.§.& ideo.ff.de
except.dol.l.dolo cum.l.præcedenti.C.de inuti.ſtip.naturalis

vero

vero, quæ inæquitate fundatur propter dolum, ei contrarium non naſcitur. l. Stichum aut Pamphilum. §. naturalis. ff. de ſol.

Ciuilis obligatio ſola non ab initio, ſed ex poſt facto conſiderari poteſt in eo, qui ciuiliter, & naturaliter eſt obligatus, deinde per pactũ de non petendo liberatur: ipſum. n. pactum tolit naturalem, & poſtea ciuilis ſola remanet. d. l. Stichum. §. naturalis. & glo. d. l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. Ciuilis ſola. ex poſt fa. cto.

Ciuilis, & naturalis obligatio ſimul iuncta, et ipſa dupliciter conſide- Tertia principalis ſpecies.

13 rari poteſt † . ſ. ab initio, et ex poſt facto, ab initio, vt in quolibet contractu valido, ſiue de iuregentium, ſiue de iure ciuili, qui efficacẽ obligationem pariat.

Ciuilis, & naturalis ſimul ex poſt facto exemplificari poteſt in contractu literarum poſt biennium, ꝙ tempus ipſi ciuili tantum obligationi, accedit & ipſa naturalis ſecundum magis communem opinionem, Bar. in d. l. ſi vnus. §. pactus ne peteret col. ii. licet aliud ſenſerit glo. in. l. generaliter in ver. religione. C. de non nume. pecu. Ciuilis et nat. ſimul ex poſt facto.

14 Tolen. etiam hic notabilem tradit caſum † ubi obligationi ciuili, & naturali ſimul iunctæ, accedit & alia naturalis. vt tex. not. in. l. hæres. §. ꝙ ſi hic. ff. de fideiuſſ. vbi ſi ſeruus dedit fideiuſſorẽ pro eo ꝙ debet naturaliter tantum, & manumiſſus fideiuſſori ſuo hæres exiſtat in perſona ipſius ſerui, durat obligatio fideiuſſoria, & naturalis obligatio, quę antea erat in ſeruo, durat, vt ſi ciuilis acceptilatiõe tolatur, maneat naturalis, quæ impediat ſoluti repetitionem. Sigularis caſus Tolen.

15 Quarta eſt principalis ſpecies obligationis, quæ eſt Prætoria † & eſt illa, quæ oritur ex contractu conſtituti à Prætore inuento. l. i. ff. de con. pec. Et aduertendum eſt, ꝙ licet aliis caſibus ciuilis obligatio poſſit eſſe ſeparata à naturali, tamen nunq̃ ipſa Prętoria à naturali ſeparari poteſt: & ratio eſt, quia Prætores ſemper vtuntur æquitate. l. i. ff. de mino. l. ꝙ ſi æphęſi. ff. de eo, ꝙ certo loco ex qua æquitate oritur nat. oblig. & ex hoc contractu conſtituti oritur illa actio, quæ appellatur actio de conſtituta pecunia, de qua bonus tex. in. §. de conſtituta infra de acti. & hæc quantum ad ſecundum principale euidentiale. Quarta pricipal ſpecies oblig.

16 Quantum uero ad tertium, vnde naſcantur † obligationes efficaces, dicimus ꝙ oriuntur, aut ex contractu: aut ex quaſi contractu: aut ex maleficio: aut ex quaſi maleficio. vt infra eo. §. ſequens. & prędicta intelliguntur eſſe cauſæ materiales obligationis. Tertiũ euidenc.

Ex contractu efficax obligatio deſcendit, vt quando inter duos, plures ue, fit aliqua expreſſa conuentio, quæ à iure gentium, vel ciuili, vel Prętorio ſit adinuenta: vel ſaltem à iure ciuili comprobata. de primis duabus, eſt tex. in. l. ex hoc iu. ff. de iuſt. & iur. & in. §. ius autem. inſt. de iur. nat. gen. vel ciui. iuncta ibi glo. in verbo pene: de Prętoria loquitur Obli. ex cont.

tex.in.l.i.& per tot.tit.ff.de conſt.pec.ex iſtis contractibus efficax obli-
17 gatio oritur † qui contractus omnes formantur, & accipiunt formam, &
ſubſtantiam ſuam, aut à re: aut à verbis: aut à literis: aut à conſenſu.
vt.§.fi.infra eo.re: vt mutuum: indebitum: cõmodatum: depoſitum: & pi
gnus. de quibus omnibus loquitur ti. ſeq. verbis: vt ſtipulatione, vt in
fra de verb.oblig. literis: vt infra de lit.ob.cõſenſu: vt emptione, & aliis
Ex quaſi cont. contractibus, de quibus infra de obl. ex conſen. Ex quaſi contractu na-
ſcitur obligatio, qñ nulla expreſſa partium conuẽtio interuenit: tamẽ
propter vtilitatem perſonę intelligitur in tali caſu, quaſi contractus, vt
in eo, qui abſentis, aut ignorantis negocia adminiſtrauit. vt habetur in
§.ṗtimo infra de obl.ex qua.cont. Item inter Teſtatorẽ, & Heredem, Itẽ
Ex maleſ. inter Heredẽ, & Legatarium, per tot.ti.de ob.ex qua.con. Ex maleficio,
ſeu delicto obligatio deſcendit duobus modis, aut ex pub. aut ex pri.
18 delicto. Publicum eſt † vt lex Iul.maieſt. Pomp.de parrici. Corn.de ſicar.
& aliis de quibus infra tot.ti.de pub.iud.in quibus vere obligatio non
19 cadit † quia cũ ſint meri imperii, iudicis officio nobili expediuntur. vt
tradit Bart.in.l.imperium.ff. de iure. omni. iud. Quod officium nobile
nullam preſupponit oblig.l.is qui per colluſiõem.§.fi.ff.de acti.emp. Ideo
20 dicimus in iſtis non procedi † per viã actionis, ſed potius per viã accu-
ſationis: aut inqſitionis: aut denũtiatiõis: aut exceptiõis: vt tradit Ang.
de malefi.in pric.ver.hęc ẽ quæ. Ex priuato delicto, ꝓprie obligatio de
21 ſcendit, vt infra de oblig.ex delic. † vt ex furto: rapina: damno dato: &
22 iniuria † & ex iſtis quatuor delictis, dupliciter proſequimur, aut ciuili-
ter. aut criminaliter. Ciuiliter, quãdo petimus. vt res, aut pœna nobis
adiudicetur. Criminaliter, quando agimus, vt reus luat pœnam in cor-
pore, vel præſtet quid fiſco. vt per acti.furti, quæ olim in duplũ, vel in
23 quadruplũ dabatur. vt infra de ob.ex deli. † nec pœna mortis erat, nec
etiã membrũ aliquod abſcindi poterat. vt in auth. vt nulli iud.§.pro fur
24 to in fin. Sed quia hodie illa deciſio eſt ſublata † ex furto agimus, vt
fur luat pœnam in corpore, quæ de iure conſuetudinario eſt pœna ſu-
ſpenſionis laquei, & habet locũ, ſi fur furatus ſit aliquid valẽs quinq; au-
reos, ſi minus uirgis caſtigetur. vt in vſibus fœudorũ de pac.ten.& viol.
§.ſiquis quinq; ſolidos. de qua materia vide Iaſ.C.de prec.imper.offe.in
25 l.i.circa medium ſuæ lecturæ † aliquando euenit, vt ex furto nec obli-
gatio, nec actio naſcatur, vt furta quę fiũt lege permittẽte, vt ſi quis res
Turcharũ, ſeu aliorũ Barbarorũ ſurripuit. l.nõ ſolum.C.de con. & mer.
Item ſi quis res aleatoris ſurripuit.l. prima.ff.de aleator. Quoniam, qui
lege permittẽte facit aliquid, nõ peccat.l.Graecus.C.de adul.l.fi.ff. qui
26 ſa.da.cog.& iõ † ſtãte ſtatuto, ꝙ bãnitus poſſit ĩpune offendi, ſi ego fe-
ci pacem tecum offendente me: & ſis bannitus. ſi poſtea te offẽdo, vel
interficiam, non dicor venire contra pacem. quoniam pax intelligitur

facta quantum ad ius priuatum mihi competens,non quantum ad ius mihi iure publico conceſſum a lege. Ideo impune te poſſum occidere.l.quid ergo.§.ſi hæres de leg.primo.l.qui ſeruum.ff.de verbo.obl. tra
27 dit Por.infra qbus mod.tol.ob.in prima col.n°.6.Rurſus † hęc actio furti datur domino,& quaſi domino,& aliquando ẽt non domino contra dominum,& etiam aliis quorum intereſt rem non eſſe furto ablatam,licet non ſint domini.§.aliquando,&.§.item ſi furto.infra de obl. ex del. & datur tantum cõtra furem ſiue pubes,ſiue impubes,dũmodo ſit doli capax.l.impuberem.ff.de fur.§.in ſumma,infra de ob.ex delicto, & contra eum,qui opem,& cõſilium præſtitit. dummodo furtum ſit ſecutum l.ſi is.ff.de fur.ſecus ſi conſilium tãtum.§.interdum.infra de obli.ex del. mortuo autem ipſo fure,non datur cõtra hæredem,quia pœnalis eſt vt infra de per.& tem.act.§.non autẽ.Verum tamẽ eſt,ꝙ ipſi domino datur contra quemcunq; poſſeſſorem rei vendicatio,& conditio furtiua datur ad uerſus furem:hæredem ve eius,licet nõ poſſideat.§.ſi.infra de ob.ex delic.l.ii.C.de fur.& in ſumma iſtę actiones pœnales differunt à
28 ciuilibus,quia ciuiles hæredi,& in hæredem dantur perpetuo † Pœnales vero in hęredem rei non dantur,licet hæredi ipſius domini detur excepta actione iniuriarum,quæ omnimodo per mortem actoris,aut
29 rei finitur.d.§.non autem.& ibi † ratio aſſignatur à glo.quia ante litem conteſtatam,actio iniuriarum non erat in bonis noſtris.ff.de Iur. l. iniuriarum actio.§.iii.in princ. & ratio rationis eſt,quia nihil iniuriato de patrimonio ſuo abeſt,nec reo aliquid adeſt.ff.de col.bon.l.cum emancipati.§.emancipatus.

Ex quaſi delicto oritur obligatio,cum quis neq; ex dolo,neq; ex lata culpa, ſed forte ex imperitia,ſiue negligentia ſua,vel ſuorum conueniri poteſt,vt infra de ob.ex qua.del.in princ. & per totum vbi inter alia exempla traditur illud de Iudice, qui non dolo,ſed propter errorem,aut imperitiam aliquid iudicauit iniuſtum,& punitur ex hoc qua **Ex quaſi delicto.**
30 ſi delicto,vt litem ſuam faciat † quæ pœna eſt in arbitrio iudicis,& debet habere rationem ſumptuum.& damnorũ partis læſæ. Et hoc dicas procedere quando pars læſa non prouocauit,vel prouocauit,& in cauſa appellationis obtinuit,ſecus ſi in cauſa appellationis ſuccũbit,Quoniam per hanc ſecundam ſententiam prima iniuſta firma maneret.l.pro Conſulibus.C.de appel.

31 Quantum ad quartum breuiter dicendũ eſt † ꝙ homines altero de duobus modis obligantur,aut proprio noĩe,aut alieno.Proprio,quando aliquis in aliquo cõtractu ſe obligat,ſeu promittit,Nomine alieno, quando pro alio aliquis promittit,qui fideiuſſor appellatur.l.i.§.ſed autem.ff.de act.& oblig. **Quartũ euident.**

Quantum vero ad quintũ,& vltimum euidẽtiale pertinere videtur **Quintũ & vlti. euidenc.**

videlicet † quæ differentia ſit, inter contractum: obligationem: & actionem: Nam contractus, ſeu ipſum contrahære eſt facti, & in facto conſiſtit, vt emere, locare. l. conſilio. §. fi. ff. de curat. furi. & eſt triplex contractus, proprius: improprius: & magis improprius de quibus poſtea dicemus infra, dum recitabimus dicta Port. in Rub. vbi etiam examinabimus quæſtionem de ſtatuto loquente de contractu † Et animaduertendum eſt, ꝙ contractus ſunt facti, quo ad ipſum contrahære, & ſic dũ in eſſe deducuntur, ſed poſteaꝗ ſunt ad eſſe deducti, dicũtur iuris, quoniam ſtatim obligatio ex eo oritur, quæ eſt iuris, vt in diffinitione eius apparet quotuplex ſit hæc obligatio. ſupra ſecundo euidentiali latiſſime fuit enarratum. Ex qua obligatione poſtea actio naſcitur. l. licet. §. ea obligatio. ff. de procu. & hæc quoꝙ actio iuris eſt, vt ex diffinitione eius apparet infra de acti. in princ. vñ primo datur cõtractus, deĩde ex contractu naſcitur obligatio, tanꝗ filia contractus, & ex obligatione naſcitur actio, tanꝗ neptis contractus. glo. in. l. eandem. §. actiones ff. de except. rei iud. vñ obligatio dicitur ius, propter qd proſequimur in iudicio nobis debitum, ſed actio dicitur ius, quo proſequimur nobis debitum glo. infra de act. in princ. ver. ꝗ ius poſſeꝙ in hac materia obligationum, & contractuum † differentiam apponere, inter ſtipulatiõem: conuentionem: promisſionem: nudum pactum: & pollicitationem: Nam primo Stipulatio à cõuentione differt, vt ſpecies à ſuo genere, quoniam Conuentio eſt nomen generale ad omnem contractum, & diſtractum, ſiue re: ſiue verbis: ſiue literis: ſiue conſenſu: per nuntium, vel per epiſtolã, ſiue expreſſe, ſiue tacite fiat. l. i. §. conuentionis. ff. de pac. cũ ſimilibus, ſtipulatio eſt promiſsio, verbis tantum facta. l. v. §. ſtipulatio. ff. de ver. obl. Promisſio vero habet & ipſa nomen generale, quoniã adaptatur ad pactum: & ſtipulationem: & pollicitationem: anguſtior tamen eſt, ꝗ conuẽtio. l. ſciendum. §. dictum. ff. de ædili. edic. Nudũ Pactum eſt proprie, qñ quis non interrogatus promittit, ita tamen vt is cui fit promiſsio, conſentiat, licet promittentem non interrogauerit, vnde quę contrahitur ꝑ nudi conſenſus miniſterium, ſine verborum ſolemnitate, & nulla cã promisſionis exiſtente, non parit actionem. l. iur. gẽt. §. ſed cum nulla & ibi not. ff. de pac. Pollicitatio vero eſt quando vnus promittit, & alter nec tacite, nec expreſſe conſentit promisſioni. l. pactum. ff. de pollic. & ſolet hæc pollicitatio cõmuniter fieri inter abſentes per literas, vel per nuntium. Vnde habes quid differat pactum nudum à pollicitatione, & qd ſtipulatio à conuentione, & promiſſione, quę omnia dilligenter ſunt notanda pro terminis contractus, & obligationis, hæc etiam tradit Iaſ. ff. de verb. obl. in Rub. circa principium.

33 (beside "bimus quæſtionem")

34 (beside "garionum, & contractuum")

Differẽtia inter ſtipulationem: cõuentionem: pmiſſionẽ: nudum pactum: & pollicitationẽ.

Iſtis ſic pręmiſis, deuenio modo ad titulum, pro cuius expeditione, capio glo. Rub. quę propter ſui breuitatem commodã diuiſionem nõ

Gl. rub.

recipit,

recipit,ſed tantum ex mente Imperatoris continuat titulum ad præce-
dentia, hoc pacto,ſupra lib.primo vſq; ad ſecundum dictum fuit de ꝑ
ſonis,in ſecundo,& tertio hucuſq; de rebus,nunc vero de act. erat dicẽ
35 dum. vt promiſerat in.§.fi.ſupra de iur.nat.gen.& ciui. Sed quia †obli
gatio eſt mater actionis.l.licet.§.ea obligatio.ff.de procu. ideo de acti.
tractaturus præmittit de oblig.tanquàm de earum matre,& hęc conti
nuatio fuiſſe videtur de mente Imperatoris,quatenus dicit (nunc tran-
ſeamus)quæ cõmuniter a ſcribẽtibus eſt recepta, non tamen q; hæc ſit
continuatio,ſed potius ſubordinatio,Quoniam cõtinuatio dicitur, quæ
de eodẽ tractatu, eadẽq; mã fit.l.continuus.ff.de ver.obl.in princ.Subor
dinatio vero,quæ fit de diuerſa materia a pręcedẽti,vt in caſu noſtro,
ſed contra iſtam continuationem plura videntur vrgere. 1.Arg.

Et primo,q; dicit Nic.de Neap.infra de act.in Rub. n°.2. ex men-
te Butrig.videlicet q; attenta iſta continuatione glo. non tractatur iſta
36 in ti.d act.d real.acti.†Q rñ actio realis nõ habet obligationẽ,imo nullã
ꝓſuponit oblig.§.i.infra de act.Sed realium acti.cauſa eſt dominum,vel
quaſi ex parte actoris,poſſeſſio vel quaſi ex parte rei,vt.ff. de rei ven.l.
in rem. C. de alienat. iud.mut.cauſa fac. l.unica

Contra iſtam continuationem facit ſecundo tex.in. l. 2ª. ff. de ſtatu. 2.Arg.
hom.ibi proximos, atq; coniunctos applicantes titulos, pro vt ipſa res
patitur, dicemus hic a remotis ergo falſa.

Tertio facit,quia cotinuatio debet fieri in ſpecie,non autem in ge- 3.Arg.
nere,vt.§.fi.ſupra de iur.nat.gen.& ciui.& ſupra de ius.& iu.§.fi. & per
quas perſonas nobis acquiritur.§.fi.in quibus omnibus tit.fit cont. tit.
ad tit.in ſpecie,ſed hic talis continuatio in genere efficitur.g°.&c.

Quarto facit,quia nondum eſt expletus tractatus rerum,quia de re 4.Arg.
bus peragitur,etiam poſt tit. noſtrum vſq; ad titulum de act.quia per-
agitur quemadmodum res efficiantur nobis debitæ,& obligatæ, vt in-
fra quib.mod.re.cont.oblig.

Quinto facit,quia ſi Imperator tractaturus de act. voluiſſet prępone 5.Arg.
re matrẽ.obl.eã prępoſuiſſet ſtatim ante tit.de act.Sed inter tit. noſtrũ
& tit.de act.poſuit multos titulos,vt mand.ſocietas,et alios.g°.&c.

Sexto facit, quia ſi Imperator habuiſſet iſtud in intentione, quod 6.Arg.
mater debeat pręcedere filiam, præpoſuiſſet etiam contractus ipſi
oblig. Cum ex contractibus oriantur obligationes. l. & an eandem. §.
actiones.ff.de except. rei iud.vbi glo.verbo cauſæ.

Septimo, & vltimo facit ad probationem prædictorum, Quoniam 7.Arg.
Imperator in tit.de act.in princ.videtur ſe ipſũ continuare ad d.§.fi.ſu-
pra de iur.nat.gen.vel ciu.vbi dicit, ſupereſt,vt de act.loquamur. Vnde
doctores Petr. de Bel.Per Nico.de Neap.vt hic etiã tenet Faber, duas
alias tradunt continuationes.

Alia cõti nuatio.

Quarum prima eſt talis ſupra tit.de rerum diuiſione vſq; ad hunc tit.dictum eſt,qualiter aliquid fiat noſtrum tit.ſingulari,& tit. vniuerſali,vt in tit.de don.tit.de vſucap.tit.de hære.inſt.tit.de hęred.quę ab intes.def.& fidei com.hære. Nunc modo ſequebatur videre, quomodo aliquid fiebat nobis debitum,Hæc tamen continuatio nõ placet,ratio eſt,quia non ſolum fuit tractatum ſupra de rebus.quæ iure ſingulari, uel vniuerſali noſtræ efficiuntur, verum etiam de rebus,quæ nullo pacto ſunt noſtræ,vel eſſe poſſunt,vt ſupra de rer. diu.§. nullius cum tribus ſequentibus.vnde cum iſta continuatio non reſpiciat totam materiam præcedentium tit.non videtur bona.

1.Oppo.

Secundo facit,quia ſi Imperator voluiſſet habere rationem acquiſitionis rerum tit. particularis, & tit. vniuerſalis,& poſtea acquiſitionē tractare,quemadmodum res efficiantur nobis debitę.Certe Imperator feciſſet tractatum acquiſitiõis tit.par.ſeparatũ à tractatu acquiſitiõis tit. vni. Sed ante tit.de leg.pręponit tit.de hęr.inſt.& poſtea de leg.de hęr. quę ab intes.def.vnde prædicta non videntur habere rationem.

2.Oppo.

Secunda continuatio eſt prędictorum,nam ſupra tit.de reb. corp.& incorp.fuerũt enumeratę plures res incorporales,vt ſeruitus: vſus:habitatio:vſus fructus:hęreditas:& oblig°. de quibus omnibus prætcrq̃ de

2.Conti nuatio

37 ob.fuit tractatum,nunc modo ſequebatur videre † de oblig.& act.quę ſunt res incorporales.

Et primo de obliga.quæ eſt mater actionis d.l.licet.§.ea obliga.ff.d proc.& infra de verb.ob.in princ. Hæc tamen continuatio non placet,& certe videtur deſtrui per eam ratiõem,quam mihi tradit Tol.n°. 30.videlicet ſi in ſuperiori libro fuit dictum de reb.incor.hoc incidenter fuit dictum,eo quoniam principalis intentio Imperatoris fuit tra-

1.Oppo.

38 ctare de rebus in genere † & quoniam,quando in aliqua lege verba incidenter ſunt prolata,non attendimus,quæ incidenter ſunt prolata,ſed quæ principaliter proferuntur,quum ad illius legis deciſionem.c.ſi Papa de priuileg. in vi.l.1.ff.de cõſ.tut.Præterea dicit Tol.ſi nos volumus attendere ipſas res incorporales,quare poſt tit.de ſer.nõ tractauit ſtatim de obliga.arg°.l.1.§.quartus autem.C.de vet.iur.enuc.facit etiam,quoniam Imperator nõ loquitur de act.in tit.de reb.cor.& incor.vnde tolletur ratio,in qua fundata eſt prędicta ratio continuationis.

2.Oppo.

39 Rurſus autem in via diſputatiua ſuſtineri poſſet,Et primo,quia † validum eſt argumentum à coniunctione duarum legũ.l.Gallus.§.ille caſus.ff.de lib.& poſt.& ibi doctores,ſed in d.§.fi.ſupra de iur.nat.gent. & ciu.dicit,q; ius noſtrum vertitur circa tria,circa perſonas:res:& actiones.deinde in tit.de rebus corp.& incorp.in n°. aliarum rerum incorporalium,ponit obligationem,& nihil dicit de actione, quantuncumq; ſit res incorporalis,Ergo datur intelligi,q; voluerit Imperator cõpic-

Cõprobitur. 2. cont.

hendere obligationes ſub tractatu rerum incorporalium,actiones vero
40 ſuo loco ſeruire, vt ſupra d.§.fi.maxime † cum appellatione rei,contra-
ctus,& obligationes contineantur.l.nominis,& rei.ff.de verb.ſig.& etiã
ſeruare videtur,dum infra de actionibus dicit, ſupereſt, vt de actioni-
bus loquamur.

Nec obſtat, ſi dicatur, q cum Imperator in d.§.fi.fecerit mentionem de obligationibus in quandam neceſſariam conſequentiam, voluit etiã (Tollitur cõtrariũ.)
41 habere rationem ad actiones † quoniam conceſſo vno videntur etiam omnia ea conceſſa,ſine quibus id conceſſum eſſe non poteſt.§.idem iuris.ſupra ex quib.cau.man.non lic.& ſupra qui Teſt.tuto. dari poſſ.in princ.l.ii.ff.de iuriſd.om.iu.Quoniam ad iſtud ego reſpõdeo,q non ſem per ſequitur,q habita mentione actionis in quandam neceſſariam con ſequentiam,habeatur etiam mentio de obligatione, tanquàm ſuum ne-
42 ceſſarium antecedens † quoniam ſępe actio ſine obligatione,& econtra. reperitur,vt actio realis,quę nullam præſuponit obligationem,vt infra de actione. § .1. Item obligatio ſine actione, vt obligatio naturalis tãtum.l.iuris gentium.§.ſed cum nulla.& ibi.not.ff.de pact.l.fideiuſſor §.fideiuſſor.ff.de fid hæc vero diſputandi gratia fuerunt adducta,a cõ- muni tamen opinione non eſt recedendum,quam amplectendo,proti- nus ceſſabunt in contrarium ſupra adducta. (Cõmu. conc.ſal- uatur.)

Nec obſtat primum, q adducebat Nico.de Neap.Quoniam reſpon-
43 deo, q glo.noſtra continuat eo modo,vt ſupra dixi, intelligendo † de actione perſonali,quæ oritur ex obligatione,& quæ vere,propriecp ap- pellatur actio,nõ autem de reali,quæ proprio no mine actionis non cõ prechenditur,ſed potius nomine petitionis.l.actio.ff.de act.& obl.l.pe- (Tollitur primũ.)
44 cuniæ verbum.§.actionis.ff.de verb.& rer.ſig.† vnde cum verba proprie, & non improprie ſint intelligenda.l.non aliter de leg.iii.hæc glo.faci- ens mẽtionem de actione intelligi debet de propria actione perſonali, & proptèrea continuare hunc tit.a tit.de act.intelligendo de actioni- bus perſonalibus,quæ ex obligatione naſcũtur. Vel alio modo reſpõ- deo,q licet in titulo de actionibus tractetur gnaliter de omnibus actio nibus,tamen eadem ratione,qua tractaturus de perſonalibus, hic præ- miſit de obligationibus,tanq̃ de earu m cauſa, pari ratione tractaturus de realibus,pręmiſit ſupra de rerum diuiſione,& de donationibus,vbi (Alia reſ.)
45 de † dominio rerum acquirendarum tractatur, tanquàm de cauſa actio nis realis.l.in rem actio.ff.de rei.uendi.

Item tractaturus infra de act.de actione cõfeſſoria,& negatoria,de q
46 bus in.§.æque † præmiſit ſupra tit.de ſeruit.tanquàm de ſua cauſa, vt
47 d.§.æque † Item tractaturus infra de act.§.aliç.de actione publiciana præmiſit ſupra de vſucap.ex quibus hæc actio cauſatur pari ratione, & in caſu iſto tractaturus de actionibus perſonalibus, infra de act.erat

præmittendum de obligationibus,tanq̃ de earum cauſa d.l. licet.§. ea
obligatio de proc. Verum eſt,ꝙ attenta hac mea conſideratione pro ſo-
lutione ſupra dicti contrarii, dubia redderetur opinio Aret.aſſerentis,
ꝙ in hoc titulo de obligationibus incipit tertia pars principalis huius
operis, cuius opinionem ego infra tenebo, Ideo prima reſponſio vide-
tur ſatis tuta.

Tol. 2 argm. Non obſtat ſecundum argumentum in d.l.ii.ff.de ſtat.hom.Quoniã
48 in caſu noſtro † continuatio ideo non efficitur ad proxima, quia mate-
ria non patitur, cum ante hunc tit.præcedit tit.de ſucceſſionibus ſubla
tis,& d.l.ii.procedat,vt ad proxima facienda ſit continuatio,ſi materia
patitur, vt ibi, pro vt res patitur. Nec obſtat,ſiquis diceret,ꝙ melior eſ
ſet continuatio huius tit.ad tit.de reb.corp.& incorp. q̃ ad d.§.fi. tanq̃
ad magis proxima.Quoniam & in hoc caſu ad remota efficeretur con-
tinuatio,quia plus,& minus non facit,ꝙ res dicatur magis,vel minus ꝓ
49 xima,cum † proximus is tantum dicatur, quem nemo antecedit. l. proxi
mus. ff. de verb. ſig.

Tol. 3. Non obſtat tertium,Quoniam fateor,ꝙ in ſpecie ſit facienda conti-
nuatio,quando materia patitur,ꝙ non eſt in caſu noſtro,ideo in gene-
re efficitur habita ratione ad tractatum actionis.

Tol. 4. Non obſtat quartum,Quoniam licet poſt tit.noſtrum ſtatim ſequẽ-
ti tit.quibus mod.re.contra.obl. de rebus videatur tractare,tamen, cum
ibi principalis intentio nõ ſit tractare de rebus, ſed de obligationibus,
50 licet in eis res interueniant † & ſemper inſpicimus, ꝙ principaliter agi
tur, non ꝙ in conſequentiam venit.l.i.ff.de auth.& conſen.tuto.c. ſi Pa-
pa de priui.in.6.Ideo cum principalis intentio Imperatoris ſit tractare
in tit.quibus mo.re.cont.ob.de obligationibus, vt ex ipſius tit. inſcri-
ptione apparet.eſt habenda ratio ad obligationes,& non ad res, de qui
bus incidenter ibi tractatur.

Tol. 5. Non obſtat quintum,Quoniam licet Imper. ante titulum de actio-
nibus ſtatim non propoſuerit titulum de obligationibus,tamen omnia
ea, quæ ab hoc titulo vſq; ad titulum de actionibus tractantur,reſpici
ent ortum ipſius actionis perſonalis,cum tituli intermedii ponant ma-
teriam contractuũ,ex quibus actiones oriuntur infra titulo primo poſt
principium.

Tol. 6. Non obſtat ſextum,Quoniam reſpondeo, ꝙ principalis intentio eſt
tractare de obligatiõe,tanquàm de cauſa proxima,& immediata actio
num. Verum, quia infra in. §. ſequenti incidenter dixerat Imper. quòd
obligatio aut oritur ex contractu,aut ex quaſi.Et Rurſus, quę ex con-
tractu oriuntur, aut contrahuntur re:aut verbis:aut literis:aut cõſenſu:
vt in fine huius tit. Ideo in quãdam conſequentiam poſt hunc titulum
debeat tractare de iſtis contractibus, de quibus occaſione obligationis

incidenter in fine huius tit. dixit, & inſpicimus q; principaliter agitur vt ſupra dixi.

Non obſtat ſeptimum & vltimum Quoniã ego reſpondeo, q; principium tituli de actionibus aliter debet intelligi, videlicet q; cum ſupra in hoc ti. de obligationibus (ex quibus cauſantur actiones) loquutus fuerit Imperator, non in merito dicit infra de actionibus, ſupereſt vt de actionibus loquamur. Tolitur. 7. & ult.

ISTIS modo argumentis ſic reiectis cõmunis gloſæ cõtinuatio poſſet comprobari iſto medio, per quod, ſecunda continuatio Fab. quã ego ſupra nouo Argumento nixus ſũ ſuſtinere, deſtructur, videlicet per tex. ſupra de vſu & hab. §. fi. vbi inquit Imper. poſt tit. de reb. corp. & incor. hæc de ſeruitutibus, vſu, & habitatione, dixiſſe ſufficiant. de hæreditati autem, & obligationibus ſuo loco preponemus, ex quibus clare apparet quòd quamuis obligatio ſit res incorporalis, ſicut aliæ res de quibus ſupra de reb. corp. fuit dictum, tamen obligationes non erant ponẽde ſimul cum aliis, ſub tractatu rerũ incorporalium, cũ dicat d. §. fi. de obligationibus, poſtea ſuo loco præponemus, quaſi dicat Imper. tũc de obligationibus preponemus, cum de actionibus loquemur, ſecundum quòd promiſerat in. d. §. fi. ſupra de iur. nat. gen. & ciu. tanq̃ obligatio ſit cauſa & mater actionis. Vno medio com pbatur. cõ. cont.

Rurſus contra rationem gloſæ, in qua ipſa fundat ſuam cõtinuationem, videlicet, quòd ideo tractat de obligationibus, quia tractaturus de actionibus, præmittendum erat de obligationibus, quia obligatio mater eſt actionis, ſed contra iſtam rationem glo. Oppono quoniã hac 1. Arg. cõtra ratio nẽ glo.
51 ratione attenta † cum eccleſia ſit mater fidei. l. Iubemus. C. de ſa. ſan. eccl. debebat præponere titulum de ſa. ſan. eccl. titulo de ſũma tri. fi. chat.
52 & tamen contrarium fecit. Imper. Secundo † ex delictis naſcuntur accuſationes tamen primo tractatur in. ff. & in. C. de accuſationibus, & poſtea de delictis. Ergo ratio in qua fundatur, continuatio glo. non eſt bona, Reſponde quòd ideo præpoſuit titulum de ſũ. tri. & fide. chat. quia tractaturus iura populi Romani, debebat, præponere titulum de ſum. trin. & fi. Chat. tum quia in vnaquaq; re inuocatio diuini numinis eſt facienda, cum etiam quia fides ipſa catholica eſt fundamentum eccleſiæ. argumento. c. cum. paulus prima quæſtione prima. Ideo præpoſuit tit. de ſum. trin. & fide tit. de ſacr. ſant. eccle. tanq̃ fundamentum ipſius eccleſiæ ſit fides catholica ſine quo fundamento eccleſia non ſubſiſteret. 2. Arg. Sol. ad 1

Non obſtat ſecundam, quoniam ideo prępoſuit de accuſationibus, Sol. ad 2
53 poſtea de delictis † quia non præcedunt dando formam delictis, quoniam viderentur ea approbare. Sed potius imponendo in eis pœnam, vt in illis titulis apparet & cum delicta puniri non poſſint ſine accu-

ſatione præcedente. Nimitum ſi præmiſſerunt de accuſationibus, vnde ex prediƈtis non ſolum eſt ſaluata communis glo. continuatio, ſed etiam ratio ipſius continuationis, in qua ſe fundauit glo. & tenendo hanc cō- tinuationem, optime teneri poteſt opinio Aret. aſſerentis, ꝙ in iſto titu

Hic inci pit. 3. ps. lo incipiat tertia pars principalis huius operis, contra quam opinionē

1. Arg. tria videntur obſtare, primo tex. in d. §. fi. ſupra de iu. nat. gen. & ciui. vbi

2. Arg. ius noſtrum pertinet ad perſonas: ad res: vel ad aƈtiones. Secundo fa- cit quoniam ſupra de reb. corp. & incorp. poſuit obligationem in nume ro rerum incorpotalium, & nullum uerbum de aƈtione, quæ pariter eſt res incorporalis, ut ex eius diffinitione appatet, ex quo clare datur in- telligi, ꝙ obligatio ſub traƈtatu rerum contineatur, aƈtionis veto tra- ƈtatus ſit ſeparatus, & ptincipalis traƈtatus de ſe, vt d. §. fi. Comprobatur

3. Arg. hoc optima ratione, Quoniam ſicut omnes illę res, de quibus habita fuit mentio, ſupra in tit. de reb. corpo. continentur ſub ſecunda parte rerum, pariter & ipſa obligatio: de qua ibi mentio habetur ſimul cum prædi-

54 ƈtis debet ſub ſecunda parte contineri † vt vna determinatio reſpici- ens plura determinabilia, pariter ea determinet. l. iam hoc iure. ff. de vulg. & pup. verum quia communis continuatio glo. à nobis eſt recepta, Ideo debemus etiam firmiter tenere, ꝙ hic incipiat tettia pars princi palis diuiſionis huius operis.

Sol. ad. 1. Nec obſtāt adduƈta in contrarium, & ptimū quoniam licet Imper. fecerit mentionem de aƈtionibus in d. §. fi. & non de obligationibus, hoc fecit, quoniam conſiderauit, ꝙ loquendo de aƈtionibus in quandam ne- ceſſariam antecedentiam ratione connexitatis, erat neceſſe traƈtare de

55 obligatione: † cum connexorum idem ſit Iudicium, & dicitur de uno, & de altero iudicatur. l. quid ergo. §. contrario iudicio. ff. de vti. & contr. aƈt. rute. & facit ꝙ inſigniter notat Bart. in. l. inſtitutionibus. ff. ad muni-

56 ci vbi vult † ꝙ ideo ſtatutum ſit ſtriƈtis iuris, quoniam aƈtio ex ſtatuto eſt ſtriƈti iuris. §. aƈtionum infra de aƈt. ibidē dicit Bart. ꝙ licet. §. aƈtio- num loquatur tantum de aƈtionibus, idem tamen intelligendum eſt de obligationibus, & contraƈtibus, vt ille obligationes ſiue cōtraƈtus ſint bonefidei quæ pariunt aƈtionem bonefidei † quoniam talis præſumitur

57 cauſa quale eſt cauſatum. l. manumiſſiones. ff. de ius. & iu.

Sol. ad. 2. Nec obſtat ſecundum quoniam licet. Imper. ponat obligationem in numero rerū incorporaliū, non tamen intendit eas ſub ſecunda parte re rum ponete ꝙ clare cognoſcitur ex. d. §. fi. ſupra de vſu & habi. vbi inquit Imper. hæc de ſeruitutibus vſu & habitationę dixiſſe ſufficiant, de obli gatiōibus ſuo loco prępronemus. Quaſi dicat, cū de aƈtiōibus loquamur.

Tolitur compro batio. Nec obſtat ꝙ tertio pro comptobatione adducebā: videlicet ꝙ vna determinatio reſpiciens plura determinabilia debet ea pariter deter- minare, quoniam reſpondeo ꝙ pariter determinat omnia, q̄tum ad hoc

ꝙ illę res de quibus mentio ibi habentur ſint res incorporales. Secus
q̄tum ad hoc ꝙ ſub ſecunda principali parte rerum contineatur. obli-
gatio vt d.§.fi.ſupra de vſu & habit. Ex glo.Rub.colligit hic Por. ꝙ 1.Con. glo.
obligatio ſit mater actionis.l.licet.§.ea obligatio.ff.de procu.& infra de obli.g.eſt
ver. obligationibus poſt princ.& ob id quia mater eſt actionis ſecun- mater
dum ordinem intellectus,qui eſt attendendus ſemper: obligatio intel- actionis
ligitur præcedere actionem quoniam ordo intellectus potius q̄ ſcriptu
ræ eſt attendendus.l.nec.n.ff.de ſol.l.ii.§.prius.ff.de.vulg.& pup.&.§.an
te heredis ſupra de leg.immo plus inquit alibi Bal.in.l.illud.ff.de ac-
qui.hære.quòd fingitur primo fieri,quod primo faciendum eſſet.& ali-
58 bi idem Bal.in.l.cum pater in.§.fidei tuæ.ff.de leg.2.† ꝙ vbi apparet or Tolitur
do iuris vel intellectus,non curatur ordo verborum vel ſcripturæ per tacitum
quam declarationem tolitur vnum contrarium quod ſumebatur ex Rub. cont.
ff.&.C.vbi prius inſcriptum eſt de actionibuus poſtea de obligationi-
bus, licet ordine ſcripturæ actio præponatur tamē ordine intellectus
qui vt dixi eſt attendendus,intelligitur præpoſita obligatio tanq̄ ma- Oppo.
ter actioni tanq̄ filiæ.& ſi inſtares vt hic in additionibus tradit. Iaſ. ſi
ordo intellectus & non ſcripturæ ſeruatur,ſequeretur ꝙ etiam in hoc li-
bro Imper. præpoſuiſſet tit.de actionibus tit.de obligationibus non ma
le feciſſet:quoniam ordine intellectus intelligeretur præpoſita obliga-
tio. Reſponde vt hic reſpondit Iaſ. ꝙ imo male feciſſet quoniam in.ff.& Sol.
C.attenditur ordo intellectus,qui in caſu iſto nō eſt attendendus. Ra-
tionem autem diuerſitatis aſſignat quia in.ff.&.C.in ſcriptum eſt ſimul
59 de actionibus & obligationibus † & in his quæ ſimul & coniunctim ſi
unt non eſſe dare prius.nec poſterius.nec attendimus quid prius pona
tur aut ſcribatur.l.quidam in teſtamento.ff.de pec.leg. at in iſto libro
cum Rubricæ ſint diuiſim & ſeparat poſitæ , tunc bene attendimus
quid ſcriptura præcedat aut ſequatur vt in ſimili tradunt doctores, Bar.
in.l.ii.§.prius in ver.quidam.ff.de vulg.& pup.& hic per Port.vt inquit
Iaſ.ſupra de vul.ſub.in fi.prin.& ſupra de pup.ſub.§.liberis n°.50.quod Cōpro-
ego cōprobabo.Quoniam libri.ff.&.C.ad eruditos pertinent at libri in batur
ſtitutionum propter Iuuenes fuerunt æditi qui non ita bene ordinem sol.Iaſ.
intellectus poſſunt reſpicere ſed tantum ſcripturæ hoc etiam ſatis ſua-
60 deri poſſe videtur † Quoniam vbicunq; ordo eſt neceſſarius ille ordo
non debet prætermitti,immo ad vnguem obſeruari.l.prolatum.C.de
ſententiis & interlocutionibus, omnium iudicum vbi ſi ordine iudicii
non ſeruato,prolata fuerit ſententia, illa ſententia non habet vim rei
61 Iudicatæ & dicit glo. † ꝙ ordo iudiciarius eſt, ꝙ libellus offeratur lis
conteſtata ſit, iuretur de calumnia, & ſi iſte ordo iudiciarius,non fuerit
ſeruatus,non valet ſententia:ſed ſic eſt ꝙ ſecundum communem omniū
doctorum opinionem ordo tit.eſt neceſſarius.l.ii.de ſta. hom. ergo fuit

neceſſe præmittere hunc titulum titulo de actionibus alitet maleſeciſ-
ſet. Vnum tamen incidenter ſit dictũ contra tex.in.l.nec.n.ff.de ſol. vbi
non ſcripturæ ordo ſed intellectus inſpicitur & etiam contra tex in d.l.
quidam in teſtamento.ff.de pec.leg.nam contra iſta duo iura facit lex.l.
ſiquis habens.ff.qui & à quib.& l.quoties.ff.de vſufruc.

62 Reſpondeo † ꝙ ibi ordo ſcripturæ attenditur, quia ordo ſcripturæ
63 concordat, cum ordine intellectus & voluntate teſtatoris † qui primo
nominatos, prædiligere videtur, arg° l.qui ſoluendo.la.2.ff cōdi.& demo.
Ange. hoc nota. ff.de hęr. inſt.l. publius in fi. ff. de cond.& l.hæredes
mei ff.ad trebel.l.generaliter.§.ſiquis ergo.ff.de fid.lib.in princ.Contra
Oppo. Por. cōtra cō. glo.
quam concluſionem opponit Por. hic dum ſequitur dicendo ſi verũ eſt
quòd obligatio ſit mater actionis deberet parere filiam ſibi ſimilẽ nõ
64 autem diſſimilem pro vt facit quia † nihil tã naturale eſt q̃ vnũ quodq;
ſibi ſimilem generare.l.prima.ff.de ius. & iur. quæ tex.iudicio meo po-
teſt probare ibi dum dicit liberorum procreatio ſed melius facit tex. in
l.nõ ſũt.ff.de ſta.hom.& l.ꝙ ſi nolit.§.q mãcipia.ff.de edi.edit.Sed obliga
65 tio parit actionẽ ſibi diſſimile † q̃a obligatio eſt de iure gẽtiũ actio vero
de iure ciuili.l.ex hoc iure.ff.de iu.& iu.l.ii.§.deinde ex his.ff.de oti.iu.

Sol.
Soluit hic Port.ex mente Cini quæ ſolutio ſi recte inſpiciatur hoc im
66 portat videlicet quòd † licet actio naſcatur ex obligatione non tamen
naſcitur ex ſola naturali quia illa non eſt potens per ſe ad producendã
actionem l.iuriſgentium.§.ſed cum nulla.ff.de pac.ſed neceſſarius eſt cõ
curſus etiam obligationis ciuilis quæ ſe habet vti pater & cauſa agens
ad producendam actionem vt dicit Bart.d.l. iuriſgentium.§.quinimo
col.4.& l.ſi vnus.§.pactus ne peteret & in l.prima col.4.& 6.ff. de pac.
l.frater a fratre col.5.& l.Iulianus col.x.ff.de cond.indebit.Cum igitur
actio producatur ab obligatione ciuili tanq̃ eius patre nimirum ſi etiã
ipſius patris naturam ſequitur in hoc vt de iure ciuili dicatur, quem-
admodum eſt eius pater argumento §°.ſi.ſupra de patr.pot.vbi filius ſe
Cõprobatur ſol. Cini
quitur patrem, & nõ matrem quantum ad poteſtatem optime facit tex.
in.§.primo ſupra de leg.agnat.tut.facit l.iuris gẽtiũ.§.primo.ff.de pact.
vbi ex cõtractu permutationis oritur obligatio ciuilis quę parit actio-
67 nem ciuilem & ſic ſibi ſimilem facit etiam quia † anteq̃ obligatio eſſet
a iure ciuili approbata non pariebat actionem ſed poſteaquàm a iure
ciuili fuit approbata.l.ii. poſt.princ.ff.de orig.iur.ergo cum obligatio
poſt approbationem iuris ciuilis pariat actionem ciuilem non dicitur
parere actionem ſibi diſſimilem. Et per hoc non obſtaret ſi contra iſtam
Tollitur tacitum cõtrariũ
ſolutionem Cini opponatur ſi verum eſt quòd ciuilis & naturalis obli-
gatio producat actionem ergo actio debet denominari ab obligatio-
ne iur.gent.tanquàm a digniori & antiquiori.l.i.ff.de acqui.rerũ dom.
68 l.in finalibus.ff. finium reg.vbi † ſenioribus teſtibus ſtandum potius q̃
iun.oribus

iunioribus &.§.ſingulorum ſupra de rer. diu.tex.not.in.l.fi.ff.de fide.in
69 ſtru.† vbi ſcripturæ ſi nõ ẽ alius literatus apud fratrem ſeniorem debẽt permanere.& eo maxime quia ius gentium immutabile,ciuile vero mu tabile.§.pen.ſupra d iu.na.gẽ.& ciu.Quoniã ad iſta patet reſpõſio,nã cum
70 actio non ab obligatione iuris gentium,ſed ciuili producatur† debet denominari ab ea parte,a qua magis incaleſcit.Bar.in.l.ab emptio.ff.de contrahen. empti.l.cum quæritur.ff.de ſta.ho.Nec obſtat quòd denomi natio debeat fieri a digniori,qa pluribus caſibus hoc fallit.vt in.c.ii.extra de conuer. infid. vbi matrimonium a matre non autem a patre appella
71 tur.† videmus etiam conſenſum verbis digniorẽ eſſe.c.intelligentia ex de ver.ſigni.& tamen ſtipulatio a verbis,non autem a conſenſu denomi natur.Quãuis iſtis ſpecialibus caſibus facile reſponderi poteſt,& dici ad primum id optima ratione factum propter onera matrimonii,vel quia
72 mater eſt ſemper certa † pater autem eſt quem nuptiæ demonſtrant.l.
73 quia ſemper.ff.de in ius vocan.ad ſecundum dici poteſt † quia verba erant ipſius ſtipulationis proprium & particulare,conſenſus autẽ quid generale.l.i.§.adeo.ff.de pac.Duas alias ſolutiones ad iſtud contrarium aductum hic per Port. contra concluſionem glo.noſtræ tradit.Iaſ.in tra de acti.in princ. tit.numero.9.colu.3.quæ videtur eſſe eadem in ſubſtãtia cũ ea tradita hic p Por.Tol.hic n°.6.7.&.8.tradit ſecũdam Ia ſonis ſolutionem,& eam ſibi aſcribit,fuit tamen Iaſonis vt per eum ibi. Rurſus contra prædictã cõcluſione glo.videlicet quòd obligatio ſit ma ter actionis ob.tat tex.l.iuris gentium in princ. dum dicit iuris gentiũ conuentiones quædam pariunt actiones,quædam non,& ibi loquitur de contractu,nõ autem de obligatione. Comprobatur hæc opinio con tra prædictam concluſionem glo.per eandem legem in.§.primo ibi dũ dicit tex.Eſt et.n.cõtractus Ariſto addicit unde hæc naſcitur actio. Fa cit optime tex.infra tit.primo in fi.princ.ibi & ex hoc contractu naſci tur actio,quæ appellatur cõditio.Facit tex.in.l.ex contractu.ff.de acti.
74 & obli.ibi ex contractu actiones prouenientes maxime põderando †di ctionem ex,quæ denotat cauſam proximam & immediatam.l.non du bium.C.de.ll.Bar.l.i.§.ex incendio.ff.de incend.rui.& naufrag.Et tenen do iſtam partem,quòd actio oriatur ex contractu,& non ex obligatio ne,non obſtaret tex.vrgentiſſimus quem glo.allegat in.l.licet.§.ea obli gatio.ff.de procu.vbi dicitur quòd obligatio parit actionem,quoniam cum habeamus alia iura expreſſa,quòd immo actio naſcitur ex contra ctu vt ſatis ſupra demonſtraui ponderando maxime dictionem ex.poſ ſimus exponere verbũ ea obligatio in d.§.ea obligatio id eſt is cõtractus, ne hæc lex ſit contraria tot legibus contrarium dicentibus nec erit ex tranea expoſitio,vt euitemus legum contrarietatem.l.præcipimus vbi Doctores.C.de appell.maxime quia ſimilis expoſitio fit in.l.creditor.ff.

Alibi ſol.Iaſ.

Oppo. noua cõ tra con. glo.
Oppo.2
Oppo.3
Oppo.4

Reſpon. ad.§. ea obliga tio.

E

de pig.vbi verbum obligatur exponitur.i.contrahitur. Verum eſt quòd
Optim⁹ & nouus tex. pro opin. gl. Sol. ad ꝙ omnia cõtraria. ſi vellemus tenere etiã concluſionẽ glo.quòd obligatio ſit mater actio-
nis optime facit tex.in.l.ex placito.C.de rer. permut. ibi niſi ſtipulatio
ſubſecuta ex verborum obligatione quæſierit partibus actionem.

Nec obſtant iura allegata quæ habent dictionem ex quæ denotat
cauſam proximam & imediatam quoniam pro ſolutione ſciendum eſt
75 † quòd duplex eſt cauſa actionis vna proxima & imediata Altera re-
mota & mediata de prima loquitur tex.in.d.l.ex placito, de remota &
mediata loquuntur iura in contrarium allegata nam contractus &
quaſi contractus, & delictum, & quaſi delictum, ſunt cauſa actionis, ſed
76 mediata cum mediante obligatione ex eis actio oriatur† quoniã quic-
quid eſt cauſa cauſæ dicitur etiam cauſa c.uſati.l.manumiſſiones.ff.de
iu.& iur.Sicut dicimus quòd hæres hæredis dicitur etiam hæres teſta
toris l.hæredis.ff.de.ver.ſig.l.qui liberis.§.hæc verba.ff.de vul.& pupil.
Sed tamen actio magis proprie dicitur naſci ex obligatione q̃ ex con-
tractu quoniam magis attenditur cauſa proxima quàm remota.

Nec obſtabunt prædicta iura ponderando dictionem ex,quia hu-
iuſmodi dictio ex,quæ regulariter cauſam proximam, & inmediatam
importare ſolet iuribus præallegatis,quandoq; etiam gratia euitandæ
contrarietatis cauſam mediatam & remotam importare ſolet vt noſtra
dit Bar. in.l.cum filius in.§.hæres.ff.de leg.ſecundo & in.l.prætor ait in
§.i.in fi.ff.de.bo.auct.iu. poſſi.& quandoq; iſta dictio ex exponitur.i.pro
pter,vt eſt tex.ſing.& non vulgatus in.l.ſi pupillus.ii.ff.de acqui.hære.
quem tex.ibi in ſpecie no.Aret.in principio vbi inquit not.quòd licet
dictio ex ſignificet ex ſui proprietate cauſam inmediatam. l.i.§.ex incen
dio.ff.de inc.n.rui.& nat.aliquando tn exponitur propter nec ſignifi-
cat cauſam inmediatam, nam fidei uſſori, non conueniebatur inme-
diate ex obligatione hæreditaria,ſed ex promiſſione per ſe facta pro-
pter cauſam hæreditariam,& hoc quoq; caſu cauſam proximam & ime-
diatam non im portant cum tex.ſit clarus ꝙ obligatio ſequitur contra-
ctus.l.& an eandem.§.actionis.ff. de excepti.rei.iudi.ibi ſingulas cau-
ſas ſingule obligationes ſequuntur & ibi gloſa dum dicit ꝙ primo da-
tur contractus poſtea obligatio deinde ex obligatione oritur actio tanq̃
neptis contractus. Nec extraneum eſt hoc dictum ꝙ.ſ.non ſemper di-
ctio ex cauſam proximam & inmediatam ſignificat quoniam & dictio
nihil intereſt quæ ſecundum eius uocem videtur tollere omnem diffe-
77 rentiam non propterea† tollit omnem differentiam tex.eſt not.in.l.de eta
te.§.nihil intereſt.ff.de interrog.act.

Sol.2. Vel alio modo ſolue omnia contraria dicendo ꝙ iura quæ dicunt ex
78 contractibus actionem oriri debent intelligi ex obligatione † cum con
tractus pro obligatione accipitur tex.eſt,in.l.omnem.ff.de iud.

Secundo contra concluſionem glo.ꝙ obligatio ſit mater actionis fa- Aliæ no
cit quoniam ars imitatur naturam.§.minorem ſupra de adoptionibus, uę opp.
& ſecundum naturam eſt ꝙ mater ſit nata ante filiam ita quoq; ſecun-
dum artem obligatio tanq̃ mater debet præcedere in natiuitate ipſam
actionem tanq̃ filiá quod tamen eſt falſum:quoniam ſimul eodemq; tem-
pore naſcitur actio quo & ipſa obligatio vt videtur velle Bar.in.l.prima
ii.col.ff.eo.l.cedere diem.ff.de uer.ſig.Ergo impoſſibile eſt, ꝙ obligatio
ſit mater actionis.

Solutio licet actio, & obligatio, ſimul uideantur naſci, non ta- Sol.
men ita confeſtim actio naſcitur, ꝙ non præcedat obligatio vt in ſimili
tradit Bar.l.prima.ff.de Iuſ.& iu.vbi licet ius ex iuſtitia ſimul eodemq;
tempore videantur oriri vt ex diffinitione iuſtitiæ apparet:nihilominus
natiuitate iuſtitia præcedit ius tanq̃ ex ſe genitum & hoc mó ad arg.
reſpondent Iaſ.& Ang.infra de act.col.3.numero.9°.

Tertio contra prædictam concluſionem facit:quoniam ſi obligatio Oppo.
mater eſt,actionis ſequeretur ꝙ nunq̃ actio ſine obligatione eſſet:quia
quemadmodum impoſſibile eſt, per naturam ꝙ filia ſit ſine matre & ma
ter ſine filia ita etiam impoſſibile eſt,ſecundum artem:ſed iſtud conſe-
quens eſt falſum,cum detur actio ſine obligatione vt.Bar.& alii in.l.iu-
riſgentium.§.primo.ff.de pac.&.l.ſiquis argentum.§.penul.C.de don.Et
realis actio nullam præſuponit obligationem.§.primo infra de act. &
obligatio ſine actione vt naturalis tátum obligatio.l.iuriſgentium.§.ſed
cum nulla.ff.de pactis,ergo & antecedens erit falſum.ſ.ꝙ obligatio ſit
79 mater actionis†ná in iure ualidum eſt argumentú a conſequenti deſtru-
cto.l.ii.§.appellata.ff.ſi cer.pet.
80 Solutio dic†ꝙ actio aliqua eſt natiua,aliqua datiua,natiua actio quæ Sol.
ex præſiſtente materia oritur vt ex obligatione & in hoc caſu procedat
opinio glo. Datiua quæ a lege abſque aliqua præſiſtente materia im-
mediate datur & de hac loquuntur iura .in contrarium allegata & ita
tradit Bar.in.d.l.iuriſgentium conuentiones.§.primo &.d.l.prima.ff. de
act.& obl. Nec mirum uidetur ꝙ actio detur ſine obligatione quoniá
Reſpondemus pro ut tradit Bart.in.d.§.primo &.l.prima colu.6.ff. de
cond.ind.tradendo exemplum ꝙ ſicut Deus omnium conditor potuit
creare Adam ſine patre, & matre ita Impera.qui actionis eſt conditor
debet poſſe creare actionem datiuam ſine obligatione aliqua.

Nec obſtat quod de reali dictum fuit quoniam de ea.glo.noſtra nó
81 ſentit ſed de perſonali tantum quæ ex obligatione deſcendit† Realis
autem non ex obligatione ſed ex dominio ex parte agentis & ex poſſeſ- Ex.conc.
ſione ex parte rei conuenti oritur.l.officium &.l.in rem.ff.de rei. vendi. gl. noua
l.unica.C.de alie.iud.mut.cau.fac.Vnde ex prædicta concluſione glo. in colligi-
82 ferri poteſt ad aliam concluſionem ꝙ†videlicet oblig.eſt quid diuerſum tur con-
cluſio.

& ſeparatum ab actione, quoniã mater non eadem, ſed diuerſa eſt a filia, & diuerſitas earum apparet, quia radicantur in diuerſis perſonis, vide licet obligatio reſpicit debitorem. actio uero creditorem. & propterea dicebat glo. in. l. etiam. §. fi. & in. l. regula. ff. de pet. hæred. ꝙ debitor eſt, quaſi iuris poſſeſſor videlicet paſſiue, quoniam uidetur poſſidere ius debiti in ſe annexum. Actio uero creditorem aſpicit, quoniam per ceſſionem actionis a creditore factam in alium transferi poteſt ipſa actio l. Modeſtinus ff. de ſol. l. hac in factum. ff. quæ infra cre. Comprobatur diuerſitate nominum, & diuerſitate diffinitionum, quoniam diffinitio ponit ſubſtantiam rei diffinitæ diuerſitas. n. nominum redarguit diuerſitatem ſubſtãti e. l. ſi idẽ. C. d cod. l. a nullo. C. de feriis diuerſitas. n. nominũ patet in titulo noſtro etiã infra de act. in princ. diuerſitatem etiam po

83 nunt rubricæ in. ff. & C. de act. & obl. quæ inter iſta duo ponunt † copulam, cuius natura eſt vt inter diuerſa ponatur, vt tradit glo. & Bart. in Rub. ff. de iur. & fac. ig. Sed ꝙ non ſint diuerſa, tria poſſunt adduci.

Oppo. Primo quoniam obligatio quæ cauſatur ex contractu iuris gentium dicitur eſſe de iure ciuili per tex. in. l. iuris gentium in princ. ff. de pac. vbi inquit iuris conſultus ex permutatione naſci ciuilem obligationem, & tamen non dubitamus contractum permutationis iuris gentium eſſe l. prima. ff. de cont. emp. cum ergo obligatio ſit iuris ciuilis vt ſupra, & pariat actionem, quæ ſimiliter eſt iuris ciuilis. l. ii. §. deinde ex his. ff. de or. iur. ergo non ſunt diuerſa.

Sol. Solutio non ſequitur, obligatio & actio ſunt ſimiles, ergo non diuerſa, ſed idem cum habeamus, ꝙ omne ſimile non eſt idem. l. quid Nerua ff. de. poſſ.

Oppo. 2 84 Secundo facit contra prædictam concluſionem † quoniam diuerſorum ea eſt natura, vt uno ſublato aliud per ſe poſſit permanere. l. ſi domus. ff. de ſer. vrb. pre. l. ſi prius in princ. ff. de acqua pluuiali ar. en. ſed hoc non cadet in actione, quoniam ſublata omni obligatione, tollitur & ipſa actio. infra quib. Tol. ob. in princ. ergo &c.

Sol. alia ad. 1. Non obſtat primum vltra ſol. datam quoniam licet tex. in. d. l. iuris gentium dicat ꝙ oriatur ciuilis, obligatio ex permutatione, hoc tamen dixit reſpectu obligationis ciuilis quæ cauſatur ex approbatione iuris ciuilis, non tamen negat ibi iuris conſultus ꝙ ex permutatione non naſcatur obligatio iuris gentium, quæ oritur ex omnibus cõtractibus. l. ex hoc iure. ff. de ius. & iu. Et ſi quis contra prædictam concluſionem replicaret, non eſt obligatio iuris gentium, ſed ciuilis, quæ producit actionẽ iur. ciu. ergo non ſunt diuerſa, tu poſſes adhuc duplicare ꝙ licet nõ ſint diuerſa, in hoc diuerſitas tamen eorum ex aliis apparet, vt ex prædictis fundamentis meis poteris colligere, & maxime ex primo dum dictum fuit, ꝙ obligatio reſpicit debitorem, actio vero creditorem.

Non

Non obſtat ſecundum quoniam immo videntur diuerſa. Sol. ad 1.

Nec obſtat, q; ſublata obligatione tollatur & actio, nam Reſpondeo,
85 q; hoc ideo venit, quia † actionis exitus tendit ad exequendam ipſam obligationẽ, vt ex diffinitione actionis percipi pōt, ergo ſublata obligatione, eſt ſublata etiam actio. Alias ſi diceremus, quòd ſublata obligatione, adhuc durat actio, certe actio eſſet ſine effectu, vnde qa lex actus fruſtratorios abhorret l. hæc ſtipulatio .§. diuus. ff. vt leg. ſeu fideicom. nom. cau. l. qui bis idem. ff. de ver. obl. ſtatuit quòd ſublata obligatione,
86 tollatur etiam actio † quia res quæ carent effectu, debent eſſe ſine nomine. l. unica. C. de nud. iur. quir. Tol.

Tertio contra prædictam concluſionem facit, nam illico quòd contractus, & obligatio, a iure gentium fuit introducta, ex eis actio non oriebatur. l. ii. Paulo poſt princ. ff. de orig. iu. Sed poſtq̃a iure ciuili fuerunt approbati, vnde per approbationem contractus, et obligatio, qui hodie pariunt actionem ciuilem, dicuntur de iure ciuili, quo caſu & contractus, & obligatio erunt ſimiles actioni, filiæ ſuæ, & eo maxime quoniam omnis obligatio, aut eſt ciuilis, aut eſt Prætoria. §. primo infra titulo noſtro, ergo ciuilis eſt obligatio, quæ parit actionem ſimiliter iuris ciuilis, nam ibi non habetur mentio de obligatione iuris gent. Oppo.

Non obſtat quoniam non ſequitur quòd poſt approbationem factã a iure ciuili, obligatio parit actionem, ergo obligatio eſt de iure ciu. cũ non ſequant̃ ex eo, quòd originaliter ipſa obligatio nō ſit d̃ iure gentium, & ipſa actio originaliter iure ciuili, & hoc modo tollitur hoc contrarium. §. primi infra eo. Poſſet etiam hic queri de vno, quòd ſūmopere diſputant Doctores infra de act. in princ. glo. in uer. quanuis. vbi diſputant, an actio ab origine ſit de iure gentium, vel iu. ciuili, magis tamen communis opinio eſt, vt originaliter actio ſit de iure ciuili, circa quam concluſionem me remitto ad dicta Iaſ. infra de act. in princ. col. 6. numero. 35. & Gomeſius ibidem numero. 32. col. 14. qui nouas dat ſolutiones maxime ad d. l. ſi mandauero tibi. §. is cui. ff. mand. Iuſta. l. quidam. ff. de pen. vnum tamen præter omnes in tali materia diſputationis cauſa dicam, quod immo actio ſit de iure ciuili origine, etiam ante antiquum ius ciuile, xii. tabu. cum actio in d. l. iuris gentium. appellatur ciuilis, quę ex permutatione contractus iuris gentium oritur, & ſic actio eſt de iure ciuili, ante l. xii. tab. Et ſi aliquis contra iſtam meam ſolutionẽ diceret, quòd eſt in poſſibile, quòd actio ante l. xii. tab. fuerit introducta de iure ciuili, quoniam primum ius ciuile fuit ius xii. tabu. vnde cum ius xii.
87 tab. fuerit primum † & qualitas non poſſit eſſe ſine ſubiecto, vt ſupra de vſufruc. in princ. Dicẽdum videtur actionem nullo pacto poſſe eſſe de iure ciuili ante d. l. xii. tab. Quoniam ad hoc reſpondeo, quòd, iſta actio poterat eſſe introducta ante l. xii. tabu. videlicet a iure ciuili Pap. quòd

Sol.

An actio ſit origine de iu. gen.

Noua et ſingularis opin.

ius fuerat ante.l.xii.tabu.vt probat tex.in.l.ii.poſt princ.ff.de origi.iur. optime facit pro hac mea opinione.§.diſponat.auth.de nup.ibi pene prima romanorum lex.xii.tabu.ſi pene, ergo ante fuit alia ciuilis lex.

Qđ mutuum & ſtipulatio ſint ꝓprie cõtractus.

IN euidentialibus præmittit hic por.quod mutuũ,& ſtipulatio ſunt contractus improprie,ex quo paulo infert ad quæſtionem de ſtatuto faciente mentionem de contractu,quod non habeat locum in ſtipulatione,vel mutuo:mihi autem videntur,quod ſtipulatio,& mutuum ſint proprie contractus 88 † arguẽdo a coniunctione duarum.ll.quod validum eſt in iure.l.Gallus.§.ille caſus.ff.de lib.& poſt.& ibi Doctores,nam in.§.fi. infra tit.noſtro dicitur,quod contractus contrahuntur aut re:aut verbis: aut literis:aut conſenſu poſtea infra de ob.quæ ex quaſi cõtra.in princ. dicitur poſt genera cõtractuum enumerata,inſpiciamus etiã de his obligationibus,quæ quidem non proprie naſci ex contractu intelliguntur, ſed quia neq; ex maleficio ſubſtantiam capiunt,ex quaſi contractu naſci videntur,ex quo datur intelligi, quod contractus,de quibus ſupra, ſint proprie contractus,facit quoniam in d.§.fi.Imper.has quatuor obligationes enumerat, quæ ex contractu cauſantur,& dicit æqualiter, quod contractus celebratur aut re:aut verbis: aut literis: aut conſenſu. & tamen non dubitamus contractus conſenſus eſſe proprie contractum,ergo & idem de aliis, vt vna determinatio reſpiciens plura determinabilia æqualiter omnia determinet.l.iam hoc iure.ff.de vul.& pup.

Noua ſolu. ad. l. Labeo.§. contractum.

Nec obſtat tex.in.l.Labeo.§.contractum.ff.de ver.ſig.qui hic a doctoribus allegatur,quoniam reſpondeo quod aut volumus,quod ibi ſit etymologia,aut diffinitio,ſi etymologia,quę aliquo pacto non videtur eſſe, tamen dato quod eſſet,argumentum non procedit ab etymologia affirmatiue.l.ii.§.appellata.ff.ſi cer.pet.immo nec affirmatiue, nec negatiue, vt in poſſeſſionis etymologia diximus ſupra de teſt.in prima glo.Si vero volumus quod ibi ſit diffinitio,ex ea non erit licitum arguere,cũ omnis diffinitio in iure ſit periculoſa,vt inquit Vulp.l.omnis diffinitio.ff.de reg.iur.maxime iſta, quæ non conuertitur cum ſuo diffinito, quoniam datur vltro,citroq; obligatio,& tamen non eſt proprie contractus,vt in d.§.primo,infra de oblig.ex quaſi contractu. Vbi cum quis negocia abſentis gerit,vltro, citroq; inter eos naſcitur obligatio,& quidem non ex contractu proprie naſcuntur,ecce quod datur vltro,citroq; obligatio,tamen non eſt proprie contractus, ſed in proprie & ſic talis diffinitio d. §.contractus non conuertitur cum ſuo diffinito,& ſic non bona.l.prima §.dolum.ff.de dolo,vbi Docto. Hoc etiam ex eo comprobatur, quoniam idem Vulp.qui in d.l.Labeo.§.contractum, inquit contractum vltro,citroq; obligationem eſſe,non videtur veram diffinitionem dediſſe contractus,cum idem Vulp.in d.l.omnis diffinitio fateatur omnem diffinitionem in iure eſſe periculoſam,& hæc eſt vera ſolutio,& verus in-

tellectus d.l.Labeo.§.cõtractum,vel Philoſophice poteſt reſpõderi,ꝙ il

89 la non poteſt eſſe diffinitio † quoniam quando eſt genus,ꝙ ſupra ſe non ſit aliud genus,tum illud diffinitiõe carere debet,& per etymologiam, ſeu circunferentiam quãdam demõſtrari debet,ita tradit Ariſt. in prædicamentis.c de ſubſtantia,ſed cõtractus eſt genus tale,vt ſupra ſe aliud genus non ſit,ergo diffinitionem non recipit,ergo d.l.Labeo.§.contractum,non pònit diffinitionem contractus, ſed potius eum per circunferentiam quandam declarat. Alia ſol. ad.d.§. contractus.

Vnde ego tenerem,quod ſtatutum faciens mentionem de cõtractu, intelligatur non ſolum in contractu vltro citroq; obligatio,ſed etiam in ſtipulatione,& mutuo,tanq̃ & iſti ſint proprie contractus.

Verum eſt,ꝙ ſi quæſtio præponeretur,vt hic Portius ponit,ꝙ ſi ſtatutum dicat, ꝙ præſcribatur decennio contra negligentem petere ſibi debitum & contractu,ego tenerem, ꝙ habeat locum,& in mutuo,& in ſtipulatione contra opin. Portii. Sed non tamen in debito ex contractu donationis. Nec obſtaret ſi contra iſtam concluſionem opponatur,vt alia die in circulis fuit oppoſitum,ꝙ immo tale ſtatutum debet intelligi etiam in donatione, licet ſit impropriè contractus Et hoc Statutũ faciens mẽtionẽ de cõtractu com prendit mutum, & ſtipulatiõem, non aũt donationem.

90 eo fundamento † arguendo a veriſimili mente ſtatuentium, ꝙ in iure ualidum eſt argumentum,glo.l.tale pactum & Iaſ.in terminis de ſtatuto in.l.Barbarius.ff.de offi.præto.per bo.tex.in.l.fi.C.de poſthu.hær.inſti.C.de pactis. Sed cum ſtatuentes voluerunt compræhendere debitum ex cauſa onerosa & ex cõtractu proprio, vt emptionis: locationis: & ſimilibus ex quibus creditores petendo ſibi debitum petunt ratione damni euitandi,& tamen contra eos præſcribitur per ſtatutum multo magis veriſimiliter ſtatuentes voluerunt compræhendere creditorem ex cauſa donationis,qui petendo ſibi debitum, agit de lucro captando,cũ lex magis fauet agenti de damno euitando,q̃ agenti de lucro captando. l. fi. §. & ſi præfactam.C.de iur. delib.ideo ſolet dici, ꝙ iuris ignorantia non excuſat aliquem in lucro captando,ſed in damno euitando l.iuris ignorantia.ff.de iu.& facti.igno.& bene quia eorum non eſt ea

91 dem ratio. l.fi.C.de codicillis.Qua ratione videmus etiam quòd † quando actor tractat de damno uitando, auditur allegans turpitudinẽ propriam, ſecus ſi de lucro captando, vt not.tradit Alex.in. l.de tutela in ii.col.C.de teſti.in integ.& alibi Bar. in.l.verum in.§.item quæritur. ff. de mino.quod ſi ſunt duo priuilegiati pari priuilegio, quòd præfertur illi,qui certat de damno euitando.

Nec obſtat corroborando hoc argumentũ contra com.ꝙ ſtatuta ſunt

92 proprie intelligenda † quia etiam in odioſis fit extenſio de caſu proprio ad caſum improprium.l.filiũ habeo.ff.ad ſenat.conſul. Mac.vbi ſenatuſconſultum Macedonianum odioſum loquens in filio familias extẽditur.

etiam ad nepotem.

Sol. ad arg.

Quoniam ad hoc ego reſpondeo, ꝙ ſtatutum non conſiderat principaliter contractum, ſed negligentiam actoris non petentis ſibi debitum, cum dicat præſcribatur decēnio contra negligentem petere ſibi debitum ex contractu, vnde non procedit argumentum a veriſimili mente ſtatuentium, quoniam creditor qui non petit ſibi debitum ex cauſa emptionis, vel locationis, & ſimilibus contractibus, dicitur proprie negligens, & propterea compræhenditur ſub ſtatuti diſpoſitione. Donatarius vero & ſi differat petitionem ſui crediti ex cauſa donationis, non cōpræhenditur in ſtatuto: cum Donatarius non petendo rem donatam a donatario non ob id dicitur negligens, ſed potius vti modeſtia quadam erga donantem, cui naturaliter tenebatur. l. ſed ſi lege. §. conſuluit. ff. de pet. hæreditat. & modeſtia ſua non debet ei eſſe damnoſa, argumentum §. ſi tutor ſupra cle. in officio. teſt. Et, ꝙ mens ſtatuentium non fuerit cōpræhendere debitum ex hoc contractu improprio donationis, apparet, quia potuiſſent dicere in ſtatuto debitum ex quocunꝙ contractu, vel ex omni contractu, vel alio verbo generali, quo donationem etiam cōpræhendiſſent, ꝙ cum non fecerint, contra eos eſt præſuponendum. l. vneribus. ff. de pactis.

Tollitur corroboratio .l. filiū habeo.

Nec obſtat corroboratio. l. filium habeo. Qui illud ſenatur conſultum fuit inductum in odium principaliter foeneratorum & in fauorem filiorum, nimirum ſi ex identitate rationis quæ militat etiam in nepotibus extenditur etiam ad nepotes in odium foeneratorum, vt inducta ad vnū effectum, operentur ſuum effectum argumento. l. ꝙ fauore. ff. de reg. iur.

SVMMARIA PRINCIPII.

1 Cum Imperator procedit diuidendo vel diffiniendo impertinens eſt ſummarium.
2 Titulus ad titulum eſt continuandus.
3 A iure ciuili aut a iure prætorio obligatio in eſſe producitur.
4 Paria ſunt inducere uel iam inductum comprobare.
5 Omnia noſtra facimus quibus authoritas noſtra impartitur.
6 Quando qui comprobatur non poteſt propria authoritate inducere & tollere, nō ſunt paria inducere uel comprobare.
7 Qñ cōfirmādo additur tūc paria ſunt inducere uel inductū cōprobare alias ſecus.
8 Obligatio dicitur de iure ciuili non ſolum quæ a iure ciuili fuit adinuenta ſed ēt quæ a iure gentia adinuenta a iure ciuili tamen comprobata.
9 Quotiens ius ciuile addit vel detrahit iurigent. id efficitur iusciuile.
10 Cauſa materialis obligationis eſt contractus, & quaſi cōtractus maleficiū, & quaſi maleficiū.
11 Cauſa formalis obligationis ſunt res, verba, littere, & conſenſus.
12 Cauſa obligatiōis reſpiciens cauſa finalem eſtꝙ aut ſint perſonales, aut reales.
13 Cauſa & cauſatum eiuſdem iuris eſſe debent.
14 Qui reali actione tenetur large poteſt dici obligatus.
15 Omnia maleficia unius tantum generis ſunt & re tantum contrahuntur.
16 Iniuria re uerbis, litteris, & conſenſu, contrahitur.
17 Bonum eſt argumentum de contractibus ad maleficia.

18 Maleffi-

18 Maleficium proprie loquendo dicitur id, quod re committitur.
19 Stante ſtatuto, φ propter maleficium commiſſum de nocte, duplicetur pœna, quæritur, ſi quis fecerit de nocte iniuriam uerbis, literis: uel conſenſu: nunquid pœna duplicari debeat.
20 Si ſtatutum puniat portantes perlas, de ueris & non fictis intelligi debet.
21 Ratio, quare obligationes ex contractu quatuor modis formentur.
22 Lex non proceſſit dando formam delictis.
23 De iure. ff. literarum obligatio non erat inducta.
24 Ante ius inſtitutionum immediate ff iura proceſſerunt.
25 Propria & principalis ſtipulationis ſubſtantia ſunt uerba.
26 Per ſcripturam loquimur.
27 Lex de caſu dubio eſſe debet.
28 Mutus cum uerborum obligatione nihil habet commune.
29 Mutus literis obligatur, eſtq; habilis ad ſcripturam faciendam.
30 Vlpianus Alexandri Imperatoris tempore floruit.
31 Obligatio naturalis tantum eſt improprie, & abuſiue obligatio.
32 Præcedentia ſequentia declarare ſolent.
33 Naturalis obligatio in puris, & meris terminis Iuris naturalis relicta, tres operatur effectus.
34 Libertus ad præſtandum patrono id, φ lex ſtatuit, compelli poteſt.
35 Animalia irrationabilia ſolo naturæ inſtinctu mota, benefaciẽtibus benefaciũt.
36 Leo cum ab Androdo medela, ac opera ſua ſanatus eſſet, per biennium in eadem ſpecu ſimul cum eo uixit.
37 Donatio in dubio non præſumitur.
38 Si tibi dixerim, uis mihi donare ueſtem tuam, tuq; reſpondeas, non ſolum ueſtem, ſed quicquid meum eſt, tibi dono, tali caſu donatio ueſtis facta minime præſumitur.
39 Nota. limitatio ad regulã tex. in. l. cum de indebito. ff. de proba.
40 Alia not. limitatio ad regulam. d. l. cum de indebito.
41 Libertus plura patrono debet.
42 Si in donatione eſſent relata beneficia, non ob id propterea præſupponeretur donatio remuneratoria.
43 Not declaratio ad tex. in. l. fideiuſſor. ff. de fideiuſſo.
44 Debitum naturale poteſt compenſari cum debito efficaci.
45 Debitum naturale de per ſe eſt magis ualidum, q̃ ſit debitum ciuile, uel naturale tantum, cui ciuile anteã fuerit annexum.
46 Debitum naturale tantum in conſtitutum deduci poteſt, debitum uero ciuile tantum in conſtitutum haud deduci poteſt.
47 Sententia iudicis pro ueritate habetur.
48 Stante ſtatuto, φ mulier non poſſit ſine conſenſu parentum ſe obligare, non poterit facere pactum de non petendo.
49 Indiffinita oratio æquipollet uniuerſali.
50 Si ſtatutum prohibeat mulierem contrahere, non poterit facere pactum nudũ.
51 Pactum nudum appellatur contractus.
52 Per pactũ de non petẽdo nulla inducitur obligatio, ſed potius inducta tollitur.
53 Iura ſunt proniora ad liberandum, q̃ obligandum.
54 Argumentum a ſufficienti partium enumeratione ualidiſſimum eſt in iure, frequens, & probabile.
55 Ciuilis ſola obligatio effectum exigendi non habet.
56 Bona diffinitio cum ſuo diffinito conuertitur.
57 Vbi non eſt obligatio, ibi fideiuſſor adhiberi non poteſt.
58 Reſponſio glo. φ ubicũq; ſupra fecit mentionem, ut quis naturali obligatione

ne teneatur, intelligitur de iure gentium, ꝙ conuenit ſolis hominibus, & non omnibus animalibus.

59 Cum in aliquo contractu forma, uel eius ſubſtantia deficit, ex eo nec ciuilis, nec naturalis oritur obligatio.

60 Confeſſio extra iudicium emanata etiam ſi ſit in ſcriptura non obligat, ſed ſolum probat.

61 Tantum operatur oppoſitum in oppoſito, quantum propoſitum in propoſito.

62 Qui dicit omne, nihil excludit.

63 Confeſſus ſpe futuræ numerationis, liberationem a debito condicere poteſt.

64 Promiſſio facta ſine cauſa parit mero iure obligationem naturalem, & ciuilem: licet agenti obſtet exceptio.

65 Tempus non eſt modus inducendæ obligationis.

66 In contractibus celebratis dolo, uel metu, oritur ciuilis, & naturalis obligatio.

67 Exceptio eſt fundata in æquitate.

68 Aequitas naturalem obligationem parit.

69 Debitum ciuiliter, & naturaliter indebitum ſi ſoluitur, repeti poteſt.

70 Debitum ex chirographo etiam ꝙ ante biennium ſoluatur, repetitur.

71 Paria ſunt ſoluere uel fidem alterius ſequi.

72 Promiſſum ex chirographo poteſt ante biennium conſtitui.

73 Ciuilis obligatio ſola conſtitui non poteſt.

74 Naturalis obligatio ex conſenſu oritur.

75 Qui confitetur ſe accepiſſe pecuniam mutuo, ſub ſpe futuræ numerationis, non conſentit, quia decipitur.

76 Canones non dedignantur ſequi iura legum latorum.

77 In legibus nemini conceſſum eſt neq; addere, neq; detrahere.

78 Nemo cum iactura aliena locupletari debet.

79 Inducta ad unum effectum contrarium operari non debent.

80 Quando indebitum ſoluitur, repeti poteſt.

81 Facilior eſt retentio, q̃ ſoluti repetitio.

82 Natura legis eſt ponere ea, quæ maiorem habent dubitationem.

83 Conditio tacita non ſuſpendit actum.

84 Conditio expreſſa ſuſpendit.

85 Verbum aſtringat: importat obligationē efficacem: ciuilem: & naturalem.

86 Stipulatio, quæ uerbis perficitur, nō parit ciuilē obligationē ſeparatam a nāli.

87 Verba cum effectu ſunt intelligenda.

88 Paria ſunt, non habere actionem, uel habere, ſed per exceptionem excludi poſſe.

89 Opiniones, an actiō oriens ex ſententia condemnatoria, oriatur ex ciuili tantum obligatione, an uero ex utraq;.

90 Promiſſio, & rei traditio naturalem obligationem inducunt.

91 Debitor, qui ſoluit, & eſt in totum liberatus, poteſt condicere liberationem.

92 Eronea confeſſio non producit naturalem obligationem.

93 Promiſſio eſt actus inducendi obligationem.

94 Elapſus biennii operatur ꝙ præſumptio, quæ erat pro debitore tollatur, & trāſferatur in creditorem.

95 Conſenſus etiam metu adhibitus appellatur conſenſus.

96 Scribens ſoluendo debitū ex chirographo uidetur conſentire obligationi ciuili.

97 Obligatio ciuilis, ſemper ſola permanſura, non conſtituitur.

98 Si in omnibus contractibus bonæ fidei, ſiue ſtricti iuris partes diſſentiētes ſunt, id, quod actum eſt, nullum eſt.

99 Scriptura publica, uel priuata, tam ex manu alterius, q̃ debitoris non inducit obligationem, ſed tantum probationem.

100 Scribenti chirographum tripliciter ſuccurritur.

101 Exceptio non numeratæ pecuniæ ceſſat quando eſt facta in ultima uoluntate.
102 Item quando eſſet geminata ex interuallo.
103 Item quando eſſet facta in iudicio.
104 Item quando debitor poſt confesſionem cœpit ſoluere.
105 Per pactum de non petendo tollitur naturalis obligatio ipſo iure.
106 Rei fauorabiliores ſunt q̃ actores, & iura ſunt magis prona ad liberandum, q̃ ad obligandum.
107 Pactum obligatorium ſine cauſa non ualet, liberatorium ualet.
108 In contractibus obligatoriis innominatis, re integra licita eſt pœnitentia. in liberatoriis innominatis pœnitentia ceſſat.
109 Ciuilis tantum obligatio nouam actionem non parit, ueterem iam natam aliquando conſeruat.
110 Facilius actus conſeruatur, q̃ de nouo inducatur.
111 Pactum tollit ipſo iure obligationem cauſatam ex maleficio.
112 Sublata ratione legis, ſublata eſt, & ipſa lex.
113 Realis, & datiua actio eſt ſine obligatione, & obligatio ciuilis tantum, uel naturalis tantum eſt ſine actione.
114 Difficilius tollitur ius coniunctum, q̃ ſeparatum.
115 Pactum de non petendo quatuor producit effectus, & nouem caſibus ipſo iure tollit utranq; obligationem.
116 Fictus conſenſus eſt debilior uero, & ideo facilius tollitur.
117 Pœna eſt fauorabilis reſpectu publicę utilitatis, ſed odioſa reſpectu perſonæ, cuius cauſa eſt adinuenta.
118 Pactum de non petendo quatuor caſibus non tollit obligationem.
119 Si tacitum uenit ex interpretatione legis non tantum operatur tacitum, quantum operatur expreſſum.
120 Firmior eſt actus, q duorũ cõſenſum habet, q̃ ille q unius tãtũ cõſenſum habet.
121 Res non debet diffiniri per effectum.
122 In diffinitione uerba nõ debent ſuperfluere, ſed ſingula ſuũ miniſteriũ operare.
123 Ius pluribus modis capitur.
124 Debitor uere ille eſt, qui neceſſe habet ſoluere.
125 Debitor in diẽ eſt ꝓprie debitor reſpectu obligatiõis, nõ aũt reſpectu exactionis.
126 Debitor ſub conditione eſt omni reſpectu debitor improprie.
127 Debitor ſub cõditione, quæ omnimodo eſt extitura debitori in diẽ ęquiperatur.
128 Rei uerbum generale eſt.
129 Solutio eſt facienda congruo loco, & tempore.
130 Declaratio. §. Prætorum quoq; edicta. ſupra de iur. nat. gent. & ci.

DE OBLIGAT. TITVLVS.

1 HIC Titulus diuiditur vt hic per Port. in quinq; partes. Non ſummatur, eo quoniam † cum Imperator procedit diuidendo, vel diffiniendo, impertinẽs oĩno eſt ſummariũ. *Principium tituli. Primũ not.*
2 Nota primo † titulum ad titulum eſſe continuandum cui concordare videtur tex. in l. ii. ff. de ſtatu homi. q̃ tamen Portius ex mente Bart. dicit eſſe verum ad bene eſſe, non tamen de neceſſitate, cui concordat textus in l. Cum delanionis. §. aſinam. ff. de fun. inſt. & inſt. leg. circa quam concluſionem, quia parum, vel nihil vtilitatis habet, in ea non multum inſiſtam. vnum tamen in præſen-

tiarum non omittendum puto, ꝙ dicit Aret.ſupra in proœ.& communis eſt ſcribentium ſententia, ꝙ iſtud non ſolum ad bene eſſe, verum etiam de neceſsitate procedit, & hoc meo quidem iudicio dicendũ eſſet: ꝙ licet continuatio ſecundum communem opinionem Aret.de neceſsitate ſit facienda: tamen certus ac determinatus ordo in continuatione, vel ſituatione titulorum non eſt ſeruandus, ſed ſufficit ꝙ ratione aliqua moti.fuerit in ſituatione rubricarum, quoniam vidimus iuris conſultos in libris.ff.prius pertractaſſe de bon.poſ.in genere, & poſtea in ſpecie, totum vero contrarium ſeruauit Imperator in libris .C.item in libris Pandectarum fuit rubricatum de rebus cred.& iure iurando ſeparatim, in.C. vero ſimul. Item videmus Imperatorem in hoc libro noſtro primo tractaſſe de teſta.in genere, poſtea vero in ſpecie, in.C. quidem contrarium fecit. quare omnino dicendum eſt eos aliqua ratione duntaxat motos id feciſſe.

Secũdũ not. Secundo notat Port.diffinitionem obligationis, circa ꝗ not. quia venit commodius in glo.diſputandum ideirco ad ea quæ in glo.prima, in ordine dicturus ſum me remitto.

Tertiũ not. Tertio notat idem Port.propriam diuiſionem obligationis habentem duo capita, nam altera ciuilis: altera Prætoria: quæ diuiſio reſpi-
3 cit † cauſam efficientem, cum à iure ciuili: aut à iure Prætorio obligatio in eſſe producatur.

Quartũ not. 4 Quarto notat idem in verbo comprobare † ꝙ paria ſunt iſta aliquid inducere, vel iam inductum comprobare, facit, quia dici ſolet
5 † omnia noſtra facimus, quibus authoritas noſtra impartitur.l.Prima.§. Sed neq; verſi.omnia noſtra.C. de vet.iure.enuc. ſed contra iſtud not.

Oppo. videtur maxime vrgere tex.in.l. Vnum ex familia.ff.de leg.ii.& tex.in .l.More, &.l.Sequen.ff.de iur.om.iud.ſed tutando Port.poſſum ad allegata in contrarium ſic reſpondere, ex quibus reſponſionibus duæ limitationes ad iſtud not. colliguntur: & primo non obſtat tex.in.l.

Sol. ad tex.l.Vnũ ex. Vnum ex familia, quia reſpondeo, & erit loco primæ limitationis, ad t.d.regulam, videlicet, ꝙ qui comprobat, aut poteſt authoritate ſua in-
6 ducere: & tollere: aut non poteſt: † ſi non poteſt: vtiq; procedere nõ poterit not. ſed iſto caſu procedit tex.in.d.l. Vnum ex familia, quia ibi hæres rogatus non poteſt fideicommiſſum iam datum tollere, ſi vero authoritate propria poteſt inducere: & tollere: & tunc ſubſtingua-
7 tur: & hæc ſit ſecunda limitatio ꝙ, aut † confirmando, aliquid addit: aut non addit: ſi non addit: tunc non ſunt paria dare: & confirmare: & ita procedat tex.in.d.l.More & ſequens, nam ibi lex confirmat iu-

Sol. ad .l more & ſeq. riſditionem demandatam: vti demandatam: & ſic nihil addendo. ſi vero confirmando, aliquid addit: tum paria ſunt iſta aliquid indu-
8 cere, vel iam inductum comprobare: nam † obligatio dicitur de iu-

re ciuili,

re ciuili, non ſolum ea,quæ à iure ciuili fuit inducta, ſed etiam ea,quæ à iure gentium fuit adinuenta, & poſtea à iure ciuili comprobata,vt hic eſt rex. & in.l.legitima.ff.de pact. quoniam in iſta confirmatione ius ciuile addidit fomentũ ipſi obligationi iure gentium, quæ antea nullam pariebat actionem.l.iuris gentium.§.ſed cum nulla.ff.de pact.
9 hodie vero parit.d.l.iuris gent.in princ.ff.de pac.facit † quia ius ciuile quoties addit, vel detrahit iuri gent.id efficitur ius ciuile.l.ius ciuile.ff.de iuſ.& iure.hæc vero colliguntur ex dictis Bart.d.l.more.

10 Quinto not. Port.hic in ver. ſequens † aliam diuiſionem obligationis reſpicientem cauſam materialem, videlicet, ꝙ obligatio oritur,aut ex contractu:vel quaſi:aut ex maleficio:vel quaſi:de prima peragitur vſq; ad titulum de obligat.quæ ex quaſi contractu:de ſecunda tit.de oblig. ex quaſi contractu : vſq; ad finem tertii libri, de tertia loquitur princ.iiii.libri de quarta loquitur titulus de obligationibus, quæ ex quaſi maleficio:vtputa,cum iudex non dolo,ſed propter ſuam imperitiam, tulit ſententiam iniuſtam contra aliquem,litem ſuam facere dicitur,ac ipſi damnum paſſo tenetur ex quaſi maleficio:vnde contrahitur quaſi maleficium,& ſunt iſtæ tanꝗ cauſæ materiales obligationis, & pono exemplum,nam magiſter ex tabulis facit ſcamnum:ex ferro cultrum: tabulæ:& ferrum ſunt cauſæ materiales:at magiſter cauſa efficiens. Quinta not.

11 Sexto notat.Port. † aliam diuiſionem reſpicientẽ cauſam formalem, nam obligationes quæ ex contractu deſcendunt,aut re: aut verbis: aut literis: aut conſenſu formantur. Re: contrahitur obligatio mutuo: ac commodato,& aliis quibus interuenit res,vt infra titulo primo:contrahitur verbis:vt ſtipulatione:quia eius forma,& ſubſtantia in verbis conſiſtit.l.prima.§.primo.ff.de verb.oblig. literis:vt infra de lit.oblig. Ac etiam conſenſu:vt emptione: & venditione:quia in his contractibus, qui conſenſu contrahuntur nec rei traditio,nec præſentia contrahentium:nec literæ:nec verba:ſunt neceſſaria. ſed ſatis eſt,ꝙ in his contractibus, conſenſus, vel literis, vel nuntio exprimatur.tot.tit. infra de obligationibus ex conſenſu.& l.conſenſu.ff.de act.& oblig. Vnde non immerito dixit hos contractus aſſumere formam à conſenſu ſolo. poſt primam additionem. Sexta not.

12 Septimo loco notat Port. † quartam diuiſionem, quæ reſpicit cauſam finalem,videlicet ꝙ obligationes quædam ſunt perſonales, quædam reales,nam mediantibus perſonalibus tendimus, vt conſequamur nobis debitum,realibus vero,vt noſtrum reſtituatur,quam diuiſionem,ſi loquimur proprie, arbitror de iure non poſſe procedere, quia obligationes reales proprie de iure non inueniuntur, quia dico omnes obligationes eſſe tantum perſonales.§.primo.infra de act. Nam aliæ obligationes in iure non reperiuntur, quam illæ,quę ex contractu:vel quaſi Diuiſio obliga. reſpiciens cãm finalẽ. Oppo. ad diuiſionem Portu.

H

ſiue ex maleficio:vel quaſi naſcũtur: quæ oẽs pariunt actionẽ pſonalẽ.
Vnde & ipſa obligatio,quæ eſt ipſius actionis cauſa,perſonalis dicitur:
13 † quoniam cauſa,& cauſatum eiuſdem iuris eſſe debent.l.manumiſſio-
Solutio. nes.ff.de iuſ.& iu.& ſupra de liber.poſt.princ. verum eſt, ꝙ improprie,
14 & large poteſt præfacta diuiſio procedere: † quoniam qui reali actio-
ne tenetur,large poteſt dici obligatus,vt infra de act.in princ.glo.ma-
gnæ in ver.debetur,ibi groſſe poteſt dici realiter obligatus,Redeo mo
do ad primam Iaſ.additionẽ in ver.ſed prius eſt,qui duobus modis op
Oppo. Iaſ. ponit.Port.& ipſe vno modo opponit.Opponit igitur Iaſ.eo quoniam
ex textu noſtro ſummitur,ꝙ obligationes quæ formantur ex contractu:
quatuor modis formantur,ſcilicet re:verbis:literis:& conſenſu:contra.
15 ꝙ immo re tantum contrahitur obligatio, † quoniam omnia maleficia
vnius tantum generis ſunt,& re tantum contrahuntur,vt furtum:dam-
num:rapina:iniuria:vt infra de oblig.quæ ex delicto in princ.l.ex ma-
16 leficiis.ff.de act.& oblig.tamen † iniuria: re: verbis: literis: & conſen-
ſu contrahitur.§.primo.infra de iniuriis.l.lex cornelia.§.ſi quis librum
.ff.de iniuriis,ergo eodem modo dicendum eſſet obligationem ex con-
17 tractu re tantum formari † cum bonum ſit argumentũ de contractibus
ad maleficia.l.omnem obligationem.ff.de iud. vbi glo.in.l.ii.ff.de cuſt.
Sol. & exhi.reo. & Iaſ.in.l.vbi pactũ.C.de tranſ.&.l.prima.ff.de noui oper.
nũ.col.6.& hoc motiuum alias fecit glo.in.d.l.ex maleficiis.ff.de act.&
oblig.Iaſ.ex mente tamen Aret.infra de obligationibus quæ ex malefi
18 cio, reſpondet, † ꝙ maleficium,proprie loquendo,dicitur id, quod re
committitur: maledictum vero dicitur, quod fit verbis : maleſcriptum
Quæſtio de ſtatuto. quod fit literis:male conſulta,quæ fiunt conſenſu:& ibi Aret.infert ad
doctrinam Bart.in.l.aut facta.ff.de pœn. † quod ſtante ſtatuto,ꝙ pro-
19 pter maleficium cõmiſſum de nocte,duplicetur pœna.Quæritur,ſiquis
fecerit de nocte iniuriam verbis:literis:vel conſenſu:nunquid debeat
pœna duplicari: & breuiter reſpondet,ꝙ pœna non eſt duplicãda,quia
iſta non ſunt proprie maleficia,ſed maledictum:aut maleſcriptum:aut
maleconſultũ:& ſtatuta ſunt proprie intelligẽda.l.prima.§.is qui nauẽ
.ff. de exerc.act.l.iii.§.hæc verba.ff.de nego.geſt.l.quicquid aſtringen
dæ.ff.de verborum obligatio.cap.in noſtra de iniu. qua ratione dice-
bat alibi Bartolus in.l.prima.ff. de fonte .quòd † ſi ſtatutum puniret
20 portãtes perlas intelligi debet de veris,& non de fictis,quæ ſolutio non
Sol. impugnat. mihi videtur ſatis tuta,quia Imper.infra de oblig. ex malef.& iuriſcon-
ſultus in.d.l.ex maleficiis accepit maleficium largo modo,& ſic etiam
verbis:literis:exemplificat in furto:damno:rapina:& iniuria:& poſtea
in titulo de iniuriis vult,ꝙ iniuria fiat re:verbis:& literis:& tamẽ vult
ꝙ omnes iſtæ obligationes furtum:damnum:& iniuria:deſcendant ex
re,quare ergo dicitur eſſe diuerſum in textu noſtro,ꝙ obligationes cau

ſentur aut re:aut verbis: aut literis: aut conſenſu:immo cum ratio diuerſitatis non detur, dicendum eſt, ꝙ obligationes deſcendentes ex contractu, omnes re contrahantur. Vnde cum iſta ſolutio Iaſ.non euacuet

21 contrarium arbitror ſic pro ſolutione poſſe dici, ꝗ ideo † obligationes ex contractu quatuor modis formantur, quoniam in illis, lex procedit tradendo formam: nam in obligatione, quæ re contrahitur, contractus denominatur à re, tanq̃ à ſua forma: optime facit tex.in.l.rogaſti.§.ſi ſibi .ff.ſi cer.per.vbi ſi mutuaui.x.conuentione facta, ꝗ redas.xi.non debentur niſi.x.quæ vere fuerunt mutuata: licet conſenſimus in.xi.ita in ea, quæ verbis: quoniam ſtipulatio denominatur à verbis, tanq̃ à ſua forma.l.prima.§.primo.ff.de ver.oblig.& vt dixi de his, intellige etiam de aliis.infra de liter.oblig.in verb.ſcriptura:& infra de oblig.ex conſenſu per totum ti. At in maleficiis lex non proceſsit dando formam, ſed tantum ponendo pœnam, vt patet ex toto titulo.infra de oblig.ex delicto. — Noua Sol.

22 Nam † ſi lex proceſsiſſet dando formam delictis, vtique approbaſſet & ipſa delicta contra diffinitionem ipſius legis, quæ traditur à iuris conſulto in.l.ii.ff.de leg.vbi lex eſt ſanctio ſancta, iubens honeſta, prohibens contraria. Secundo modo opponit Iaſ.nam ex textu noſtro colligit: ꝗ obligationes quatuor modis formantur.d.§.fi.contra. Immo tantum tribus modis obligationes ex contractu formantur, ſcilicet re: verbis:& conſenſu: vt eſt tex.in.l.prima.§.primo.ff.de act.& oblig.& in.l.ex maleficiis.ff.eo.&.l.prima.ff.de nouat.ſolue vt ſoluit glo.in d.l.prima.ff.de act.& oblig.quæ tripliciter ſoluit. Primæ tamen adhæret Iaſ.videlicet — Secũda oppo.

23 quòd contrarium procedat de iure digeſtorum † quo iure, obligatio literarum non erat inducta, contra quam ſolutionem, duo iura vrgere videntur, quorum. Alterum eſt, infra de liter.oblig.in princ. Alterum in.l.non figura.ff.de act.& obligat. Infra de literarum dicitur: quòd olim ſcriptura fiebat obligatio: ſi olim, ergo ante inſtitutiones; — Sol. ſecũdum Iaſ. Q uod obligatio lſarũ nõ ẽ de iure digeſto.

24 & ſic de iure digeſtorum † quia ante ius inſtitutionum immediate proceſſerunt iura digeſtorum, ita tradit glo.in.§.& cum ſacratiſsima.ſupra in proœmio facit etiam tex.in.l.fi.in fi.C.de emend.C.de iuſt.vbi habetur mentio de libris inſtitutionum: facit etiam tex.in contrarium allegatus in.d.l.non figura ibi (non minus valet, ꝗ literis, q̃ ꝗ vocibus lingua figuratis ſignificatur) ex quo datur intelligi, quòd de iure digeſtorum nota eſſet literarum obligatio, cum illa lex ſit poſita in libris digeſtorum. Quibus tamen non obſtantibus arbitror Iaſ.ſolutionem eſſe veriſsimam: quæ fuit etiam prima ſolutio glo.d.l.prima. ſcilicet quòd de iure digeſtorum non eſſet inducta ipſa literarum obligatio, fundamentis,& legibus paulo ſuperius per me aductis. — Oppo. ad ſol. — Sol. Iaſ. tuetur.

NON obſtat igitur primum de tex. infra de lit.oblig.in princ. quoniam dico, quòd verbum olim non refertur ad iura digeſtorum, ſed

ad anteriores conſtitutiones principales, quæ ante Iuſtinianum ab aliis
principibus fuerant factæ, de quibus anterioribus conſtitutionibus lo-
quitur idem Imper. infra eo. tit. ibi multum autem temporis antea ex
principalibus conſtitutionibus de iſta obligatione, quæ nominibus ef-
ficitur: mentio etiam habetur toto titulo. C. de non numer. pecun. & ma
xime in. l. fi. Minus obſtat tex. in. l. non figura. Quoniam immo ille tex.

Tol. lo te cõtrarium. l. nõ figura.

probat contrarium, nam dicit negando (non figura literarum, ſed ora-
tione) quam exprimunt literæ obligamur, & ſic negat literis ipſis obli-
gationem induci. Nec obſtat, quòd ibi dicitur non minus valet, quòd
literis, quàm quòd vocibus ſignificatur: quoniam non propterea dicit,
quòd ipſis literis immediate obligemur. Nec ſubſiſtit intellectus, quē
tradit ibi glo. ad eum tex. dum glo. intelligit eum tex. dum dicit (non fi
gura, ſed oratione) quòd velit dicere non ſolum figura literarum, ſed
etiam oratione: quoniam intellectus iſte eſſet contra verba illius tex.
qui negat omnino, quòd figura literarum obligemur: & ſic intelligen-
do illum textum, prout intelligit glo. tex. ipſe implicaret contrarieta-
tem, & eſſet exponere album pro nigro. Nec obſtat dicere ſi obligamur
oratione, quæ literis exprimitur, ergo ipſis literis, quia dico, quòd con-
tractus literarum eius propria ſubſtantia principalis ſunt literæ, quem-
admodum dicimus in ſtipulatione, in qua, requiritur etiam conſenſus. l.
prima. ff. de pact. tamen ſi in ea adſit conſenſus ſine verbis, nulla pœni-
25 tus oritur obligatio. l. prima. §. ſi quis ita. ff. de verb. oblig. † quia pro-
pria, & principalis ſubſtantia ſtipulationis ſunt verba: ergo ſicut in ver
bis fundatur principaliter ſtipulatio, ita & in literis fundatur obliga-
tio literarum, facit. infra de lit. oblig. ibi ex hoc fit, vt dum quæri non
poſſet, ſcriptura obligemur. Nec obſtat ſi quis vellet reſpondere ad ar-
gumenta mea, dum dicunt iura ſupra per me allegata, quod obligationes,
quæ cauſantur ex contractu, aut re: aut verbis: aut conſenſu perficiun-
tur. Quoniam ſub illo cap. verborum continentur etiam literæ: vt dicit
etiam glo. in. d. l. prima. ff. eo. dum tradit aliam ſolut. quæ comprobatur,
26 nam dicimur etiam † loqui per ſcripturam, & facit tex. in. §. ſed cum pau
latim. ſupra de teſt. verſi. ſed his omnibus alia eſt addita ſolennitas, vt
per manum teſtatoris, vel teſtium nomen hæredis exprimatur. Quoniã
ego reſpondeo, quòd poſsibile non eſt, quòd ibi ſub capite verborum
contineatur obligatio literarum, quoniam in. d. l. prima. ff. de act. dum
declarat obligationes, quæ contrahuntur verbis: exemplificat in ſtipu
latione tantum, nec vllum verbũ habetur de literarũ obligatione, quòd
vtiq; non feciſſet, ſi iuriſconſulti intentio fuiſſet, quòd ſub obligatione
verborum: literarum quoq; obligatio contineretur, cum maius eſſet du
bium, an contractus literarum contineretur ſub obligatione verborum
27 quàm ipſa ſtipulatio, † & lex debet eſſe de caſu dubitabili. l. quòd La-

beo

beo de carbo.edicto.l.Domitius.ff.de teſt. Immo dicit ibi tex. in verſ.
28 mutum, † quòd mutus nihil habet commune cum obligatione verbo-
rum,quòd non dixiſſet:ſi ſub cap.verborum continerentur etiam literæ,
29 † quoniam mutus literis obligatur,& eſt habilis ad ſcripturam facien-
dam.§.item ſurdus,& mutus.ſupra quib.non eſt perm.fact.teſt. & vltra
prædicta:patet etiam reſponſio per ea,quæ paulo ante dixi:videlicet,
quòd contractus verbalis ſtipulationis eſt ſeparatus ab obligatione,
vel contractu literarum: quia in vno, tota eius ſubſtantia conſiſtit in
verbis:in alio vero,tota in literis:vt paulo ante dixi,tollendo argumen-
tum.l.non figura,& tollendo intellectum,quem tradebat ibi glo. Quod
contrarium licet ex prædictis ſatis ſublatum eſſe videatur: tamen ad
hunc tollendo contrarium,conabor dare nouum intellectum ad.d.l.non Nouus intellectus ad .l. non figura.
figura,qui eſt talis:nam cum.ſupra in.l.conſenſu dictum fuerit à iuriſ-
conſulto,quòd obligatio,quæ conſenſu contrahitur,in eo non requiri-
tur rei traditio,neque ſcriptura:nec verba: nec præſentia contrahentiū:
ſed ſolus conſenſus expreſſus per nuntium:vel per ſcripturam: ſcilicet
per epiſtolā. ſubdit poſtea iuriſconſultus in.l.non figura declarando.d.
l.conſenſu:quòd eo caſu,quo contractus,qui conſenſu perficitur,per epi
ſtolam,vel per ſcripturam contrahatur.ſecundū.§.primū.infra de empt.
& vend.tunc non figura literarum,ſed oratione,quam exprimunt lite-
ræ obligamur:quoniam contractus eſt,qui conſenſu perficitur. ſubdit
poſtea tex.& non minus valet ſi literis,quàm ſi vocibus lingua figura-
tis ſignificatur,& perficiatur. Vnum modo valde videtur obſtare huic
meæ concluſioni:videlicet,quod literarum obligatio de iure digeſt.non ſit
adinuenta: quoniam in.l.ſi quaſi.C.de non numer.pecun.habetur men-
tio de literarum obligatione,& lex illa fuit effecta ab Alexandro † cu-
30 ius tempore Vlp.floruit, & etiam à Vlp. iuriſconſulto in.d.l.non fi-
gura.ff.de act.& oblig.habetur mentio de ea ſecundum verba illius le-
gis,ergo veriſimile eſt,quòd illa lex digeſtorum de literarum obliga-
tione debeat intelligi.ſol. aliud eſt,quòd tempore digeſtorū literarum
obligatio fuerit cognita à iuriſconſultis:aliud,quòd de iu.digeſtorum
fuerit adinuenta: quòd quidem Iaſ.& ego negamus per allegata iura. Oppo.
Rurſus opponit Port.contra tex.videlicet, quòd obligationes fuerint
diuiſæ incompetenter, dum dicit,omnium autem obligationum:quæ-
dam ſunt ciuiles:quædam ſunt prætoriæ.Nam dicit aliqua eſt natura-
lis.l.fideiuſſor.§.fideiuſſor.ff.de fid.l.in his.§.Imperator.ff.de ſolut.
Soluit idem Port.iſtud contrarium ex mente tamen Doctorum: quòd Sol.
hic voluit diuidere obligationes efficaces,quod ex eo ſuadetur:quo-
niam etiam diffinit obligationem efficacem, † & obligatio naturalis
31 tantū eſt impropriè,& abuſiue obligatio,vt habetur iuribus.iā iā ſupra
p me allegatis,quod modo vera ſit ſolutio Por,probatur ex eo:quoniam ſupra

cum diffiniatur obligatio efficax credendum eſt, quòd etiam voluerit
32 diuidere obligationem efficacem, † quoniam præcedentia ſolent de-
clarare ſequētia, & econtra. l. ſi ſeruus pluriū. §. fi. ff. de leg. in prin. l. hæ
redes palam. ff. de teſt. ita vna pars legis declaratur per aliam. l. qui filia-
bus in princ. ff. de leg. primo vbi, quia teſtator in aliqua parte teſta-
menti fecerat mentionē poſthumæ, videtur & ipſa poſthuma cōprehen

Oppo. ad ſol. Port.

ſa in legato filiabus relicto. Contra ſolutionem Port. facit, quia attenta
iſta ſua ſolutione præſupponit, ꝙ hic in titulo noſtro non habeatur men
tio de obligatione naturali, quòd tamen falſum videtur, ibi dum dicit
(aut certo iure comprobare) & ibi glo. exponit, vt ſunt obligationes iu
ris gentium, ſed naturalis eſt de iure gentium. l. cum amplius. §. is natu-
ra debet. ff. de reg. iur. & §. ſingulorum. ſupra de rerum diuiſione: ſed

Sal ſol. Port.

tamen ſaluando Portii ſolutionem ſic diſtinguendum puto; videlicet,
quòd Alia eſt obligatio naturalis, quæ à iure ciuili fuit approbata, vt
dicit tex. in. l. iuris gentium in princ. ff. de pact. & iſta eſt obligatio effi-
cax, & de iſta loquitur tex. noſter, & de ea agit Port. Alia eſt obligatio
naturalis, quæ à iure ciuili non fuit fomentata, & iſta dicitur inefficax,
& abuſiua, vt hic dicit Port. & de iſta non loquitur hic Imperator, ſed
loquitur iuriſconſultus in. d. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſs.

Verba Por.

Subdit poſtea Por. cuius verba hic refero, ꝙ triplex eſt obligatio, & de
hoc etiam plene tractat Fab. videlicet, ꝙ obligatio quædam naturalis
tantum: quædam ciuilis tantum: quædam ciuilis & naturalis miſta.

Natur. obliga. duplex

Naturalis eſt duplex: vna, quæ deſcendit à lege naturæ, vt beneſacienti
benefaciamus. Altera, quæ ex conſenſu, vel ex pacto oritur. Rurſus pri-
ma etiam ſubdiuiditur, nam Quædam naturalis relicta in puris, & me-

Nat. ob. recta in puris termi-nis iur.

ris terminis naturalibus. Alia, quæ non eſt relicta in puris, & meris ter-
minis naturalibus, ſed reducta ad neceſsitatem præſtationis, quæ eſt,
vt libertus benefaciat domino: qui ſibi benefecit: pręſtando liberta-
tem: prima tamen in puris & meris terminis iuris nat. relicta, licet effe

Nat. iii. opatur effectus

33 ctum exigendi non habeat † tres tamen operatur effectus, quorum Pri
mus eſt, quòd præſumptam operetur donationem. l. ſi vero non remune-

Scds effectus.

rando. §. idem Papinia. ff. mandati. Secundus effectus eſt: quòd obligat
donatarium alere donantem egentem glo. in. l. fi. C. de reuoc. donat.

Tertius effectus

Tertius effectus eſt: quia facit valere donationē ſine inſinuatione, quæ
alias non valeret glo. in. l. Attilius. ff. de dona. Alia eſt ſpecies naturalis,

Secūda ſpēs obli nat.

quæ habet neceſsitatem præſtationis, quæ ſecundum Port. duos parit

Primus effectus

34 effectus: Primus, quòd † libertus poteſt compelli ad præſtandum pa-
trono id, quod lex ſtatuit. l. prima. §. cū patronus. ff. de off. præfec. vi bis.

Scds effectus.

Secundus eſt, quòd indebiti ſoluti repetitionem impedit. l. ſi nō ſortem
. §. libertus. ff. de cond. indeb. ex iſtis igitur concludetur, quòd illa natu
ralis obligatio, quæ māſit in puris terminis naturalibus, vt beneſacien-

tibus,&c. ſit de iure naturali,quod eſt commune omnibus animantibus:
vt voluit glo.in.l.ſed etſi lege.§.conſuluit.ff.de pet.hær.in ver.obliga-
uerint.contrarium tamen tenuit glo.in.d.l.ſi non ſortem.§.libertus in
verb.natura.vbi obligatio, vt benefacientibus eſt de iure gentium,pro Cócordantur 2.glo.
concordia harum gloſarum dicamus,q̀ iſta obligatio, vt benefaciētibus
benefaciamus dupliciter conſideratur:primo,vt quidam motus ſine ra-
tione,à ſolo inſtinctu naturæ proueniens, & hæc eſt de iure naturæ, &
ita procedit glo.in.d.§.conſuluit,& hæc communis omnibus animanti-
35 bus. † Nam videmus,& animalia irrationabilia, benefacere benefacien
tibus,mota ſolo inſtinctu naturæ ſine aliqua ratione,vt legimus in Au- Not.dictū Auli Gel. de Leone.
36 lo Gellio lib.v.Noc.Atticarum.c.xiiii.de Leone:† qui cum ab Andro-
do medela,ac opera ſua ſanatus eſſet,per triennium in eadem ſpecu ſi-
mul vixerunt, & quas Leo venabatur feras,mēbra opimiora ad ſpecum
ipſi Androdo ſuggerebat,& dum Androdus Romæ cum beſtiis dimi-
care damnatus eſſet,in memoriam beneficii, Androdum à morte libe-
rauit.vnde & appellatus fuit Androdus medicus Leonis:& Leo hoſpes
Androdi. Alia eſt naturalis, vt quidam motus rationabilis, & tunc eſt
de iure gentium, quia hominibus tantum conuenit, non autem brutis:
& ita procedat glo.in.d.§.libertus,ita tradit Bart.in.l.ex hoc iure in.5. Oppo. ad primū effectū nat. obliga. primeue.
col.ff.de iuſt.& iur.Primus igitur effectus ſecundum Port.eſt,quòd ipſa
obligatio naturalis relicta in puris terminis operetur præſumptam do
37 nationem,quòd tamen de iure procedere non poſſe arbitror,† quoniam
donatio non præſumitur.l.cum de indebito.§.primo.ff.de prob. Nam
ſi donaſti mihi rem valentem centum non eſt poſtea credendum ſi dede
ro tibi equum valentem centum,& quinquaginta, quòd ego præſumar
38 velle donare:immo dicebat Hippolytus de Marſiliis ſingulari ſuo nu-
mero.57.† quòd ſi tibi dixerim:vis mihi donare veſtem tuam:& tu re-
ſpondeas: non ſolum veſtem, ſed quicquid meum eſt.quòd in tali caſu
non præſumitur facta donatio veſtis: quod videtur mirabile: & ratio-
nem aſsignat glo.quæ hoc refert in.l.ii.C.in quibus cauſis colo.lib.xi.
quæ dicit,quod debet id fuiſſe in cauſa,quia ſunt verba iactatoria,quæ
non diſponunt: & ita tradit Ang. in.l.ſi cui in princ.ff.de ſeruit.titulo
generali.Nec obſtat tex.in.d.l.ſi vero.§.idem Papinianus,vbi prēſumi- Nō ob. tex l. ſi vero.
39 tur donatio: quia vna † donatio erat cauſata ex coniunctione alterius
donationis,& agebatur de re connexa,vel,quòd ratione ęqualitatis,vel
maioris donationis,præſumitur donatio,quoniam ibi patronus,vltra li
bertatem:voluit etiam donare liberto prædium,ſeu octo, pariter & li-
bertus videtur donaſſe patrono quatuor,quæ ſuperant ex precio fundi,
40 & aliis caſibus aliquādo præſumitur donatio† vt ratione affinitatis,vt Declaratio ſecūdi effectus.
eſt not.& ſing.tex.in.l.ſi ſeruus cōis.ff.de don.inter vir.& vxor.Quo ad
ſecundum effectum, quòd obligat donatarium alere donantem,dicas

non procedere quatenus donans velit donationem reuocare, vel dicas,
41 quòd loquitur † in liberto, qui plura debet patrono neceſſitate iuris.l.
prima.§.ſi patronus.ff.de offic. præt.vrb.cum libertatem à patrono ha-
buerit,quę eſt ineſtimabilis res.§.ſi.ſupra,qbus ex cau.manumit. nō lic.

Declaratio tertii effectus.

Quantum ad tertium effectum,q facit valere donationem ſine inſi-
nuatione,hoc quidem intellige ſi appareret manifeſta beneficia ex par-
42 te donantis.† In tantū quòd ſi in donatione fuiſſent relata beneficia nō
ob id præſupponeretur donatio remuneratoria:hoc probatur per do-
ctrinam Bart.in.l.ſi forte.§.ſi.ff.de pec.caſt.vbi dicit: quòd ſi ego dona-
ui tibi fundum, puta propter plura in me collata beneficia ita demum
credēdum eſt verbis meis,ſi iſta donatio poſſet valere ſine meritis præ-
cedentibus:ſi vero ſine benemeritis non poſſet valere, omnino manife-
ſte eſſent probanda beneficia per teſtes:ſed hic eſt,quòd in caſu noſtro,
cum donatio excederet ſummam quingentorum aureorum ſine inſinua
tione, non valeret niſi eſſet remuneratoria, ergo ipſa benemerita omni-
no eſſent probanda.

Secda princi. ſpē.ob. nat.tñ. Prim' effect' nat.ob. Scds ef fectus nat ob. Fortis oppo. Sol.

Circa ſecundam ſpeciem obligationis naturalis,quę ex conſenſu oritur,
vt pacto nudo hic per Port. plures enumerantur effectus, Primus eſt,
43 quòd impedit ſoluti repetitionem.d.l. fideiuſſor, † quòd tu intellige
quando ſoluiſti debitum naturaliter tantum ſcienter, vel ignoranter,
ignorantia tamen iuris,non facti,vt.d.glo.in.l.prima.ff.de cond.indeb.
44 Secundus effectus eſt, † quòd debitum naturaliter poteſt compenſari
cum debito efficaci.l.etiam.ff.de compen.l.vnde Iaſ.fortiter opponit in
additionibus de.l.quæcunq.ff.eo.tit. vbi quæcunq per exceptionem
perimuntur, in compenſationem non veniunt. Reſpondet Iaſ.ex mente
glo.in.d.l.quæcunq, quòd in obligatione naturali tantum non obſtat
aliqua exceptio, quoniam non parit actionem, ideo nimirum ſi poſſit
compenſari, & ita tollitur contrarium.d.l.quæcunq nec poteſt aliter
reſponderi:vnde poſtea Iaſ.ex hoc infert ad maximam limitationē.d.l.

Declaratio ad sol.

etiam, ſed quicquid ipſe dicat, cogitabam ego nunquid hæc ſolutio poſ
ſit ita declarari:videlicet,quòd.l.etiam loquatur in obligatione natu-
rali tantum.l.quæcunq in obligatione ciuili tantum,vel naturali tan-
tum,quæ ſemel ſociam habuiſſet ciuilem, quando, ſcilicet ciuilis obli-
gatio ante per ſententiam fuiſſet ſublata,nam iſtis duobus caſibus per
exceptionem perimuntur tales actiones,& ita procedat textus.d.l.quæ
cunq, vt tale debitum non veniat in compenſationem ſecus in naturali
tantum, quæ ſemper fuit ſola, quoniam illa exceptione non perimitur,
ſed potius exceptione adiuuatur.l. iuris gentium.§. ſed cum nulla.ff.

Cōprobatio ad sol.

45 de pac.& vltra prędicta viua rōne cōprobo dictam ſolutionem, † quo-
niam debitum naturale de per ſe eſt magis validum, quàm ſit debitum
ciuile, vel naturale tantum; cui ciuile antea fuerit annexum: quia iura

naturalia

naturalia ſemper firma ſunt:iura vero ciuilia mutantur de facili.§.pe-
46 nul.ſupra de iu.nat.gent.vel ciui. † & ob id,debitum naturale tantum
in conſtitutum deducitur,ciuile tantum non poteſt deduci in conſtitu-
tum.l.prima.§.fi.l.iii.§.primo.ff.de conſt.pec.Nec obſtar,quòd.d.l.quę-
cunq;.poteſt habere locum,& in naturali tantum,quæ ſemel habuit an-
nexam ciuilem,quia reſpondeo,quòd ſententia iudicis,quæ ſuſtulit ci-
47 uilem,lædit & ipſam naturalem, † quoniam ſententia iudicis pro veri-
tate habetur.l.res iudicata.ff.de re iud.l.res iudicata.ff.de reg.iu.l.in-
genuum.ff.de ſtat.ho.c.cum inter de ſentẽtia,& re iu. vnde cum habea-
tur pro veritate præſumitur,quòd naturale non ſit debitum,vnde in cõ-
penſationem non venit tale debitum naturale,quòd exceptione rei iu-
dicatæ perimitur: & ita declarando hanc ſolutionem non procedẽt ea
mirabilia,ſeu in conuenientia,de quibus hic per Iaſ.dum dicit,hoc eſt Mirabilia Iaſ. ceſſãt.
mirabile valde,quod ſi naturalis,quæ ſemper fuit ſola eſt frigidior,ta-
men eſt potens ad compenſandum,quanto magis illa naturalis tm̃,quæ
ſemel habuit annexam ciuilem,deberet eſſe potens ad compenſandum:
nam inquit Iaſ.quòd illa,quę ſemper fuit naturalis tantum eſt debilior,
quàm illa,quæ ſemel habuit ſociam ciuilem ex hoc ſatis apparet: quo-
niam ex prima actio non datur,& ſi agitur obſtat exceptio intentionis,
& facti:ſcilicet,quia ex ea ageret de facto tantum:ex ſecunda vero,quæ
ſemel habuit ſociam ciuilem agitur iuridice,& obſtat agenti exceptio
vera:nam cum ſupra in declaratione mea ad ſolutionem,ſatis clare de-
moſtrauerim totum contrarium: videlicet,quòd debilior erat natura-
lis,quæ ſemel ſociam habuit ciuilem,quàm naturalis,quæ ſemper fuit ſo
la,protinus ceſſabunt hæc mirabilia Iaſ.Septimus hic eſt effectus,dicit Septimus effectus.
Port.nume.7.q; pactum liberatorium de non petendo obligat ipſum
facientem pactum glo.in.l.ſi vnus.§.pactus.ff.de pact. ex qua gloſa, vt
48 dicit Port.Bart.infert, † quòd ſi extaret ſtatutum,quòd mulier non poſ Qõ de ſtatuto.
ſit ſine conſenſu parentum ſe obligare,nec potuit facere pactum de non
petendo,quoniam tale pactum obligat paciſcentem naturaliter non pe
tere,comprobari poteſt eius opinio, quoniam ſtatutum non ponit mo-
dum obligandi in ſpecie,ſed in genere,de omni obligatione loquitur,
& voluit includere omnem ſpeciem obligationis,& ſic pactum de non
49 petendo, † cum indiffinita oratio æquipollet vniuerſali.l.ſi pluribus.
50 .ff.de leg.ii.l.ſi plures.ff.de leg.iii. Baldus ampliat hoc, † quòd etiam
ſi ſtatutum prohibeat mulierem contrahere,quod non poterit facere
51 pactum nudum † quoniam tale pactum appellatur contractus glo. in
.l.prima in fin.glo.magnæ.ff.de act.& oblig.quod ego non ſine dubio
procedere exiſtimaui: nam contractus proprie ille eſt, ex quo vltro ci-
troq;oritur obligatio.l.Labeo.§.contractũ.ff.de ver.ſig.quod non eſt in
pacto de non petẽdo,ergo non cõprehẽditur tale pactũ in ſtatuto cum

ſtatuta ſint proprie intelligenda.l.prima.§.is qui nauē.ff.de exerc. Nec
obſtat.d.glo.in.d.l.prima,quia procedit improprie,immo impropriiſ-
52 ſime, † cum per pactum de non petendo nulla inducatur obligatio, ſed
potius inducta tollatur,cogita circa veritatem huius ampliationis Bal.
præterea cum ſtatutum impediat contractum,qui ratione obligationis
non eſt adeo fauorabilis, vt eſt pactum nudum, quod tendit ad libe-
randum non eſt faciēda extenſio in tali ſtatuto de contractu ad pactum,
53 † cum proniora ſint iura ad liberandum,quàm ad obligandum.l.Aria-
nus.ff.de act.& oblig.Subdit poſtea Port.alia circa naturalem obliga-
tionem, & ciuilem tantum obligationem,quæ ego aliter non referam,
cum de his ſupra in ſecundo euidentiali ſatis copioſe fuerit dictum.

Prima glo.

Expeditus de teſtualibus capio primam glo.in ver.obligatio,quam
diuido in tres partes principales,prout in prima arguendo à ſufficien-
ti partium enumeratione,arguit contra diffinitionem tex.& ſoluit,in ſe
cunda aſſumendo vnam propoſitionem logicalem contra eandem diffi
nitionem opponit,& ſoluit,in tertia,& vltima declarat vnum,quod te-
tigerat ſupra in prima parte. Secunda pars incipiet ibi,item ſi bona
eſt diffinitio. Tertia & vltima ibi vbicunq; enim dico, quòd naturali
obligatione.Redeo ad primam partem,& pro eius expeditione contra
diffinitionem tex.oppono: quoniam dicitur: quòd obligatio eſt iuris
54 vinculum quo neceſsitate aſtringimur. † Nam arguo à ſufficienti par-
tium enumeratione,quòd in iure validum eſt argumentum.§.actionum
infra de act.l.patre furioſo.ff.de his,qui ſunt ſui,vel alie.iu.l.ſi tibi areæ.
in principio.ff.de præ.ver.ſed hic:aut voluit diffinire ciuilem obliga-
tionem tantum:aut naturalèm:& ciuilē:aut naturalē tantum:ſed nulla
55 iſtarum hic diffinitur:ergo diffinitio nō eſt bona. † Ciuilis ſola hic non
diffinitur cum effectum exigendi non habeat, vt patet in obligatione
literarum ante biennium.infra de lit.oblig.poſt principium.Item patet,
quòd obligatio ciuilis, & naturalis ſimul hic non diffinitur:nam ſi pa-
ctum fiat de non petendo,tollitur naturalis,& ciuilis remanet,quæ non
habet effectum,de quo in hac diffinitione iuribus hic per glo.allega-
tis.Item nec naturalis ſola hic diffinitur:quoniam nec per eam fit exa-
ctio:licet per eam ſoluti repetitio impediatur. Cum ergo hic in textu
nulla diffiniatur obligatio, merito non videtur bona diffinitio: ſoluit
glo.dicens:quòd hic ſimul vtraq; diffinitur obligatio.

Expeditus de prima parte glo.capio ſecundam, quæ eſt ſatis obſcu
ra,& pro eius expeditione iterum oppono contra diffinitionem,& præ-
56 pono vnam propoſitionem logicalem,quæ eſt talis: † ſi bona eſt diffi-
nitio, ergo conuertitur cum ſuo diffinito Doct.l.prima.§. dolum.ff. de
dolo. Vbicunq; ergo eſt iuris vinculum, quo neceſsitate aſtringimur,
ibi eſt obligatio,& econtra, Vbi non eſt tale iuris vinculum, ibi non eſt

57 obligatio: † ſi non eſt obligatio,ergo nec fideiuſſor adhiberi poteſt.l.
prima.§.primo.ff.de ver.oblig.ſed tamen hoc eſt falſum,quia naturalis
obligatio tantum eſt obligatio:quoniam ei fideiuſſor accedit:& tamen
naturalis obligatio non eſt iuris vinculum,quo neceſsitate aſtringimur,
ergo diffinitio non eſt bona glo.ſoluit:dicens deceptionem eſſe in ar-
gumento. Nam dum arguimus:vbi non eſt iuris vinculum, ibi non eſt
obligatio:ſi intelligimus non eſt obligatio ciuilis,& naturalis ſimul:ar-
gumentum eſt verum,quia,vbi non eſt iuris vinculum,quo quis aſtringi
poteſt,ibi regulariter non eſt ciuilis, & naturalis obligatio ſimul : quo-
niam requiritur vtraq; obligatio ad aſtringendum.Sed ſi intelligimus:
vbi non eſt iuris vinculum,ibi non eſt obligatio:ſcilicet nulla,nec natu
ralis:nec ciuilis:falſum eſt.Quoniam poteſt eſſe,quòd non ſit iuris vin-
culum,quo neceſsitate aſtringimur,&c.& tamen ibi ſit naturalis obliga
tio,cui poteſt fideiuſſor accedere, & non eſt potens ad exigendum, &
ſic ius, ſeu virtus totius argumenti tota conſiſtit in vtraq; ditione, ſeu
particula: eſt obligatio: nulla eſt obligatio : quoniam ſi dico, nulla eſt
obligatio : falſum eſt.

Expeditus de hac ſecunda parte glo.capio tertiam,& vltimá eius
partem,& pro eius expeditione, ego oppono. Nam in prima parte di-
ctum fuit:quòd licet naturalis obligatio non ſit potens ad exigendum,
tamen eſt potens ad impediendam repetitionem ſoluti: quoniam vide
tur,quòd immo hęc naturalis,nullius ſit effectus,nec quo ad impedien-
dam repetitionem, quia eſt de iure naturali : ꝙ conuenit omnibus ani-
mantibus.ſupra de iu.nat.in princ.quo iure iſta non conſiderantur glo.
58 reſpondet, † quòd vbicũq; ſupra fecit mentionem, vt quis naturali obli
gatione teneatur,intelligitur de iure gentium,quod conuenit ſolis ho-
minibus,& non omnibus animalibus, & ſic deficit in vltimo verbo glo.
negatiua non.Hæc eſt glo.ſic literaliter declarata.Ex qua communiter
colligitur,quòd ex contractu literarum ante biẽnium oritur ciuilis tan
tum obligatio, & non naturalis .contra quam concluſionem tenuit Ia-
cob.de are.dicens:quòd ante biennium:nec ciuilis:nec naturalis eſt or-
ta.Tertia fuit opinio Pet.de bel.pert.quòd immo ante biennium vtraq;
obligatio ſit orta.Et primo,vt hic Port.refert pro opinione Iac. faciunt
quinq;.Et primo facit,quia mutuum eſt contractus,qui celebratur re:&
ſubſtantia eius in re conſiſtit infra tit.primo in princ.l.ii.ff.ſi cer.pet.ſed
hic nulla res,nulláq; pecunia eſt numerata,ergo & nulla obligatio,com-
probo: † quoniam cum in aliquo contractu, forma, vel eius ſubſtantia
59 deficit ex eo:nec ciuilis:nec naturalis oritur obligatio.l.prima.§.ſi quis
ita.ff.de verb.oblig.vbi ſi ſtipulor à te decem,& tu capite annuendo con
ſentias,& verba non proferas,non oritur:nec ciuilis:nec naturalis obli-
gatio,quia deficiunt verba:in quibus conſiſtit ſubſtantia ſtipulationis.

Prima glo.cõclud.ꝙ ex contractu literarũ añ bieñ. oritũ ci. obliga. tantũ. Pro opini. Iac. de Are.

Scdm ſunda.

Secundo pro iſta opinione facit,quia in iſta confeſsione ſic facta,in-
eſt conditio ſi pecunia numerabitur.l.fi. & ibi glo.C.de non num.pecu.
ergo ante numerationem pecuniæ, & ſic ante implementum conditio-
nis nulla oritur obligatio.l.cedere diem.ff.de ver.ſig.cum ſimilibus.hoc
argumentum ego comprobo,quia par eſt virtus taciti, & expreſsi.l.cum
quid.ff.ſi cer.pet.ſicut,ergo expreſſa conditio ſuſpendit omnem obliga-
tionem,ita,& tacita,de qua in caſu noſtro.

Tertiũ ſunda.

Tertio faciunt quædam iura,quæ per Bart.adducuntur in.l.prima.
.ff.de cond. indeb. videlicet tex. in.l.qui pecuniam.ff.ſi cert. pet. &.ff.
quæ res pigno.oblig.l.prima.ff.qui pot.in prin.hab.l.prima, quæ leges
hic per Portium referuntur.

Quar- tũ ſun.

60 Quarto ſuadetur ratione Chriſtophori de Caſtel.quę talis eſt.† nam
confeſsio emanata extra iudicium,etiam quòd ſit in ſcriptura non obli
gat,ſed ſolum probat.l.publia.§.fi.ff.de poſ.ita etiam ex huiuſmodi ſcri
ptura extra iudicium facta,obligatio aliqua non inducitur.

Quin- tũ.un.

Quinto & vltimo adducit Port.pro iſta opinione tex.ſatis apertum.
infra de literarum oblig.ibi,& ſic hodie fit,vt dum quæri non poſsit ſcri
ptura obligemur,hoc eſt poſt biennium,quo elapſo,non opponitur ex-
ceptio non numeratæ pecuniæ, ſcriptura obligamur, & ex ea naſcitur
conditio,ceſſante verborum obligatione,ergo à ſenſu contrario arguen
do,quod in iure valet argumẽtum.l.prima.§.huius rei.ff.de officio eius.
ſi quæri poteſt,& ſic ante biennium ſcriptura non obligamur.

Sextũ ſunda. nouũ.

Sexto addo ego pro iſta opinione vltra omnes, benefacere textum
in.l.in omnibus.ff.de act.& oblig. vbi in omnibus negociis contrahen-
dis ſiue bonæ fidei ſint,ſiue non,ſi error aliquis interuenit, & aliud ſen-
tiant nihil valet,quod actum eſt,ſed in contractu literarum error inter-
uenit:& aliud ſentiunt partes,ergo nihil valet. Vrgeo argumentũ pon-
61 derando dictionem,nihil,nam † tantum operatur oppoſitum in oppo-
ſito: quantum præpoſitum in præpoſito.l.fin.§.fin. de legibus tertio.
62 † ſed qui omne dicit, nihil excludit: immo totum ponit.l.prima.§.ge-
neraliter.ff.de leg.præſt.l.Iulianus.ff.de leg.iii.l.à procuratore.C.man
da.cap.ſolitæ extra de ma.& obe. ita etiam, qui nihil dicit, totum ex-
cludit,& nihil ponit,& ſic nec ciuilis,nec naturalis.

Septi- mũ ſũ.

63 Septimo facit † nam iſta exceptio non numeratæ pecuniæ, quæ in-
tra biennium datur,eſt exceptio intentionis,& facti,quæ nullũ ius prę-
ſupponit in agente cum ſic de facto agit glo.in.l.qui ſe debere.ff.de con
di.ob cauſam,& ea, quæ conſiſtunt in ſolo facto,actionem non pariunt:
ergo nec ciuilis, nec naturalis obligatio:cum ciuilis & naturalis ſimul
ſit illa,quæ actionẽ pariat.tradit Bar.in.l.prima,in 7.col.ff.de cõd.ind.

Secũda princi. opin Pet. de bel.ptí.

Secunda fuit opinio principalis Petri de bella Pertica: videlicet, quod
vtraque obligatio ante biennium ex contractu literarũ oriatur, quoniam

in talem

in talem confeſſum datur actio,licet agenti obſtet exceptio non nume-
ratæ pecuniæ.l.ſi ex cautione: &.l.in contractibus.C.de non num.pecu.
63 Secundo facit pro iſta opinione:quia iſte † confeſſus ſpe futuræ nu- Secũdũ funda.
merationis poteſt condicere liberationem à debito.l.ſi quaſi.C.de non
num.pecu.l.ſi cum exiguam.C.de cond.ob cauſam:ergo eſt obligatus.l.
decem.ff.de verb.oblig.& quidem naturaliter,ac ciuiliter.cum ſi ciui-
liter tantum fruſtra liberationem condiceret,cum ſola ciuilis non ſit ef-
ficax ad obligandum.

Tertio facit,quia iſta confeſsio habet ſuam formam: & licet fiat,vt Tertiũ funda.
pecunia numeretur naturalis,tamen obligatio interim impediri non
debet:vt vidimus in tit.de cond.ob cauſam.

Quarto hanc opinionem corroborat duplici ratione: iſta confeſsio Quartũ fun.
habet connexam tacitam promiſsionem confiteor accepiſſe,ergo pro-
mitto reddere in quandam tacitam conſequentiam.l.cum quid.ff.ſi cer.
pet.ergo licet ex confeſsione obligatio non oriatur,ſaltim oritur ex iſta
tacita promiſsione.
64 Secunda eſt ratio Portii,quæ erit loco quinti fundamenti: † nam
promiſsio facta ſine cauſa parit mero iure obligationem naturalem,& Cõprobatio.
ciuilem,licet agenti obſtet exceptio.l.ii.§.circa.ff.de except.doli.ergo
& iſta facta cum cauſa,quæ nondum eſt reducta ad actum,quæ perinde
eſt,ac ſi ſine cauſa fuiſſet facta.

Sexto ego vltra alios moueor:quia poſt biennium naturalis,& ciuilis Sextum funda. nouũ.
adeſt,prout vult Bart.& communiter ſcribentes in.l.ſi vnus.§.pactus.ff.
de pact.col.ii.ergo & iſta ciuilis,& naturalis debet eſſe ante biennium,
alias ſequeretur abſurdum,quòd ſi poſt biennium tantum adeſſet etiam
65 naturalis † tempus eſſet modus inducendæ obligationis: contra te-
xtum in.l.obligationum fermè.§.placet.ff.de actio.& oblig.l.nemo po-
teſt.ff.de leg.primo.l.~~cum~~,qui.§.qui ita,& ibi Bart. in principio.ff.de cum
verb.oblig.qua de re videmus: quòd ſi quis ignorans: etiam infinitis
vicibus.~~sol.veritat.~~ non propterea ſibi præiudicat ſm eundem Bart. in ſoluat,
l.etſi inutiliter.C.de fideicom.
66 Septimo facit † quia in contractibus celebratis dolo,vel metu, ori- Septimũ fũ.
tur ciuilis,& naturalis: vt per Bart.in.l.prima,in.6.col. de cond.indeb.
ergo pariter ex iſto contractu literarum,qui habet debitam formam,de
bet naſci vtraque obligatio.
67 Octauo facit,nam intra biennium datur exceptio † quæ exceptio Octauũ funda.
fundata eſt in æquitate.infra de except.in princ.& per totum titulum.
68 † quæ æquitas parit naturalem obligationem.l.ſtichum,aut Pamphilũ
.§.naturalis.ff.de ſolut.ergo ante biennium naturalis eſt orta.
69 Nono † debitum ciuiliter,& naturaliter indebitum ſi ſoluitur repe- Nonũ funda.
70 titur glo.prima in.l.prima.ff.de cond.indeb. † ſed debitum ex chiro-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

grapho, etiam quòd ante biennium ſoluatur non repetitur. l. cum fidem vbi Bart. C. de non num. pec. ergo eſt ante biennium ciuiliter, & naturaliter debitum, quia, ſi ciuiliter tãtum eſſet debitũ ſolutũ repeteretur.

Decimũ fũ.

71 Decimo facit † paria ſunt ſoluere, vel fidem alterius ſequi. §. vendi-
te. ſupra de rer. diuiſ. ſed ſi tradita fuiſſet pecunia, vtraq; eſſet orta obli-
gatio: ergo etiam in caſu iſto, quo fidem eſt ſecutus iſte ſcribens.

Vndecimũ fũ.

72 Vndecimo facit † quoniam promiſſum ex chirographo poteſt ante
73 biennium conſtitui Io. Fab. in fi. de lit. oblig. vi. q. prope. fi. Sed † ciuilis
obligatio ſola non poteſt conſtitui. l. iii. §. ſi quis conſtituerit. ff. de conſt.
pec. Iaſ. in. §. in perſonam. col. 6. ſuper glo. verbo cum omnibus. l. finali de
actio. & oblig. ergo ſi promiſſum ex chirographo conſtituitur, ſequit̃ q;
non eſt ſola ciuilis, ſed eſt etiam naturalis obligatio.

Duodecimũ funda.

Duodecimo facit, quoniam talis confeſsio ſine literis eſt nuda, & inefficax, poteſt tamen veſtiri, vel re, & tunc erit mutuum, vel verbis, & erit ſtipulatio, quibus caſibus vtraq; eſt orta obligatio eodẽ modo ſi veſtiatur literis: quoniam pluribus modis pactum nudum veſtitur, vt actionem pariat glo. prima. infra tit. ſeq. ergo ſtatim, quòd ſcripſi me debere, veſtitum fuit pactum nudum.

Tertiũ decim. funda.

Tertiodecimo facit, quoniam in tali confeſsione literali conſenſus adeſt, qui naturalem parit obligationem, quòd ego probo. Quoniam qui ſcripſit ſe debere conſenſit debito: alias nec ciui. eſſet obligatio, cum ſine conſenſu nulla ſit obligatio, etiam ſi eſſet inducta iure ciuili. l. prima. § conuentionis. ff. de pactis: ergo adeſt etiam naturalis obligatio rõe conſenſus glo. in verbo neceſsitate.

Tertia opi. gl. cõm.

Tertia facit principalis opinio gloſæ noſtræ: videlicet, quòd ante
biennium ciuilis tantum oriatur, quæ opinio communiter ab omnibus
tam hic, quàm in. l. prima. de cõd. indeb. tenetur, & tenet eam hic Por.
74 vnica ratione, quæ talis eſt, nam † naturalis oritur ex conſenſu. l. ſtichum
. §. naturalis. ff. de ſolut. ſed iſte, qui confitetur ſe accepiſſe pecuniam mu
75 tuo ſub ſpe futuræ numerationis † non conſentit, quia decipitur. l. ſi is,
qui per errorem. ff. de iuriſd. omn. iud. ergo non eſt nata naturalis, quòd
modo ciuilis ſit orta, probatur, quia chirographum habet formã ſuam,
& à lege receptam. infra de literarum oblig. in princ. ergo ciuilis obli-
gatio eſt nata.

Scdm funda.

Ego quoq; non deuiando à communi, pro iſta ſententia moueor per textum, quem Alexan. allegat, vt. l. prima. 3. col. numero. 13. ff. de cond. indebi. videlicet per textum. in. c. fina. qui incipit turbatur in fin. i. q. iiii. licet Iaſ. in præallegato loco reſpondeat ad iſtum textum, quòd eſt conſtitutio Gratiani, & etiam in. l. cum quis. C. de iur. & fac. igno. quod non habebat authoritatem legis condendæ: ſed hæc ſolutio videtur mihi diuinatiua, cum hoc ibi non appareat, nec eſt credẽdum, quòd Alexan.

allegaſſet illum textum,qui(vt ipſe dicit)determinat iſtam quæſtionẽ.
76 Præterea † Canones non dedignantur ſequi iura legum latorum cap.1.
77 & ibi not.extra de noui operis nunc. † ſed in legibus nemini conceſſum
eſt,neq; addere, neq; detrahere aliquid.l.ii.§.& quoniam.C.de vet.iur.
enucl.nec ipſe Gratianus poterit de ſuo aliquid in libris Canonum ad-
dere, & dato, quòd eſſet Gratiani conſtitutio non pro firmo tenetur à
Doctoribus,quòd non probet,vt dubitant Doctores,ni fallor.l.ptima.
ff. ſi cert.pet.

Tertio,pro iſta opinione facit textus in.l.ſi ſub ſpe.C.de poſtul. ibi Tertiũ funda.
nec temporis ſpatio geſto negotio ſenſum,ac fidem accommodaſti.

Quarto facit textus,qui fuit allegatus pro opinione Iac.de arena in Quartũ fun.
l.qui pecuniam.ff.ſi cer.per.vbi textus dicit:quòd in poteſtate eſt illius,
qui promiſit ſub ſpe futuræ numerationis ne accipiendo pecuniam cre-
ditori ſe aſtringat, ex quo apparet, quòd ante numerationem non erat
obligatus naturaliter,ſed ciuiliter ſic, Quoniam ſolennitas iuris ciuilis
adeſt,vt chirographum,ex quo,etiam ciuilis obligatio naſcitur.

78 Quinto facit,quoniam ius naturale non vult,quòd † aliquis cum alie Quĩtũ funda.
na iactura locupletetur.l.nam natura.ff.de cond.indeb.ſed ſi naturalis
obligatio adeſſet,locupletaretur cum aliena iactatura:ne igitur ipſa na
turalis operetur contrarium effectum,dicamus, quòd naturalis non ſit
79 orta † ne inducta ad iuſtum effectum contrarium operentur.l.non om-
nis.ff.ſi cert.pet.

Sexto facit,quia intra biennium datur exceptio contra agentem,ex Sextũ funda
quo datur intelligi:q; actio non proueniebat ex obligatione efficaci.

Septimo facit,quia ſi adeſſet ciuilis,& naturalis,eſſet locus exactio- Septimũ fũ.
80 ni,& ſic indebitum exigeret,ſed ſic eſt † quòd,quando indebitum ſolui-
tur repeti poteſt.l.prima.ff.de cond.indeb.ergo lõge magis iſtud non-
dum ſolutum non debet exigi,†cum facilius retinemus,quàm ſolutum
81 repetamus.

Octauo facit textus in.§.primo infra de exceptio.vbi textus dicit, Octauũ fũ.
q; ſi errore lapſus ſtipulanti Titio ꝓmiſiſti,quod non debueras premit
tere palam eſt iure ciuili te eſſe obligatum,modo ſic ſi dicit,quòd obli-
gatio ciuilis adſit,de qua non erat tanta dubitatio,ſi adeſſet etiam natu
82 ralis vtiq; magis dixiſſet Imper.cum de ea maior eſſet dubitatio † & na
tura legis eſt ſemper ponere ea, quæ maiorem habent dubitationem in
ſe argumento.l.quòd Labeo.ff.de carbo.edicto. ergo ciuilis tm̃ adeſt
obligatio,& non naturalis : quoniam ſi naturalis etiam adeſſet,vtiq; de
ea magis dixiſſet,argumento.l.etiam.ff.de fund.dotali.vbi etiam ſolu-
to matrimonio prædium dotale eſſe intelligitur.

Nono,& vltimo,facit quoniam conſenſus adhibetur à debitore ſub
cõditione,ſi pecunia numerabitur.l.ſi.C.de non nu. pecu.vbi glo. ergo

Tol. ſu. Iaco. de arena. & Pe. de bel. pertic.

ante quã purificet̃ conditio, & ſic pecunia numeretur nã non poteſt naſci naturalis obligatio. l. cedere diem. ff. de verbo. & rer. ſigni. §. ſub conditione infra de uerbo. obligationib.

Et tenendo iſtam partem principalem gloſæ, quæ eſt communis reliquum eſt ut reſpondeamus ad adducta pro opinione Iacob. de arena. & Petr. de bella perticha.

✠ q mutuũ ſit cõtra . . . ctus q reuele . . . b. at. & hic nulla res ĩ teruẽit.

Non obſtat primum fundamentum pro opi. Iac. de arena ✠ Quia dicit Port. §. loquitur in mutuo naturali tantum, & nos loquimur in mutuo ciuili tantum in quem ſecus eſt glo. in. l. ii. §. fi. ff. ſi cer. petta.

Non obſtat ſecundum, quoniam illa conditio tacita ſi pecunia nume-

84 rabitur eſt conditio tacita extrinſecus veniens † quæ non habet ſuſpen

85 dere actum † Sicut conditio expreſſa. l. conditionis extrinſecus. ff. de condi. & demon. ſed quoniam iſtud eſſet contra glo. cõiter approbatam. in. l. item quia. ff. de pac. Ideo reſpondet Iaſ. ex mente. Bar. d. l. i. col. v. ff. de cõdi. indeb. negando q̃ adſit conditio, immo pure promiſſit confidens de numeratione pecuniç, & hoc probatur, nam expreſſa conditio certe non adeſt, nec etiam tacita adeſt, quoniam tacita conditio ſumitur, vel ex natura rei uel actus ut. l. i. §. fi. ff. de condi. & demon. ex natura rei iſta confeſſio non recipit cõditionem item, nec ex natura actus cum pure, & ſine conditione fuerit celebratus, ergo iſta confeſſio non habet tacitam conditionem & ſic pura eſt.

Nec obſtant tertio iura per Bar. allegata. l. quæ pecuniam cum ſimilibus, quia loquuntur de promiſſione de recipiendo in futurum, à qua promiſſor liberare ſe poteſt non recipiendo pecuniam, vel ſecundo reſpõdeatis, vt per Bar. in. d. l. i. in. i. col. qui textus debet intelligi, dũ dicit in pṫãte habet ne accipiẽdo pecuniam ſe aſtringat intelligit naturaliter nam ciuiliter literis ſeu ſcriptura erat obligatus quòd probatur: quia vtitur

86 verbo aſtringat † quòd importat obligationem efficacem, ciuilem: & naturalem: vt apparet in difinitione obligationis, quæ eſſentiam obligationis efficacis ponit in qua poſitum eſt tale uerbum vel tertio ſecundũ Tolentinum: poteſt reſponderi licet ſatis ſufficienter fuerit reſponſum, q̃ iura loquuntur in ſtipulatione & nos in contractu literarum, & quæ ſit ratio diuerſitatis uideas, nam iſte contractus literarum cũ habeat ſuam formam à iure ciuili receptam parit ciuilem de per ſe, naturalis vero per numerationẽ inducitur, quæ numeratio, nec vere, nec ſcite ante biennium adeſt, at vero in ſtipulatione in qua numeratio nulla interuenit, nulla po

87 teſt oriri naturalis obligatio, nec etiam ciuilis obligatio adeſt † quia ſtipulatio, quç verbis perficitur, non parit ciuilem obligationem ſepatatam à naturali. l. i. §. adeo. ff. de pac. l. i. §. ſi quis ita. ff. de uerb. obliga.

Ad quartum q̃ fuit ratio Chriſtophori de caſtelione reſpon. q̃ non obſtat q̃ ſcriptura priuata non diſponat, quia illud eſt verum in mutuo naturali,

turali, & in quocunq; cõtractu q re celebratur, ſecus in mutuo ciuili, vt in
caſu noſtro, & in aliis contractibus qui uerbis, literis, aut conſenſu pficiũ
tur l. quidam, & l. huius. ff. de conſti. pec. licet. l. huius probet potius con
trarium, & ſic faciet pro opinione. Io. de arena, vt hic. Tolc. nu. xlv. Vel
reſponde, q; iſtud habet locum, ſ. q; confeſsio extra iudicialis non produ
cat actionem, quãdo confeſsio eſt ſimplex, ſecus quãdo tranſiret in pro
priumnomen contractus, vt hic.

Ad quintum reſpondeo, poſt biennium obligatur efficaciter, ante
vero, erat obligatus tantum ciuiliter quę tamen ciuilis effectum non ha
bebat niſi poſt biẽnium, & comprobatur, quia uerba cum effectu ſunt in
87 telligenda † l. i. §. hęc autem verba. ff. quod quiſq; iur. & facit etiam tex.
in argu. in. l. i. §. fi. ff. ſi ager. vecti. vel emphy. peta.

Non obſtat ſextum, & vltimum de textu. in l. in omnibus, qa ille tex
tus loquitur quando eſſet diſſenſus inter contrahentes, qm vnus crede
88 bat emere, & alter credebat locare. Vel dicatis nihil valere ſ. quoad effe
ctum, † nam paria ſunt non habere actionẽ, vel habere, ſed per exceptio
nem excludi l. nihil intereſt. de reg. iur.

Non obſtãt etiam argumenta adducta pro opinione Pet. de bel. per Tol. ar
tica. & primum non obſtat, quia loquitur de exceptione intentionis, & fa gumen
cti, quæ nullum ius preſupponit glo. in. l. qui ſe debere. ff. de cõdi. ob cau. ta Petr.
ſed tamen mihi videtur talem exceptionem non numeratæ pecuniæ eſſe de bel.
iuris, quoniam inter exceptiones iuris connumeratur, vt infra de exce pertic.
ptio. in princip. & §. idem iuris. Sed verum eſt q; poſſes replicare, quod
ideo ibi talis exceptio eſt iuris, qa obuenit ex ſtipulatiõe, in qua ius ver
ſatur vt inquit Iuriſcon. in. l. ſi unus. §. pactus ne peteret. ff. de pact. tamen
tutius erit aliter reſpondere q; licet actio regulariter oriatur ex concur
ſu utriuſq; obligationis ſimul, tamen aliquando ſola ciuilis parit ac
tionem, vt hic tradunt ſcribentes, & Bart. in. d. l. i. ff. de fideiuſ. poſt me
dium verſi. quarto, & dicit eſſe communem opinionem licet Idem Bart.
89 l. iulianus. col. vii. nu. xxiiii. uſq; ad nu. xxviii. teneat contrarium † dicens
q; actio quæ oritur ex ſententia condemnatoria. l. actori. C. de reb. credi.
l. miles. §. & iudicati. §. fi. ff. de re iud. oritur ex ciuili, & naturali obliga
tione contra aliorum communem ſententiam, & maxime glo. l. genera
liter verbo religionem circa medium. C. de non numera. pecu.

Ad ſecundum reſpondet. Port. q; talis confeſsio habet formam con
ſeſsionis, non autem promiſsionis, vt per Bar. non obſtat titulus de con
90 ditione ob cauſam, † quoniã ibi promiſsio interuenerat, & rei traditio,
quæ naturalem obligationem inducunt.

Non obſtat tertium. d. l. exigua, & l. quaſi & iuncta. d. l. decem. quod
loquitur in obligatione facti cõdicenda, ſicut ille, qui ſoluit debitum,
poteſt condicere liberationem annullando inſtrumentum. l. diſſolutæ.

91 C.de condi.ſine cauſa. Vnde † ſi debitor, qui ſoluit, et eſt in totū liberatus, poteſt cōdicere liberationem: quāto magis in caſu noſtro, quo erat ciuiliter obligatus. Nec obſtat ſi dicat. q̄ iſta liberatio eſſet ſuperflua, cū habeat exceptionem: quoniam, reſpon. ſi diſtuliſſet petere liberationē poſt biennium, effectualiter eſſet obligatus.

Non obſtat quartum, quia reſpondeo, q̄ licet ex illa confeſſione inſur
92 gat tacita promiſſio † tamen, quia eſt eronea, non producit naturalē obligationem, cum conſenſu careat. d.l. ſi per errorem, & d.l. cum quid. ff. ſi certum peta. loquitur in mutuo vero, ex quo inducitur illa tacita promiſſio redendi, ſecus in ficto, vt in caſu noſtro.

Nec obſtat quintum, Quoniā reſpondeo † q̄ loquitur in promiſſione,
93 quæ eſt actus diſponendi, & inducendi obligationem, nos autem loquimur in confeſſione, quæ non eſt actus diſponendi.

Non obſtat ſextū, quia poſſem negare q̄ naturalis adſit poſt bieniū, vt tradit glo. l. generaliter in verbo religionem. circa medium. C. de nō
94 nume. pecu. licet Bar. in d. §. pactus. contrarium ſenſerit, nā † lapſus biennii operatur, q̄ illa præſumptio quæ dabatur debitori intra biennium, tollatur, & præſumptio ſit pro ipſo creditore. ſ. q̄ poſt bienium pecunia ſit numerata, vt. d. l. generaliter, & declarat. glo. & doc. ibi.

Non obſtat ſeptimum; Quoniā reſpondeo q̄ ibi interuenerat res: &
95 conſenſus quidam, ideo oritur & naturalis † nam conſenſus etiam metu adhibitus appellatur conſenſus. l. mulier. §. penulti. ff. de eo q̄ met. cau.

Non obſtat octauū, Quoniā reſpondeo q̄ exceptio non numeratę pecuniæ eſt fundata in æquitate, etiam in caſu noſtro in fauore debitoris, non vt contrahatur obligatio, ſed potius ſi quæ ſit contracta diſſoluatur, & ſic ex tali æquitate in caſu noſtro non eſt debitor naturaliter, immo ipſe actor eſt obligatus naturaliter non petere propter æquitatem illā, quæ parit naturalem obligationem, quæ eſt neminem locupletari cū aliena iactura. l. nā natura. ff. de condi. inde. Bar. nō. tradit in. l. iulianus. col. viii. nu. xxvi. de condi. inde.

96 Non obſtat nonum, Quoniā † ſcribens, ſoluendo debitum ex chirographo, videtur conſentire obligationi ciuili, iam initæ, vnde ex conſenſu adhibito adhibetur etiam naturalis obligatio, quæ ex conſenſu oritur d. l. ſtichum. §. naturalis. ff. de ſolutionibus.

Non obſtat decimum, quoniam in caſu noſtro ſoluere, & fidē ſequi nō ſunt paria. nā fateor, q̄ ſi aſſertus creditor in chirographo ſoluiſſet, vtraq; eſſet orta obligatio. Secus ſi debitor ex chirographo fidem creditoris ſequatur, & a creditore decipiatur non dando rem vtiq; iſte deceptus non videtur conſentire, argumento text. in. l. ia qui per errorem. ff. de iuriſd. omn. iudi. Vnde in caſu. d. §. venditæ ſoluere, & fidem ſequi parificantur quantum ad perſonam venditoris, qui licet fidē emptoris ſequatur, pro

precio non ob id decipitur, cum habeat emptorem obligatũ, & ſemper
poſsit eum cogere ad ſolutionem precij.

Non obſtat vndecimum, Quoniã reſpondeo dupliciter, & primo q
negare poſſem opinionẽ Fabri eſſe uerã, q promiſſum ex chirographo
poſsit conſtitui. Vel ſecundo reſpondeo, q licet debitũ ex chirographo
poſsit cõſtitui. nõ propterea ſequitur, q ante conſtitutum eſſet etiã na
turalis obligatio. Sed quia ſi nullum interceſsiſſet conſtitutum, curſus tẽ
poris biennii induceret præſumptam naturalem. Vnde nimirum, ſi illa ci
uilis cui curſu temporis adicitur naturalis, ipſaquoq deduci põt in con-
ſtitutum, quia de ſe ſolo curſu tẽporis ſine cõſtituto erat ei quoq adiun
genda naturalis, & propterea, quia nõ erat ciuilis ſola, quę ſemper rema
neret ſola, ſed erat talis, quæ cõtinuo curſu temporis ſibi naturalem ade
97 iungebat, ideo cõſtitui poteſt; quoniam † ciuilis ſola, quę ſemper eſt per-
manſura ſola nõ cõſtituitur cogita, quoniam hoc iudicio meo eſt fortiſ-
ſimum, argumentum.

Non obſtat duodecimum, Quoniã cum pactum, ſeu cõuentio ipſius
ſcribentis ſit, q ſibi mutuetur res & hoc non ſequatur non poteſt hoc dici
pactum, ſeu conuentio, quæ literis veſtiatur quoniam nullum eſt pactum,
ſeu conuentio, cum in ea ſit error. argumento text. in dicta. l. ſi is qui
per errorem.

Non obſtat decimumtertium, q ſcribens ſe debere dicitur conſentire
debito, Quoniã reſpondeo, q non eſt ſimplex conſenſus, ſed eſt ſecundũ
quid, ſi pecunia numerabit. Nec obſtat q ſtipulatio ſine cõſenſu ſit nul
la ergo etiam, & ipſa ſi non haberet conſenſum, eſſet nulla, etiam quantũ
ad conſenſum, quoniam reſpondeo, quòd cũ ſcriptura interuenerit, quæ
eſt forma à iure ciuili adinuenta nimirum ſi eſt obligatus ciuiliter, licet
naturaliter non, cum res non interuenerit, ſed in ſtipulatione, cum ver-
ba pariant conſenſum, & nullus conſenſus ex uerbis percipi poſsit, quia
fortaſſe, ſtipulator petiit vnũ, & promiſſor promiſsit, aliud, nimirũ ſi eo
caſu neq ciuilis neq naturalis oritur obligatio. d. l. i. §. adeo, facit opti-
98 me tex. in. l. in omnibus. ff. de act. & obli. vbi in oĩbus † contractibus ſiue
bonę fidei, ſiue ſtricti iuris ſint, ſi de uno ſentiat vna pars, & de alio ſen
tiat alia pars, nihil ualet quod actum eſt: cogita circa iſta tria ultima
argumenta pro opi. Pet. quoniam valde vrgent contra. Com. opinio. gl.

His igitur argumentis Iac. & etiã Pet. ſic reiectis habetis cõcluſio
nem claram, nitidam: ſolenniterq diſputatam: in qua, firmiter tenẽdum
eſt quòd ex contractu literarum ante biennium oritur tantum ciuilis.
Sed tamen aduertendum eſt, quòd hæc literarum obligatio oritur ex
chirographo, manu ſcripto debitoris, & ſic priuata ſcriptura, vt inquit
Imp. infra de literarum oblig. verſi. plane. & tradit Bart. in. l. ii. §. a. ii. col.
95 ver. quædam. ff. ſi certum peta. ſecus ſi ſit ſcriptura † publica, vel pri-

Declarat ſupra dicta concluſio.

uata cōfecta,tam manu alterius,quàm debitoris,quoniam iſto caſu nō obligationem inducerent,ſed probationem tantū facerent. Paul.de ca. in.l.ſi ex cautione.C.de non nume. pecu.col.i.licet alii voluerint;quòd inducatur literarum obligatio vt glo.in.d.l.ſi ex cautione,Alexā.in.l.ſi ita ſtipulatus.§.griſogonus.colla.x.nu.xii.quam communiter Docto.ſequũtur,ſed tamen eo caſu,quo obligatio inducitur manu notarii,vel alterius priuati,verum eſt,ſi notarius dicat,talis cōfeſſus fuit habuiſſe et recepiſſe centum mutuo à tali,& quę vere habuit,& recepit in pręſentia mei notarii, tunc non daretur exceptio,ſed bene daretur ſi deeſſet copula,&,quæ vere habuit,quia poſſent eſſe verba confeſsionis partis
84 ſic aſſerentis,de qua notarius ateſtatur.Bart.in.d.l.ſi ex cautione.Si ve
85 ro talis ſcriptura fuiſſet confecta manu ipſius debitoris,etiam q.eſſent talia verba,quæ mutuo accepit,tamen daretur exceptio propter fragilitatem debitoris.Bar.& Pau.de caſt.in.d.l.ex cautione.quoniā qua fragilitate inductus fuit ad fatēdum in chirographo, quod ſibi non fuit numeratum, eadem fragilitate induceretur ad apponendum talia verba, & hoc poſſet eſſe alicuius utilitatis,quia ſi ago ad mutuum ex chirographo manu debitoris facto in actione mea concludo aduerſarium meum mihi teneri,& recte dicor agere,alias inepte agerem Bar.in.l.i.§.ſi quis ita in fi.ff.de verb.oblig.Paul.de ca.in.d.l.ſi ex cautione, qm̄ ex tali ſcriptura naſcitur obligatio.Sed ſi ex ſcriptura publica,uel priuata non tamen à debitore facta in actione mea debeo concludere aduerſarium meum mihi teneri ex mutuo iam contracto,& poſtea,ad probandum mutuum, deducere huiuſmodi ſcripturas,quæ in confeſſum ſolam probationem faciunt.l.publia.in fi.Amplia,quod iſta exceptio non

ampliatio.

ſolū habet locū,qñ confeſsio mutui fit ſpe futurę numerationis,ſed etiā ſi fiat ſub ſpe cauſe.C.de poſtul.l.ſi ſub ſpe.Item ſciendū eſt iſtā exceptio
86 nem non numeratę pecuniæ,non ſequi naturam aliarum exceptionum perpetuarum,ſcilicet doli metus,& aliarū,iſta.n.tēporalis eſt,qm̄ intra bienniū datur,& rō eſt,qa talis exceptio conſiſtit in negatiua,& ſic impoſsibilis, vel ſaltim difficillima eſt ſm naturam ipſius opponentis.l.actore.ff.de prob,Ideo tale onus probandi affirmatiuam q.ſ.pecunia fuit numerata transfertur in ipſum actorem,d.l.ſi ex cautione &.l.i.C.de proba.nam cum alias probatio exceptionis pertineat ad reum.l.in exceptionibus.ff.de proba.&.l.i,C.eo,quia igitur in hoc caſu,actor contra regulam grauatur onere probandi exceptionē.Rei contra naturā
87 exceptionum,ęquum fuit etiam eum in alio releuari argumento.l.cum qui.ff.de iure iur.ut ſcilicet iſta exceptio non ſit perpetua,ſed temporalis.Ex hoc etiā poſſet inferri,quod cum exceptio non numeratæ pe

Illatio.

cuniæ,quæ datur debitori, ſit reſtricta ad biennium tamen hoc nō modicum præiudicium ipſi reo afferre poſſet, cum in facultate ipſius debitoris

bitoris non ſit vti ſua exceptione quando velit, ſed bene in facultate
actoris eſt quando vult vti ſua actione,& debitorem conuenire.l. pu-
ra.§.fi.ff.de excep.doli.Vñ creditor, actor doloſe poſſet poſt biennium
iudicium differre, ita vt reus remaneret excluſus à commodo huius ex
ceptionis,vnde tu dicas hoc eſſe verum, niſi ei à lege aliis modis eſſet
conſultum,lex.n.ipſa,quãtum poteſt hominum malitiis obuiare,uoluit.
100 l.ſi fundo.C.de rei vindi.Ideo ipſi reo† triplici remedio ſuccurrere uo-
luit.Primo.ꝙ conuentus intra biennium exceptione ſe tuatur.Secundo
quòd etiam non conuentus ab actore, poſsit intra biennium per viam
querelæ redacte in ſcriptis,manifeſtare pecuniam non numeratam, vel
ipſi creditori,vel eo abſente coram iudice iuxta diſpoſitionem.§.in om
ni.l.in contractibus.C.de non nume.pec.Quo remedio perpetuatur ip
ſa exceptio.l.ſi intra.C.de non nu.pe.Tertio,reus non conuentus poſcet
intra bienniũ principaliter obligationẽ chirographariã ab ipſo credito
re cõdicere.l.ſi quaſi.C.de non nu.pec.& ibi doc.& ſic preiudiciũ nõ ef-
ficietur ipſi debitori inuito.Item quòd dixi, vt exceptio talis ſit tempo
ralis, procedit de iure ciuili, ſecus autem de iure canonico, quia tunc
poſt biennium, & ſemper poterit opponi,tradit Dinus in.c.locupletari
circa fi. de regu.iur.lib.vi.laſ.in.l.qui pecuniam.ii. colũ.nu.vii.ff.ſi cert.
101 pet.Item dicas ꝙ hæc† exceptio deficit,quando talis confeſsio mutui **Prima**
fuiſſet facta in vltima voluntate.eſt gl.quam ſequitur Bar.& cõiter cę- **limita.**
teri in.l.i.C.de falſa cum adiec. & rationem aſsignat ibi glo.Secundo
102 † ceſſat iſta exceptio,quando confeſsio eſſet geminata ex interuallo tan **Secũda**
tum,ita glo.& Bald.ibi & Ang.in.d.l.in cõtractibus.§.ſed quoniam in **limita.**
103 ver.penitus.C.de non nume.pecu.Tertio † ceſſat iſta exceptio, quan- **Tertia**
do cõfeſsio eſſet facta in iudicio,Paul.de caſt.poſt antiquos in.l.gene- **limita.**
104 raliter.col.fi.C.de non nu.pe.Quarto,ceſſat † talis exceptio non nume-
ratę pecuniæ,quando debitor poſt confeſsionem agnouit debitum, & **Quarta limita.**
ſic cœpit ſoluere,quia tunc in tali exceptione ei præiudicatur .l.cum fi
dem & ibi Bar.C.de non nu.pe.facit lex.i.ff.de policita.poſt prin.Se-
105 cũda principalis concluſio colligitur ex glo.ꝙ per pactũ† de non pe- **Scđa cõ clu gl.**
tendo tollitur naturalis obligatio ipſo iure,per textum in.l.ſtichũ aut
pamphilũ.§.naturalis.ff.de ſolu.ſed cõtra iſtud notabile opponit Port.
hic nu.ii.d.l.ſi vnus.§.pactus.ff.de pac.ubi naturalis per pactum nõ tol
litur ipſo iure. Solue vt hic per Port.quòd textus in.§.pactus,loqui-
tur de pacto obligatorio de petendo,qđ non inducit ipſo iure natura
lem obligationem.§.naturalis loquitur de pacto liberatorio ꝙ ipſo iu-
re tollit naturalem obligationem.Sed rurſus opponit.Port.ꝙ immo ꝑ
pactum de non petendo,nulla tollatur obligatio,per tex.in.§.pręterea.
infra de excep.inducendo eum vt hic per Portiũ ego autem aliter in-
ducerem,vt magis obſtet,dum dicit ꝙ.non obſtãte pacto, nihilominus

debitor remanet obligatus,& efficax actio aduerſus eum datur,quia pa
cto iſto non diſſoluũtur obligationes,& ſic nec ciuilis,nec naturalis,pro
huius contrarii ſolutione poſſet conſiderari pulchrum verbum,quod li
cet ad aliud præpoſitum tradebat excellentiſsimus preceptor meus.D.
Andr.Alciatus lib.iiii.paradoxorum.c.vii.in fi.põderando uerbum iu
ſto pacto,ibi in.§.naturalis.l.ſtichum.dicens iuſto pacto.i.pacto veſti-
to à lege approbato per.l.iii.§.i.ff.pro ſoc.tamen quia aliud ſenſit alius
excellẽtiſsimus pręceptor meus.D.Vbertinus Zucardus coregius legẽ
do.d.§.pactus ne peteret. vt infra ego dicã comprobãdo rñſionẽ Port.
& Bart.ad contrarium.d.§.præterea ideo melius eſſe duxi tranſire,quàm
de horum doctiſsimorum virorum opinione iudicium facere,ſed tamẽ
quantum ad dictum contrarium.d.§.naturalis &.§.pactus.licet glo.&
Bar.in.d.§.pactus.quinq; dent ſolutiones vt ibi Bar.declarat,qui etiam
ibi aliam addit.Por.tamen tenet hic quartam in ordine,quam compro
106 bat,quia Rei † ſunt fauorabiliores,quàm actores,& iura magis prona
eſſe videntur ad liberandum,quàm ad obligandum.l.fauorabiliores,
ff.de reg.iur.l.Arianus.ff.de actio.& oblig.hoc ego comprobo,quia pa
107 ctum † obligatorium ſine cauſa non ualet ſaltem in effectu.l.ſecũda.§.
circa.ff.de exceptio. doli.tamen pactum liberatorium etiam ſine cau-
ſa ualet.l.tale pactum, vbi Bartol. per alios.ff.de pact.l.creditori, &
108 ibi Bartol.C.eodem. Item in contractibus † obligatoriis innomina-
tis re in integra licita eſt pœnitentia.l.ſi pecuniam.ff.de conditio. ob
cauſam ex placito.C.de rerum permutatio.tamen in contractibus li-
beratoriis ceſſat pœnitentia.l.quamuis.C. de tranſaction. hæc tamen
ſolutio ſic à me comprobata,quæ fuit quarta ſolutio.gl.in.d.§.pactus.
communiter approbatur ibi per Bart.& alios.verum quia ratio illius.
§.eſt quia in ſtipulatione ius in pacto facto verſatur,quæ ratio ita mi
litat in pacto liberatorio, ſicut in obligatorio,iõ tu ſubtilius cogita.&
pro ſolutione dicas,vt infra dicam in reſponſione ad primum contra-
rium huius concluſionis. Quantũ vero pertinere videtur ad illud diſ
ficillimum,ac pene indiſolubile contrarium .d.l.ſtichum.§.naturalis &
§.præterea.infra de excep.teneo ſolutionẽ Portii, q̃ fuit Bart.in.l.i.nu.
xxiiii.ff.de cõdi.indebi. videlicet q; in.d.§.naturalis, ſemp naturalis tñ
fuit ſola,at in.d.§.præterea à principio fuit vtraq; obligatio,& ſic, añ
pactũ debitor erat obligatus ciuiliter,& naturaliter iõ pp religas natu
ralis antiquæ non tollit. ipſo iure, ſed ope exceptionis,& in hanc deue
nio ſententiam, quam ita comprobo conſiderando textum in.d.§.natu-
ralis tum in ratione decidendi,tum per exemplũ,quod in fine tradit.
Per rõnẽ decidẽdi clare colligit,q; ibi naturalis tñ à principio aderat,
dum dicit textus nam vinculum æquitatis,quo ſolo ſuſtinebatur, cõtra
rio æquitatis vinculo diſſoluitur, ponderando verba ibi, ſolo vinculo

Intellectus d. Andre. Alcia. ad l ſti chũ.§. naturalis.

æquitatis ſuſtinebatur contrario æquitatis vinculorum, ex quibus ver
bis,datur intelligi, ꝙ naturalis tantum aderat obligatio,& fuit intel
lectus pręceptoris mei D. Vbertini Zucardi hoc etiam comprobo ꝑ
eundem textum,dum,ſtatim poſt rationem decidendi, ponit exemplũ
in pupillo,qui naturaliter tm̃ obligatur ſine tutoris auctoritate.l.i.ff.
de nouat.in fi.Quod in.d.§.præterea fuerit à principio ciuilis & natu
ralis apparet dum ibi tex.loquendo de obligatione, loquitur in nume
ro plurali ibi non omnino diſſoluuntur obligationes.Nec contra iſtam
ſolutionem obſtat ꝙ hic Port.ex mente Bar.dicit ſi in.d.§.præterea in
quo aderat ciuilis,ac naturalis,per pactum de non petendo non tol-
litur ciuilis, ergo ciuilis tm̃ obligatio produceret actionem, dum di-
cit ibi text.efficax eſt actio, quòd tamen abſurdum,& falſum eſt,cũ ci
uilis tantum obligatio,non pariat actionem.Reſpondeo ex mente ta-
109 men Bart.vt hîc Port.dicit.quod verum eſt,quòd ciuilis ſola † obliga-
tio nouam actionem non parit regulariter,aliquando tamen veterem
iam natam conſeruat.argumento.l.patre furioſo.ff.de his qui ſunt ſui
vel alieni iuris.l.ſeruo inuito.§.cum pretor.ff.ad trebellianum. quoniã
110 facilius † actus conſeruatur quàm de nouo inducatur, vt patet in poſ
ſeſsione, quæ non acquiritur, niſi animo, & corpore.l.iii.in principio.
l.quemadmodum.ff.de acqui.poſſeſ.tamen ſolo animo conſeruatur.l.li-
cet.C.eo.& ſic,licet ciuilis regulariter non pariat actionẽ, tamen actio
nem iam natam ex vtraꝗ obligatione ciuilis ſola cõſeruat,exemplo ma
teriali comprobatur ut hic per Por. Vnde habes defenſatã ſolutionẽ,
quam tradit hic Port. & fuit Bar.in.l.i.ff.de condi.indebit.col.iiii. nu.
xiiii.Sed reſpõdẽdo inductioni per me factæ in.d.§.præterea quæ ma
gis ſtringit. dicerem quòd pactum de non petendo non tollit obliga
tionem naturalem ipſo iure,ideo poſt pactum vtraꝗ adeſt obligatio,
& remanet etiam efficax actio.Sed dum creditor poſtea agit, debitor
mediante exceptione pacti tollit ipſam naturalem obligationem,& ip
ſum agentem excludit. & ſic hoc modo intelligendo.d.§.præterea.præ
facta mea inducio non obſtabit,vt in inductione ponderaui verbũ obli
gationes,& verbum remanet obligatus,quia ſecundum hunc intellectũ
meum,cum pręſuponam poſt pactum vtranꝗ obligationem adhuc ma-
nere,ſicut à principio, ſed poſtea ꝑ exceptionem tolli naturalẽ. Non
ſequitur, quòd ciuilis ſola pariat actionem, quia potius eam iam natã
ex ſe,& naturali ſeruat.vt Bar.voluit ſecundum Port.hic.Bart.tñ.d.l.i.
colla.vii.numero.xxiii.ff.de condi.indebi. ex mente Guielmi de Cu-
neo dicit,quòd eſt inſpiciendum,quomodo pactum de non petendo ſit
factum,an ad impediendam petitionem, vel ad tollendam obligatio-
nem,primo caſu procedit textus in.d.§.pactus.&.d.§.præterea. ſecũdo
caſu ꝓcedet tex.in.d.§.naturalis.& iſtos caſus vt dicit ibi Bar. videtur

Alius intellectus.d. Vbertini ad.§ naturalis.

conſiderare.iurecon.in.d.§.pactus.in prin.& in verſi.ſed vbi pactum,& in ver.idem dicemus ſi pactum totam obligationem ſuſtulit,quæ ſolu tio mihi non diſplicet,quia quando pactum eſt ad impediendam pe titionem,in eo factum verſatur,ſecus ad impediendam obligationem, tunc in eo,ius verſatur.Sed quia hoc eſſet contra communem intelle ctum oium doctorũ.ideo a prima nõ eſt recedendũ,nam idẽ Bar.& ibi Iaſ.& alii nolũt,ꝙ diuerſitas illorũ caſuũ cauſet̃ ex diuerſitate pactorũ, quia vtroq; caſu,pactum de non petendo erat,ſed diuerſitas cauſetur ex hoc,an appoſitũ ſit pactũ ſup obligatione cauſata ex contractu ſtricti iu ris, vel cauſata ex maleficio: vel ex contractu bonefidei: quæ ſenten
111 tia comprobatur per tex.in.l.ſi tibi.§.quędam.ff.de pac.vbi pactũ † tol lit ipſo iure actionem & obligationem cauſatam ex maleficio,ideo te neas ſolutionem Bart.quę hic à Port. refertur,& ego amplexus fui eam comprobando vt ſupra.Nec obſtat ꝙ hic dicit Port.ꝙ ratio Bar. proce deret quando obligatio ciuilis, & naturalis eſſent cauſæ producentes tantum actionem,non ẽt cauſę ipſam actionem productam in eſſe con ſeruantes, quia tunc ſublata vna,tollitur etiam effectus,& ſic actio in totum,& dat exemplum de ratione legis.c.erit autem.diſtinc.iiii. Sed ego non arbitror à ratione Bar.quæ cõmuniter tenetur in.d.l.iulianus eſſe recedendum,nec illud exemplum de ratione legis obſtat,dum dice bat,ſublata ratione legis, tollitur ipſa lex, quia dico ꝙ illud ideo eſt, quia ratio ita eſt anexa legi, vt ſublata rõne legis tollit̃ & ipſa lex quo niam quodam modo anima legis exiſtimetur,& ſicut remota anima,re mouetur eſſentia, & ſubſtantia hominis, Bald.in.l.i.col. penul.ff.ſolut. matr.&.l.ſi.xviii.q.C.de hæred.inſtituen.Iaſ.in.l.qui quadraginta.colũ.
112 ii.ff.ad treb.† ita etiã remota ratione legis,& ipſa lex intelligitur remo ta,ꝙ non eſt in obligatione, reſpectu actionis.d.§.naturalis.d.§.præte
113 rea.Nam actio † poteſt eſſe ſine obligatione vt realis,& datiua,& obli gatio ſine actionem, vt ciuilis tantum, vel naturalis tantum obligatio ergo multomagis ſi remanet ciuilis tantum obligatio,poterit conſerua re actionem,quæ actio ſine obligatione conſiſtit, vt ſupra dixi,vel etiã a ciuili tantum inducitur.l.actori.C.de iur.iur.Bar.l.i.ff. de fideiuſ.er go magis poterit conſeruare actionem exemplo mulieris, quæ ſemel fuit coniuncta maſculo,eo ſublato, & partu concepto, poteſt producere partũ,& de fabricãte edifficiũ,eo mortuo adhuc edificium durat. Alia eſt ſolutio ad.§.pactus ne peteret.ꝙ ibi pactũ de non petendo non tol lit ipſo iure obligationem,ſed ope exceptionis,quia ibi erat debitum ex ſtipulatione q̃ eſt iuris ciuilis.§.de conſtituta. infra de act.pactũ ve ro eſt de iure prętorio.l.i.ff.de pac.& ius prętoriũ ipſo iure nõ poteſt tollere ius ciuile.argu.§.quas autem ſupra de bon.poſſ. Hanc conclu ſionem.ſ.ꝙ per pactum nudum de non petẽdo tollatur naturalis, Am

Pria am pliatio.

plia.ut procedat non ſolum,quando naturalis eſſet ſola, vt videtur lo-
qui.d.§.naturalis. ſed quando etiam naturalis eſſet adiuncta cum ciui
li,vt loquitur hęc gl.noſtra licet pauloante ſoluendo contrariũ.d.§.pię
terea,&.d.§.naturalis.aliter ſenſerim.Sed verũ eſt,quòd huic amplia- Oppo. ad ampli.
114 tioni obſtat, quòd difficilius † tollitur ius coniunctum, quàm ſepara-
tum.l.ſi ita ſcriptum.§.regula.ff.de lib.& poſth.&.l.qui patri.ff.de acqr.
hære.l.ſi communem.ff.quemadmo.ſer.amit.per quem tex.Hipp.ſingu
laſi ſuo.clxxx.incip.plura,& plura,dicit ꝙ ratione communionis, ſeu cõ
nexionis inhabilis gaudet priuilegio habilis. Ideo ſi plures pro vno de
licto ſint capti,& inquiſiti a iudice ſeculari quorum unus ſit clericus,
& ipſe petat remitti ad eccleſiaſticum iudicem,iuſta.c.ſi iudex.de ſen.
excõ.in.vi.tunc oẽs laici debent remitti ad iudicem eccleſiaſticũ, Ne
continẽtia cauſę diuidatur, & ne ſequatur abſurdum qđ in eadem cau
ſa variæ & forte contrariæ ſententiæ proferantur alios q̃ plures mira-
biles effectus communionis, & connexionis tradit not.idẽ Hyppo.de
Mar.l.de minore.§.tormenta.nu.xi.uſq; ad nu.xv.ff.de queſtio. Ad hoc Sol.
reſponderi poteſt illam regulã procedere in connexis, & in inſeparabi
libus,vt iura loquuntur.ſecus in ſeparabilibus. vt in caſu noſtro, quia
vna obligatio tolli poteſt alia remanente.vt eſt caſus in.l.Iulianus.ff.de
condi.indebi.

Secundo ampliari poteſt iſta concluſio,vt procedat.ſ.ꝙ pactum nu Secũda amplia.
dum de non petendo non ſolum,quoad effectum tollat naturalem, ſed
etiam ipſo iure vt.d.§.naturalis.

Tertioampliatur,vt procedat ſiue pactum ſit de non petendo, ſiue Tertia amplia.
etiam de petendo.vt tenet Bart.reiecta quarta ſolutione gl.in.d.§.pa-
ctus,quam ſequuntur alii.ut inquit.Iaſ.ibi.col,iiii.verſi.circa iſtam par
tem,& ego dixi ſupra.

Quarto ampliatur,vt per tale pactum non ſolum naturalis obliga- Quarta amplia.
tio tollatur,ſed etiam elidatur ciuilis,vt tradit gl.d.§.pactus.&.d.§.prę
terea.nam pactum de non petendo † ſecundum prædictas glo.& Bart.
115 in.d.§.pactus.quatuor producit effectus.Primus, quod tollit naturalẽ Pactum de non petẽdo, quatuor pducit effectus
obligationem ipſo iure.Secundus,ꝙ elidit,ſeu debilitat ciuilem. Ter-
tius,ꝙ obligat naturaliter paciſcentem non petere.Quartus,ꝙ produ
cit exceptionem bene vera eſſe, ꝙ non ſemper iſti effectus ſunt vni-
formes,quoniam aliquando augentur,& aliquando minuuntur.Minuũ
tur,vt quatuor caſibus,& ſic erunt quatuor limitationes,ad regulam vt
infra dicã. Augentur autem quinq; modis,& ita cum iſtis quatuor am
pliationibus in totum erunt nouem ampliationes, quarum prima eſt, Quinta amplia.
quando pactum de non petendo apponitur ſuper obligatione deſcen
dente ex maleficio,vt tunc ipſo iure obligatio,& actio tollatur.l.ſi ti-
bi.§.quædam de pac.&.d.§.pactus.verſi.ſed ſi pactũ.vbi vtraq; tollitur

obligatio,& rationem aſsignat Bar.in.d.§.quædam.quia obligatio, & actio,quę cauſatur ex maleficio non naſcitur ex conſenſu,& propterea debilior eſt,& quia etiam pœnalis, ob id odioſa eſt, vñ facilius tollit. Sed cõtra iſtã rõnẽ oppono,ꝙ imo ille,ꝗ deliquit,videatur conſentire in pœnã vt no.gl.l.i.§.beſtias.ff.de poſtu.Itẽ oppono,quia licet pœnales ſint,non tñ odioſæ dicuntur,ſed potius fauorabiles,cũ reipublicę intereſit delicta puniri.l. ita vulneratus in fi.ff.ad.l.aquil.l.ſi longius.§.i.ff. de iud. Vnde Bar.in.l.quemadmodũ.C.de agri.& cenſi.lib.xi.&.l.quod ait,§.exercitus.ff. de his.qui nota.infa.inquit pœnas eſſe fauorabiles,ex quibus colligi poteſt,ꝙ non magis iſto caſu,quo pactũ eſt appoſitũ ſuper obligatione deſcendente ex maleficio, tollat ciuilis obligatio,ꝗ̃ eo caſu,quo tale pactum appoſitum ſit ſuper obligationem ſtricti iuris,cũ ſemper eadẽ ratio militat. Quod pactũ de nõ petendo non tollat ciuilem obligationem,patet,quia pactum nullũ in ſe habet vinculũ ciuile,ſed naturale tantum.d.§.naturalis.ſed tamen a prędicta rõne Bar. quæ cõiter a doctoribus approbatur,non eſt recedendũ.Nec obſtat ꝙ dicatur conſentire,qui deliquit,quia ille non eſt verus,ſed fictus conſenſus,vt dicimus de inia, a qua, ſi qs non appellat vr tacite conſentire.l.ab eo.C.quomodo & quando iudex.Sed talis conſenſus,vt tradit ibi Bal.nõ eſt verus.ſed fictus conſenſus,& interpretatus. Vñ nõ naſcit ex eo naturalis obligatio.Sic & in caſu noſtro,cum † iſte conſenſus ſit fictus,erit debilior,& per conſequens tolli facilius poterit.Quoniam fictus conſenſus debilior eſt vero.l.ſi plus.§.i.ff.euic.& ibi Bar. Vlterius iſte non eſt proprius conſenſus,qui cadit in pœnam,quia non eſt ſimul ſenſus,ſeu ſimultaneus.glo.in.l.cõſenſu.ff.de act.& obli.cũ ex parte vnius tm̃.ſ.delinquẽtis adſit, vñ nõ eſt mirũ ſi nõ eſt aptus ad producendam aliquam obligationẽ naturalẽ,vt tradit Bart.d.§.beſtias. Nec obſtat ꝙ pœna ſit fauorabilis † quia hoc eſt verũ reſpectu publicæ vtilitatis, vt tradit Bar.d.l.queãdmodum & Dec.in.l.factũ.§.in pœnalibus ver.quarto fallit.ff.de reg.iur.ſed inſpecta pſona delinquentis,cuius cauſa principaliter pœne ſunt adinuẽtę, dicũtur odioſę.§.ſic itaq; ĩfra de actio.& inſpicimus ꝙ principaliter agitur,& nõ ꝙ in conſequentiã venit.l.i.ff. de auct.& conſ.tut.vñ dicebat Bar.& alii in.l.trãſigere.C.de tranſact. & in.l.ii.ff.ad ſillen a.& Ang.in.§.fi.inſti.quib.mo.tol.obli.ꝙ nõ obſtãte pacto poterit crialiter ad pœnã cõtra delinquẽtẽ ꝓcedi.Nec obſtat vltimũ,ꝙ pactũ de nõ petẽdo nõ hẽat vinculũ ciuile,& ꝓpterea ciuilẽ obligationẽ nõ poſsit tollere,qm̃ potius dicimus hẽre vinculũ ciuile, cũ hoc caſu a iure ciuili tale pactũ approbat,& appellat lgitima cõuentio.p Bar.d.§.quædã & in.l.legitima in fi.ff.de pac. Secũdus eſt caſus, & ſexta erit ampliatio in cõtractibus bonæ fidei, qui conſenſu celebrãtur in qbus,pactũ nudũ ſequẽs,reintegra,tollit ipſo iure vtrãq; obliga-

Oppo. ad rõnẽ

Solu.

116

117

Sexta amplia.

tionē,& actionē.d.§.pactus.verſi.idē dicemus.l.iuriſgentiū.§.adeo.l.ab emptiōe.ff.de pac.§.fi.infra.qb.mod.tol.obli.rō huius ampliatiōis ē,qm̄ ſicut iſti cōtractus nudo cōſenſu pficiūtur,ita & p pactū,qđ pariter nudo cōſenſu pficiť,diſſolui poterūt.l.nihil tā naturale.de reg.iur.&.§.fi.infra qb.mod.tol.obli.Sed cōtra iſtā ampliationē oppono, certū eſt q̄ ex con tractu q ſolo cōſenſu pficiť,ciuilis,& naturalis naſciť obligatio.d.l.iure gētiū in prin.& ibi Bar.ergo attēta p̄dicta rōne,pactū nudū,q̄ ſolo cō ſenſu pficiť, nō poterit tollere ciuilē obligationē Bar.tñ in.d.§.pactus. nu.x.dādo aliā rōnē dicit qđ eo,quia ius ciuile approbat cōtractum obligatoriū cauſatū ex cōſenſu,idē ius ciuile eadē æquitate confirmat pactū liberatorium ſuper eo cōtractu appoſitū.d.l.ab emptione. Vnde ciuilis obligatio, quæ ex approbatione iuris ciuilis deſcendit.§.oīum infra eo. pōterit per contractum a iure ciuili approbatum tolli. Oppo.

Tertius caſus,& ſeptima erit ampliatio,qñ ciuilis,& naturalis veni ret acceſſorie ad ſolam naturalē qm̄ tunc ſublata principali, quæ erat naturalis tm̄,p pactū de nō petēdo.ēt ciuilis,q̄ illi naturali accedebat tolliť.vt in fideiuſſore nā ipſe ciuiliter, & naturaliter obligať,cū tali caſu ſtipulatio oīmodo requiratur.l.blāditus.C.de cōtrah.& cōmit.ſti pu.nā ſublata naturali,tm̄ p pactū de nō petēdo eo caſu quo pupillus principalis debitor naturaliter tm̄ ſit liberatus fideiuſſor,quoq̄ q ciui liter,& naturaliter erat obligatus liberať ab vtraq̄ obligatiōe.ita Bal. & Ang.in.l.& poſt rem.§.i.ff.de trāſac.&.d.l.ſtichū.§.naturalis.ff.de ſo lu.rō huius limitatiōis ea eē potuit,q̄a ſublato principali tolliť & acceſ ſoriū.l.cū principalis.ff.de reg.iu.c.acceſſoriū.eo.ti.lib.6.l.ii.ff.de pec.le. ſeptima amplia.

Quartus eſt caſus,& octaua eſt ampliatio in debitore, q ſine pacto aliqua exceptione tutus eſſet Macedoniano vel Velleiano. tūc ſi pactū de nō petēdo ſequať,tolliť & ipſa ciuilis.ita doct. Ang.Bal.Pau.de ca. Alex.Iaſ.in.d.l.legitima.ff.de pac.& ibi gl.& rō eſt,q̄a licet per huiuſ cemodi exceptiones nulla tollatur obligatio, vt hic voluit gl.noſtra in ver.neceſsitate & Bar.q rōnē tradit i.l.i.ff.de cōd.inde.nu.28.&.l.cū q̄s eo.nu.C.de iur.& fac.ign.vtraq̄ tñ obligatio p tale pactū lędiť, vt tra diť in.d.l.Iulianus.ff.de cōdi.inde.nu.18. Vñ nō erit mirū ſi tale pactū ſupueniēs illas obligationes debilitatas tollit maxime,cū tale pactū cō cordet cū diſpoſitiōe ſenatuſcōſulti Macedonia.& Velleiani,& videať tale pactū hēre annexū vinculū ciuile. Vñ iſtud vinculū geminatū dēt plus opari.arg.§.ſed hodie.ſupra de ado.& arg.auc.itaq̄.C.cōmu.de ſuc. Octaua amplia.

Quintus erit caſus,& nona erit ampliatio,qñ pactum in ipſo con tractu apponeť,qm̄ eo caſu impediret ortū ciuilis, & naturalis obliga tiōis p tex.in.l.rogaſti.§.ſi tibi.ff.ſi cer.pe.& ibi Bal.no.& oēs ſequunť. Alex.in.d.§.pactus ne peteret in.iiii.notabi.& ibi Iaſ.in.ii.col.facit,qm̄ facilius actus impeditur a principio q̄ ex poſt facto tollať omiſſo eo f Nona amplia.

quod Iaſ.in.d.§.ſi tibi. dicit contra iſtam ampliationem dum conatur
probare, ꝙ text.in.d.§.ſi tibi non probat. Hęc autem concluſio nouem
118 caſibus ampliata. quatuor quoq; caſibus † fallit & limitatur, vt ſcilicet

Pria fallentia.

pactum de non petendo tollat ipſo iure naturalem, fallit, primo caſu,
quando nulla ſubeſt cauſa obligationis, vt in actione reali, quę nullam
præſupponit obligationem.§.i.infra de act.ergo etiam nulla poteſt
tolli, quia priuatio præſupponit habitum.l.decem.§.decem.ff.de verbo.
obli.bene verum eſt.quod inquit Bar.d.§.pactus.col.iiii.nu.viii.ꝙ licet
nulla obligatio hoc caſu tollatur, tamē effectus ipſius actiōis impedit.

Scda fallentia.

Secunda fallit ſm aliquos in pacto de non petendo facto vſq; ad tēpus,
vt & iſto caſu non tollat naturalem ea ratione, quia ſi tolleret naturalem
ſequeretur quòd elapſo illo tempore obligatio naturalis iam
extincta ſuſcitari poſſet contra.l.qui res.§.aream.ff. de ſolutionibus.
Baldus. Angelus. Paulus. de caſtro. Iaſon.d.§. pactus. Dicendum
igitur eſt, ꝙ ipſa naturalis obligatio per tale pactum non ſit extincta,
quia poſt tempus adeſt. Alexand.tamen in.d.§.pactus hanc rationem
a doctoribus traditam impugnat, quoniam dato ꝙ obligatio naturalis
iam ſublata non poſſet amplius ſuſcitari, ex hoc tamen nullum
fieret creditori præiudicium, ex quo, ciuilis ſola, quæ remanſit, eſt apta
ad conſeruandam actionem iam natam, licet ſola regulariter illam nō
poſsit producere, vt tradit Bar.d.§.pactus.col.vi.& in.l.Iulianus.nume.
xxxii.nā facilius actus conſeruatur q̃ de nouo inducatur, vt in poſſeſſione
pauloante diximus, quæ niſi corpore, & animo non acquiritur, &
tñ non ſolo aío conſeruatur. Vlterius facit quoniam licet tale pactum
ſit temporale tamen mero iure eſt perpetuum.§.at ſi ita ſtipuleris.infra
de verb.oblig. vbi eſt caſus nam ſi ſtipuler a te decem aureos annuos
quoad viuam pura, & perpetua eſt obligatio, nam tempus non eſt
modus inducendæ nec tollendę obligationis.l.obligationū fere.§.placet.
ff.de actio.& obli.ergo iſtis ſtantibus iſtud pactum temporale, tā
quā perpetuum debet tollere naturalem obligationem præcedentem.
Sed qa prædicta limitatio cōmuniter a doctoribus eſt approbata ad
adducta nihilominus in contrarium poſſet reſpōderi ꝙ licet ciuilis ſola
ſit ſufficiens, ad actionem conſeruandam non tamē per hoc euenit, vt
præcedens naturalis obligatio perpetua iſto pacto temporali tolli debeat
ſicut perpetuo pacto, qm̄ non eſt eadē æquitas q̃ ſummopere ad
inducendam & tollendam naturalem conſideratur.d.§.naturalis facit,
quoniā inconueniens eſſet ꝙ remedium minus potens vt pactum temporale
de non petendo tolleret perpetuam obligationem naturalē magis
potentem argumēto.l.ſi idem cum eodem.C.de codicil.l.quod per
manus.ff.eo.& argumentum ab abſurdo euitando validum eſt in iure.
l.nam abſurdum.C. de bon. liber. Nec obſtat ꝙ tale pactum de

non

non petendo, vſq; ad certum tempus ſit perpetuū.d.§.at ſi ita.infra de verb.oblig.&.d.§.placet.quoniam illud eſt verum de rigore iuris,non autem de æquitate,qua, inſpecto ipſo effectu dicitur temporale,quo niam vltra tempus contra creditorem petentem,daretur ipſi debitori in ſui defenſione exceptio doli.d.§.& ſi ita.infra de verbo.obliga. & d.§.placet.Tertio fallit,quando pactum non valet in propriam vim pa cti,ſed in ſubſidium.vt eſt caſus in.l.& ſuū.§.i.&.l.hæredi.§.i.ff.de pac, nā non tollitur iſto caſu naturalis obligatio,tradit Bal.in.l.pacta quæ contra .col.ii.nu.iii.C.de pac.Alex.& Iaſ.in.d.§.pactus.Pau. de caſt.in.l. iuriſgentium.§.fi.ff.de pecu.leg.Quarto fallit,qñ pactū eſſet tacitum, quod non habeat propriam vim pacti,ſi quidem pactum expreſſum fie ri non poteſt ſine nuncio,& epiſtola inter abſentes.l.ii.vbi glo.ff.de pe cul.l.qui autem.§.fin.ff.de conſtitu. pecu.hoc autem pactum tacitum in ter abſentes,& ignorantes,abſq; nuncio,& epiſtola cadit.l.ſi creditores vbi Bar.& alii.C.de pact.& ideo naturalem non tollit ſecundum Iaſ.l. ii.C.de pac.in.iii.nota.Nec huic fallentię obſtat regula.l.cum quid.ff. ſi cer.peta.quod tacitum tantum ualet,quantum expreſſum,quoniam il

Tertia falen.

Quarta falen.

119 la regula fallit † quando tacitum venit ex interpretatione legis,vt pa tet in tacita pupillari, quæ matrem non excludit.l.præcibus.C.de im pub.quoniam illa ex præſumptione legis venit,ſed ſola expreſſa exclu dit matrem.l.Papinianus.§.ſed nec impuberis.ff.de inoff.teſt.per quam rationem ita limitant doctores iſtam regulam,vt per Alexan. & Iaſ.in d.l.cum quid.i.lec.in ſecunda limitatio.igitur cum in caſu noſtro,iſtud tacitum pactum veniat ex legis pręſumptione,non erit eius potentię, vt tollat naturalem,ſicut expreſſum pactum de non petendo. Sed con tra hanc concluſionem nouem modis ſic ampliatam , & quatuor modis ſic limitatā, adhuc tribus modis oppono.& Primo.quoniam in acceptilatiōe ineſt pactum de nō petendo, quoniam nullus eſt contra ctus,qui in ſe non habeat pactum.l.i.§.conuentionis.ff.de pac.tamen ſi acceptilatio,quæ habet in ſe tale pactum apponatur ad tollendam obligationem deſcendentem ex contractu bonæ fidei,vel alterius ge neris ,q̄ ſtipulationis, talis acceptilatio non tollet ipſo iure natura lem obligationem illius contractus.§.item per acceptilationem.infra quib.mod.tol.obliga.

Prima oppoſi.

Secundo oppono,quoniam ſi verum eſſet, pro ut communiter a do ctoribus eſt receptum,q; ſcilicet pactum de non petendo tollat natura lem obligationem propter æquitatem naturalem,quæ verſatur in pa cto.d.l.ſtichum.§.naturalis.certe eadem ratione dicendum eſſet,q; ſti pulatio de non petendo tolleret vtranq; obligationem, naturalem.n. tolleret propter vinculum conſenſus,qđ etiam in ſtipulatione requiri tur.d.l.i.§.adeo.ff.de pact.ciuilem tolleret propter vinculum ciuile,qđ

Secūda oppoſi.

reſpicit ſolemnitatem ſtipulationis inductã a iure ciuili. l.i. ff. de verb. obli. Modo ſic valet argumẽtũ a cõſequenti deſtructo. l. ii. §. i. ff. ſi certũ petatur, & ibi glo. in ver. in creditum iri. Sed cõſequens eſt falſum, quoniam per huiuſmodi ſtipulationem non tollitur aliqua obligatio, quia ſi tolleretur, fruſtra fuiſſet adinuentũ remediũ acceptilationis, cuius natura eſt pręcipua tollere vtrãqꝫ obligationem. l. ſi acceptolatũ. §. i. ff. de accept. §. item per acceptilationem. Inſtit. quib. mod. toll. oblig. ergo deſtructo iſto ſubſequẽti, & antecedens tollitur.

Tertio oppono, Nã validum eſt argumentũ de vltima voluntate ad contractũ. l. ſeruum filii. §. eum qui chirographũ de leg. primo. l. nõ eſt mirum. ff. de pignor. act. l. amplius nõ peti in fi. ff. rem rat. haberi. Sed ſi teſtator grauat hęredem nõ petere, nulla ob id tollitur obligatio, niſi acceptilatione interueniẽte. l. ſi quis decedens. §. nunc de effectu. ff. de liber. leg. ergo nec etiam per pactum inter viuos poterit tolli naturalis.

Sol. ad primũ.

Nõ obſtat primũ. Quoniã in acceptilatione nõ ineſt pactũ de nõ petẽdo, ſed potius quoddã pactũ ſatisfactionis, ſeu fictę ſolutionis. Vel aliter reſpõdeo, ꝙ ideo acceptilatio nõ tollit ipſo iure naturalẽ obligationem deſcendentẽ ex cõtractu bonę fidei, vel alterius contractus q̃ ſtipulationis, ex eo quoniã lex ipſa reſiſtit, & non patitur, ꝙ acceptilatio iſtis caſibus tollat ipſo iure naturalẽ obligationẽ. d. §. itẽ per acceptilationem infra quibus modis tollitur obligatio.

Sol. ad ſecũdũ.

Nõ obſtat ſecũdũ. Quoniã militat diuerſa ratio in ſtipulatione, quę militat in acceptilatiõe. Quoniã ſtipulatio a iure ciuili fuit adinuenta ad obligãdum, acceptilatio vero ad liberandum. Quoniã ob eius formã quędam imaginaria ſolutio reprę̃ſentatur. d. §. item per acceptilationẽ. ſicut enim acceptilatio, quæ ad liberandũ eſt inducta, obligationem non producit. l. vbi pactum. C. de trãſact. & ibi. Doct. ita nec ſtipulatio inuenta ad oblig. debet inducere liberationem, vt contrariorũ eadem ſit diſciplina, ſupra de his qui ſunt ſui vel alie. iur. in princi. & vt idem operetur propoſitum in propoſito, ꝙ oppoſitum in oppoſito. l. fi. in fi. ff. de leg. iii. comptobatur, ne inducta ad vnũ effectũ opperetur cõtrariũ. l. legata inutiliter de lega. i. & ne remedia obligatoria, & liberatoria iure ciuili inuenta ad inuicem confundantur, & vnũ per aliud efficiatur inutile cõtra regulam. l. hæc ſtipulatio. §. diuus. ff. vt leg. no. caue. Verũ eſt ꝙ contra iſtã ſolutionẽ multũ videtur obſtare tex. in. d. §. pa-

Oppo. ad ſol.

ctus. vbi inquit iuriſconſultus ꝙ ſtipulatio tollitur ipſo iure, per ſtipulationẽ ergo tendit ſtipulatio nõ ſolum ad obligandũ, ſed etiã ad

Sol.

liberandum Cui obiecto dupliciter reſpõderi poteſt ex mente. glo.

ibi in ver.ſtipulatio in princ.primo ꝙ ibi ſtipulatio ꝑ acceptilatiōe accipitur, quę mediāte interrogatione, & reſpōſione efficit̄ ſicut ſti pulatio. d. §. item per acceptilationē. l. ſane. ff. de acceptil. Verū quia ibi ſubdit tex. quod hoc procedit, ſi hoc actū eſt inter cōtrahētes, quę verba minime cōueniunt acceptilationi, quoniā in ea ſemper videtur agi, vt tollatur præcedens obligatio, quoniā ſemper ad hunc finē tendit. Ideo meliorē ſolutionē tradit ibi glo. quā Paulus Caſtrenſis, & cōmuniter alii ſequūtur vt. ſ. ſtipulatio tollat præcedentē ſtipulationē iure nouationis, quę ipſo iure tollit pręcedentem obligationē. §. pterea. infra quibus modis tollit oblig. & hoc modo optime ſequūtur illa verba legis, ſi hoc actū eſt. Quoniā aliter nouatio nō induceretur. l. ii. de nouatio.

Nō obſtat tertiū. Quoniā reſpōdeo, ꝙ valet argumentū de vltimis volūtatibus ad cōtractus, quādo militat eadē ratio in vltimis volūtatibus, quę in cōtractibus, ſecus vbi eſt diuerſa ratio, quę diuerſum ius deſignat. l. interpoſitas. C. de trāſact. vt in caſu nſo. Nam pactū de nō petēdo ideo tollit naturalē præcedentē, quia illa naſcitur ex cōſenſu duorū, qui proprie cōſenſus dicitur, quia ſimul ſenſus. glo. in. l. cōſenſu. ff. de act. & oblig. Vnde per pactū quod eſt duorū, conſenſus efficit̄. l. i. in princ. ff. de pactis, & ideo tolli poterit, qa nihil tam naturale, q̄ eodē vinculū, quo aliquid ſit colligatū, eodē vinculo diſolui. §. minus aūt ſupra de hęred. quę ab inteſt. deffer. at vero legatū liberationis in ſolo cōſenſu teſtatoris fundatur, ergo nō debet poſſe tollere p̄cedentē obligationē naturalem, quę duorū cōſen-
120 ſu nitit̄. Quoniā potentior eſt actus † qui duorū conſenſum habet, q̄ vnius glo. magna in. l. i. C. de pact. Nec huic ſolutioni obſtat, ꝙ etiā interuenit cōſenſus legatarii acceptātis legatū, & ſic duorū conſenſus erit. Quoniā reſpōdeo, ꝙ talis cōſenſus eſt pfectus re nō integra poſt mortē teſtatoris, & ſic ex interuallo non poteſt dici ꝓprie cōſenſus, quia nō erit ſimul ſenſus, vt. d. glo. in. l. cōſenſum. Ideo cū nō ſit actus ſimilis pręcedenti, non poterit illum tollere. l. nihil tam naturale de regu. iur.

Tertiā concluſionē colligit ex hac glo. Portius hic nu. 12. Quod in tex. diffinit̄ vtraꝗ obligatio. ſ. ciuilis, & naturalis ſimul, quę opinio cōmuniter apꝓbat̄ cōtrariā opinio. tētauit Pet. de Bel. per. hic col. ii. in fi. & Nicol. de Neapoli hic in princ. Ea potiſſima rōne quoniā duo diuerſa hic diffinirent̄. Nā ciuilis differt a nat. oblig. ſubſtātia, et effectu. glo. in verbo neceſſitate, & perinde eſſet ac ſi homo, & equus hic diffinirētur, facit etiā, quia verba diffinitionis in ſingulari numero ſunt cōcepta, quę vidētur innuere vnā tantū obligationē hic diffiniri. Nicolaus hic ſucinte excuſat gloſam, & dicit ꝙ Im-

Sol. ad ter.

Sol. ad ci. contrarie.

Ter. gl. cōclu.

peratoris mens eſt hic diffinire vtrāq; obligationē quo ad effectum exactionis, prout cōcurunt in idem ſubiectū hoc eſt in cōtractū, vel quaſi cōtractū: delictū: vel quaſi: vt in fi. huius tit. quo caſu cōſtituūt vnū totū ſeparabile, tamē. l. Iulianus verū debit. ff. de cōdi. in deb. l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. verſi. ſed ſi ſtipulatus ibi totā obligationē. vnde lex appellat ſimpliciter vtrāq; obligationē, & vtit numero ſingulari, vt infra qb. mod. re, cōtra. obligatio. infra qb. mod. tol. obligatio. tñ clarum eſt ibi naſci, & tolli omnem obligationem, & ciuilem & naturalem, licet numero ſingulari vtatur. Bene verum eſt, vt etiam hic ſenſit Faber, q; hic diffinitur & ciuilis ſola, & naturalis ſola in caſibus, in quibus prędictę obligationes pariunt actionem. quoniam illis diffinitio conuenit. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſ. ubi glo. & Bar. l. Iulianus. ff. de cōdi. indebi. l. iuriſgentium. §. quinimo. ff. de pact. Sed hoc ea ratione eſſe potuit, qm̄ licet illis caſibus diffinitio poſsit adaptari, tamē adaptatur per fallentiam, & ſatis eſt diffinitiones eſſe regulares. l. omnis diffinitio. ff. de reg. iur. vbi gl. docto. l. i. ff. de iuriſ. om. iud. & in caſibus Fabri eſt ſpeciale. ad quos caſus, gl. quæ locuta eſt regulariter, conſiderationē non habuit. l. nam ad ea. ff. de leg.

Prima oppoſi.

Rurſus dato q; gl. expoſitio ſit bona, prout cōmn. tenetur, q; ſ. vtraq; obligatio hic diffiniatur, contra diffinitionem obligationis fortiter oppono, nam vt dicit gl. omnis bona diffinitio debet conuerti cum ſuo diffinito. docto. l. i. §. dolum. ff. de dolo, vbi eſt iuris vinculum, ibi adeſt vtraq; obligatio, & vbi non adeſt iuris vinculum, ibi nō adeſt vtraq; obligatio. Modo vtrunq; eſt falſum, ergo diffinitio non bona. Nam primo datur iuris vinculum quo neceſsitate, &c. & tñ nulla, nec ciuilis, nec naturalis adeſt obligatio, vt in aduocato, & in medico q ob clientelam, vel medelam alteri preſtitam, cogere poſſunt partē, etiam nulla cōuentione interueniente, vt eis aliquid detur, tamen nulla adeſt obligatio, cum partem cogant officio iudicis. l. i. in prin. & ibi gl. ff. de vari. & extraord. cog. Bar. l. nec quicquā. §. vbi decretum. ff. de off. procōſ. & leg. quod officium iudicis nullam prӕſupponit obligationem. l. qui per colluſionem. §. i. ff. de actio. & emp. idem poſſum dicere in patre, qui iudicis officio tenetur filiam dotare. l. qui liberos, & ibi Bar. ff. de rit. nup. l. obligamur. ff. de actio. & oblig. tamen nō eſt obligatio, quidquid ibi glo. dixerit, quæ per Bart. reprobatur. Item datur vtraq; obligatio, vt in Macedoniano, & Velleiano, & tñ nō eſt iuris vinculū, quo neceſsitate aſtringamur, qm̄ propter exceptionem non poteſt aſtringi ad ſoluendū, immo talis obligatio dicitur inanis. l. ſtichum. §. aditio. ff. de ſolu.

Secūda oppoſi.

Secundo, contra diffinitionem oppo. quoniam res † non debet diffiniri per effectum Bar. l. i. ff. de appell. Nam aliud eſt obligatio, aliud effectus obligationis, ſicut. n. aliud eſt cauſa, aliud eius cauſatū. l. & an

candem

eandem.§.actionis.ff.de except.rei iudi.ita aliud eſt res,aliud effectus rei.Itē videtur in alio peccare, dū dicitur,obligatio eſt iuris vinculū, quo neceſsitate &c. Quoniā nō obligatio eſt inſtrumentū,quo aſtringimur ad ſoluēdū,ſed ipa actio,infra de actio.in princi.ibi glo.verbo ꝙ ius nam obligatio eſt inſtrumentū,propter quod aſtringimur,qm̄ ago cōtra te actiōe ex empto:vel locato:qa emi:qa locaui:& ea ratione tu es mihi obligatus. Itē & in alio videtur peccare, ibi in fine,dum dixit, ſecundum noſtræ ciuitatis iura quoniam videtur hoc ſuperfluū, cū in principio dixit, obligatio eſt iuris vinculū, & appellatione iuris intelligitur de ciuili iure ciuitatis Romanę.§. ſed ius quidē ciuile. ſupra de iure natu. gent.& ci. maxime quia niſi intelligeretur de iure ciuili,non eſſet vinculū,quo quis poſſet aſtringi.l. iuriſgentiū.ff.de pactis, & ibi not.& Io.Plat.hic tradit.et † in diffinitione verba non debēt ſupfluere, ſed ſingula ſuū miniſteriū operare.glo.infra de actio. in princ. verbo ꝙ ius.& hic not. tradit Bellonus. Reſpon.ad primum defendendo glo.ꝙ qui tenetur iudicis officio, large, ſeu largiſſime dicitur obligatus.glo.infra de actio.in princ.verbo(ꝙ ſibi debetur)dum dicit,ꝙ iudicis officiū loco actionis eſt,& ideo verbū (debere) iudicis officiū, & realē actionē cōprehendit, quæ realis actio, & ipſa nullā præſuponit obligationē.infra de actio.§.primo. Cōprobatur quoniā officio iudicis fideiuſſor poteſt accedere. Bar.l. Marcel.hic colum.i. ff. de fideiuſſo. vnde aliqualis obligatio omnino eſt præſuponenda, cū vbi nulla eſt obligatio, ibi nec fideiuſſor accedere poteſt.l.prima.§.ſi
120 qs me interroget.ff.de verb.oblig.& dicebat Mart. licet eū reprobat. glo.infra de actio.in princ.verbo (ꝙ ius) ꝙ officium iudicis eſt actio, quoniam in actione iniuriarū efficitur exiſtimatio iudicis officio. infra de iniur.§.pœna autem.§.in ſumma.

Tertia oppo.

Quar. oppo.

Sol. ad primū.

Nec obſtat,ꝙ illa ciuilis, & naturalis obligatio, quæ oritur quando filius famil. pecuniā mutuo accipit.l.creditorē.ff.ad Mace.nō parit effectum, de quo in iſta diffinitione.Quoniam dico ꝙ immo parit effectū,quia obligatio & actio oriēs ex ea eſt efficax, ſed quia Senatus cōſultum Macedonianū,& Vellegianū,quod in fauore mulierū eſt inductum,operatur ꝙ ſi huic obligationi opponitur exceptio Macedoniani,aut Vellegiani, opere, & medio huius exceptionis tollatur effectus harum obligationum, quæ, niſi eis eſſet oppoſita, effectum efficacis obligationis operarentur.

Non obſtat,ꝙ res nō debet diffiniri per effectū.Quoniā id verum

Sol. ad ſecūdū.

in princ. nu. ii. ex mente tamē Decii in rub. extra de proba. col. v. vbi pro hoc alleg. tex infra de actio. in princ. & tex. in. l. iii. §. bonorũ. ff. de bo. poſ. & Decius in rub. extra de indi. in iiii. col. & ante eũ Soci. not. declarat in rub. ff. de condi. & demo. vbi allegat cōmentatores in prę ludiis ethicorũ, qui defendunt duas diffinitiones Platonis ab effectu. Et ſi diceres, ꝙ iſte effectus non ſemper eſt annexus ipſi obligationi, quia obligatio non immediate producit ſuum effectum. Quoniam ita demũ producit ſuum effectũ, ſi creditor vult, vel quando vult, argu. l. pure. §. fi. de except. doli. vel quãdo debitor nō habet vnde ſoluere, vnde licet habeã eũ obligatũ, tamen prohibeor cōtra eũ proſequi, donec ad pinguiorem fortunã deueniat. l. fi. §. fi. ff. de his quæ infra credito. cap. olim el primo extra de reſti. ſpolia. iuncto. cap. Odoardus de ſolut. l. prima. C. de ceſ. bo. vel in obligatione in diē, in qua eſt obligatio, & actio, ſed non poſſum illas proſequi, niſi adueniente die. l. cedere diem. ff. de verbo. ſignifi. §. primo infra de verbo. obliga. ex quibus exemplis appatet, ꝙ nō ſemper effectus obligationis eſt inſeparabilis ab obligatione. Quoniã ad hoc poteſt reſpōderi, ꝙ ſatis eſt, ꝙ effectus ſit inſeparabilis a cauſa, ſecundum cōmuniter accidentia, nã licet aliquo caſu poſſit eſſe ſeparatus effectus a cauſa, tamē ſatis eſt, ꝙ cōmuniter accidit, vt producta obligatione, ſtatim ſit productus eius effectus. l. nam ad ea. ff. de leg. Tamē verũ eſt, ꝙ in iure noſtro omnis diffinitio eſt periculoſa. l. omnis diffinitio. ff. de regu. iur. vnde potius deſcriptiones q̃ propriæ diffinitiones appellant, & ſi diffinitiones ſunt ponuntur de his quę cōmuniter accidunt. d. l. nam ad ea.

Sol. ad ter. Item non obſtat, ꝙ obligatio nō eſt inſtrumentũ, quo aſtringimur ſed potius pp quod aſtringimur. Quoniã licet iſta dictio (quo) videatᷣ denotare potius cauſam immediatã, q̃ mediatã, tamen non eſt inconueniens, ꝙ etiã hic, hęc dictio (quo) ſignificet cauſam immediatã, quoniam obligatio eſt illa, quæ parit actionē, qua aſtringimur. &c. Vnde ſi parit actionem qua aſtringimur, & ipſa obligatio poteſt appellari vinculum iuris, quo aſtringimur. Nam propter vnum quodq; tale, & illud magis Bal. aut. multo magis. C. de Sacroſan. Eccle. ſi enim actione aſtringimur, pariter & obligatione, quæ ſtatim actionem parit ad hũc effectũ. Nã cuius naturę eſt cauſa, eiuſdem naturæ debet eſſe eius cauſatũ. l. manumiſſiones. ff. de iuſt. & iure ſupra de libert. poſt princ.

Sol. ad quartũ. Non obſtat quartũ, ꝙ verba in hac diffinitione ſunt ſuperflua. Quoniam verbũ ius eſt generaliter poſitũ, vt ſignificet ius ciuile, vbi obligatio eſt ciuilis, & ius Prætoriũ, vbi obligatio eſt Prętoria. Quoniam
123 hic & ciuilis, & Prętoria obligatio diffinitur, vt infra. §. primo. & † ius pluribus modis capitur. l. ius pluribus, ff. de iuſt. & iur. & glo. not. tradit infra de actio. in princ. verbo q̃ ius. Vnde ſiue ciuilis, ſiue Prætor

ria ſit obligatio, ſemper eſt ſecundũ iura ciuitatis Romanę, & nõ contra, quia nullius eſſet momenti, & neceſſitatẽ non induceret. l. generaliter iuncta. l. ſequent. ff. de verb. obliga.

Glo. verbo neceſſitate diuidit in quatuor partes, in pri. ponit vnũ dictũ, in ſecunda ex eo infert cõtra diffinitionẽ, in tertia ipſam illationem limitat, in quarta, & vltima declarat duas radices, ſeu duo ſubſtẽtacula efficacis obligationis, ſecũda eſt ibi & ita, tertia ibi quod verũ limita, q̃ta ibi ſunt enim, & hæc quarta ſubdiuitur in duas, pro vt in prima declarat primã radicẽ, aſſignando aliquos effectus eius, in ſecunda declarat aliam radicẽ eiuſdem, aliquos alios effectus interſerendo, ſecunda erit ibi huic quãdoq;. glo. enim in ſui principio, dicit ad cõfirmationẽ tex. quod debitor ille eſt, a quo inuito pecunia exigi poteſt. l. debitor. ff. de verb. ſignifi. facit textus quẽ Porci. allegat in. l. fideicõmiſſa. §. ſi rem de leg. iii. glo. in ſecũda parte ex ſuo dicto inferendo dicit, ꝙ hic nulla obligatio diffinitur, cui opponatur exceptio, quoniã debitor ſtante exceptione nõ neceſſitatur adſoluendũ. Poſtea in tertia parte glo. admittit illationẽ, quãdo ideo cõpetit exceptio, quia deſiit eſſe vinculũ ciuile, vel naturale, vt puta, quia ciuilis tantum, vel naturalis tantũ eſſet obligatio, ſed ſi eſſet exceptio, & tamẽ vtraq; obligatio eſſet, vt eſt quando filius familias accipit pecuniam mutuo, vel mulier pro alio fideiubet, quoniam his caſibus vtraq; obligatio adeſt, licet exceptio Macedoniani, & Vellegiani obſtet, vt neceſſitate non aſtringatur debitor ad ſoluendũ, adhuc tamen diffinitur talis obligatio cui exceptio obſtet, cũ adſit vinculum ciuile, & naturale. Et quoniã efficax obligatio habet ciuile, & naturale vinculũ, dicit glo. in quarta parte, ꝙ huius effectualis obligationis ſunt duæ radices, & eas declarat, effectus earum opponendo. &c.

Glo. neceſſitate.

124 Noto primo ex hac glo. ꝙ † vere debitor ille eſt, a quo inuitto pecunia exigi poteſt. l. debitor. ff. de verb. ſignifi. Sed contra videtur facere tex. in. l. creditores. ff. de verb. ſignifi. vbi creditor eſt, ſiue ei quid pure in diem, vel ſub cõditione debeatur, & facit tex. in. l. in poſſeſſionẽ in princi. ff. quibus ex. cau. in poſſeſ. eatur. Vbi in poſſeſſionem mittũtur creditores, & ſi ſub cõditione eis pecunia promiſſa ſit, & ſic etiã ꝙ nõdum obligatio ſit eis acquiſita, creditores dicuntur, ergo & debitores dicuntur etiã, ꝙ ab eis inuitis pecunia nõdum exigi poſſit, vt correlatiuorum eadem ſit iuris diſpoſitio. l. fi. c. de iudi. vide. tol. l. fi. C. de fruct. & liti. expenſ. Nam pẽdẽte conditione nulla eſt obligatio orta,

Cõclu. glo.

Oppo.

bitores, ſeu creditores, quoniã illa iura vtunt verbo(pecunia)vti ge-
nerale verbũ, ꝙ plura cõpræhendere poteſt.l.talis ſcriptura in princ.
de lega.pri.vbi verbum(pecunia)comprehendit omnẽ rem conſiſten-
tem pondere numero:& menſura:alibi latiſſime capitur pro omni alia
re conſiſtente in patrimonio noſtro.l.rei appellatio.ff. de verb.ſignifi.
glo.l.ii.§.fi.ff.ſi cer.pet.Sed quantũ ad concluſionem, & eius contrarii
ſolutionem dicas, ꝙ aut loquimur in debitore, ſeu creditore, proprie
reſpectu obligationis, ac etiã exactionis, aut reſpectu obligationis tan
tum, aut reſpectu ſpei. Primo caſu, debitor pure ſit ꝓprie debitor, quia
eſt obligatus, & ab eo inuito effectualiter pecunia exigi poteſt.d.l.de
125 bitor. Secundo caſu, reſpectu obligationis tantum; tunc † debitor in
diem eſt debitor, ſicut debitor pure, cũ vtroq; caſu ſtatim orta ſit obli
gatio, licet ante diem exactio ceſſet.d.l.cedere diem.§.primo.infra de
verbo.obliga.& eſt adeo debitor, vt ſi ante diem ſoluat, repetere non
poteſt.l.in diem.ff.de condi.indeb. & hoc verum, ſi eſt debitor in diẽ
certã, ſecus ſi in incertã, quia tunc æquiparatur debitori conditionali
.l.prima & ibi Bart.ff.de cõdi.& demo. Tertio caſu, reſpectu ſpei tũc
dicas, ꝙ † debitor ſub conditione poterit dici debitor, ſeu creditor.§.
125 ex cõditionali.infra de verb.oblig.nõ autẽ reſpectu obligationis, ſeu
exactionis.d.l. cedere diem. vnde improprie, immo impropriiſſime
dicitur debitor, cũ debitor dicatur reſpectu obligationis, & in eo nul
la ſit obligatio. Quod impropriiſſime dicat debitor, facit tex.l.fi.ff.qui
bus ex cauſis in poſſeſſione eatur. & in.l.fulcinimus.§.ſi in diem.eo.tit.
quo.§.clare probatur, ꝙ debitor pure eſt proprie debitor; quia proprie
debitor conſideratur non ſolum reſpectu obligationis, ſed etiã reſpe-
ctu exactionis, nam dicit ibi tex. quid.n.intereſt debitor quis nõ ſit, an
nundũ cõueniri poſſit, nam & ſi nõ ſit debitor, idẽ dicemus. Quæ lex
ſimul cũ.d.l.fi.videtur cõtrarie.d.l.in poſſeſſionẽ. De ſol. vide glo. d. l.
in poſſeſſionem. Vnde iura incõtrarium allegata loqũtur improprie,
immo impropriiſſime. Circa iſtã cõcluſionẽ me remitto ad dicta Do-
cto.in.l.i.ff.ſi cer.pet.&.D.meũ Alcia.in.d.l.creditorẽ&.l.debitor.

Secunda glo.conclu.

Noto ſecũdo, ex hac glo.ꝙ hic diffinitur obligatio Vellegiani, &
Macedoniani, ꝙ ẽt hic ſenſit Faber. Ea ratione, quoniã licet ei obſtet
exceptio, tamẽ hoc nõ eſt ex deffectu alicuius obligationis, qa immo
vtraq; adeſt obligatio, ſed ex quodã accidenti efficitur inefficax. Vn-
de illud accidens nõ debet attendi, ſed eius ſubſtantialis natura, ſecũ
dum quã res diffiniri debet. Nam & ius dicit, licet ſit iniquũ, nõ habi
to reſpectu ad id quod agit iudex, ſed ad id, quod agere debebat. l.
ius pluribus.ff.de iuſt.& iur.qa attenditur ſubſtãtia ipſius iuris, & nõ
illud factũ iudicis, & hæc opinio mihi placet, reiecta opini. Tollẽ. hic
nu.62. dum dicit, ꝙ naturale, & ciuile vinculũ tunc demũ faciunt effi-

cacem

eacem obligationē, quando cōcurrunt in paciēte bene diſpoſito. Quo niam actus nō operatur, niſi in paciēte bene diſpoſito. l. prima. §. ſi qs quaſi. ff. de eo qui pro tu. vel cur. Quod non eſt in caſu Vellegiani, vel Macedoniani ipſis Senatus cōſultis obſtantibus.

Noto tertio, q licet in obligatione Vellegiani, & Macedoniani ſit vtraq; obligatio, tamen obſtat exceptio. quæ opini. cōmu. approbatur. Idem voluit glo. l. ſi quis per errorē. C. de iur. & fact. igno. Bar. l. i. ff. de cōdi. indeb. col. penul. reiecto cōtrario, qd hic aducit Tol. nu. 62. d. l. Stichū. §. aditio. ff. de ſolut. vbi mulier fideiubēdo videtur obligari ciuiliter. Qm̄ per hoc tex. nō negat qn ipſa nō obliget ēt naturaliter, cū fideiubēdo ſuū cōſenſum mulier pſtitit, qui cōſenſus parit naturalē. d. l. Stichū. §. naturalis de ſol. & ibi lex habet mentionē de obligatione ciuili, tanq de principali. Quoniā lex plerūq; habet mentionē de obligatione ciuili, vel Prætoria, vti de principali infra eo. §. pri. Et eo magis hoc fecit in fideiuſſione mulieris, in qua interuenit ſtipulatio. l. Blāditus. C. de cont. & comit. ſtip. quia ſtipulatio eſt de iure ciuili. l. i. ff. loca. §. de conſtituta infra de actio. & rationabiliter cum ſit de iure ciuili, producere debet etiā principaliter obligationē ciuilem. Ideo ni mirū ſi in d. §. aditio. habuit mentionē de ciuili obligatione, nō excludendo tamē naturalem, quæ ſimul cū ciuili cōcurrit in Vellegiano, & Macedoniano, vt cōmuniter tenetur. Dicunt tamē Docto. dato q in Vellegiano, & Macedoniano adſit vtraq; obligatio, tamen exceptio quæ ex eis datur, nō habet propriā naturam exceptionis, quæ eſt perimere obligationes. l. quęcūq;. ff. de cōpenſa. at hęc, nec ciuilē, nec naturalem perimit. vt Bar. l. i. col. penul. ff. de cond. indeb. naturalē nō perimit ſecūdū Bar. quia talis exceptio nō eſt inducta mediāte æquitate, ſed potius more nſę ciuitatis Romanę. Vnde naturalē nō tollit. arg. §. ſi. ſupra de leg. agna. tut. Quę ratio Bar. hic a Tol. nu. 63. impugnat. quo niam immo talis exceptio eſt inducta mediante eqtate. l. ii. ff. ad Velleg. Vnde alia pōt aſſignari ratio, quā Bar. d. l. aſſignat in alio mēbro, cur talis exceptio non tollat ciuilem obligationē, quæ ratio adaptari poteſt etiā ad naturalem. videlicet, quia hęc exceptio nō fuit inducta a lege, vt tollat obligationē, ſed fuit inducta v, t amoueat, & impediat petitionē. d. l. ii. ff. ad Velleg. Quod nō eſt in aliis exceptionibus, quæ ad tollendas obligationes fuerūt inductæ. d. l. quęcunq;.

Glo. in verbo rei) licet breuis, tamē diuidi poteſt in duas partes, prout in prima ampliat verbū rei) in diffinitione poſitū. In ſecūda, ra

Tertia glo. cō clu.

Tol. cont. Tole.

Glo. ver. rei

Cato.ff.de verb.oblig.glo.huius cõtrarii timore ampliat verbũ rei) vt etiam factum cõprehendat, et ratioñe ſuę ampliationis aſſignat, quia verbum rei) generale eſt.l.i.in fi.ff.ſi cer.pet.l.rei.ff.de verb.ſignifi.

Glo. cõ clu. Not.ex hac glo.ꝙ appellatiõe rei) factũ quoq; cõtinetur per iura in ea allegata, licet nõ multũ bene videãt̃ pbare, cũ tantũ pbẽt verbũ rei) eſſe generale, immo tex.infra de verb.oblig.in.§.nõ ſolũ.cõrrariũ vi

Oppo. deatur probare per dictionẽ ſed) quæ eſt aduerſatiua pcedẽtibus, & eſt poſita iter rem, & factũ. Tamẽ pro cõcluſione glo.facit optime tex. in.l.naturalis in pric.in verbo dari.ff.de preſ.ver.vbi in cõtractu dari ob rẽ, cõtineatur do.vt facias, & licet res, & factũ diuerſa videant̃.d.§.

Sol. nõ ſolũ.& ppterea res factũ nõ cõprehendat Rei.tamẽ verbũ capitur in genere, vt rem, & factũ cõprehẽdat, & capitur in ſpecie, vt rem tan tum cõprehendat, ſicut dicimus de adoptione, quæ capit̃ in genere, & in ſpecie. Vnde tale verbũ rei) capit̃ in genere, vel in ſpecie ſecũdum tractatũ, in quo ponitur glo.in.l.ſi rem.ff.de rei vẽdi.& in.d.l.rei.la pri ma de verbo.ſignifi.D. meus Alcia.in Dictionario ſuo, in verbo rei ap pellatione) facit, qm̃ verba ſunt intelligenda ſecũdũ ſubiectã materiã

Ampli. .l.ſi vno.ff.loca. Supradicta glo.cõcluſio ampliat̃, vt pcedat etiã in nõ factis, quoniã ſi verbũ rei) factũ cõprehendit, facti appellatione venit etiã nõ factũ.d.§.nõ ſolũ.dum exẽplificando ſtipulationẽ facti, exẽplifi cat in facere, & nõ facere, optime facit tex.in.l.iiii. ff. quæ in fraud.cre di.vbi debitor dicit̃ facere in fraudẽ creditorũ, ẽt quãdo nõ vtit̃ ſerui tute fundo ſuo debita, vel nõ vtit̃ actione ei cõpetẽti, & ſic nõ facere cõtinet̃ ſub edicto (quę in fraudẽ creditorũ facta ſunt) & ſic ſub facto.

Secũda glo cõ clu. 128 Not.ſecũdo, ex ſecũda pte glo.ꝙ verbũ † rei) generaliter eſt accipiẽ dũ, ꝙ eſt adeo verũ, vt rei) appellatione, veniãt ẽt homines.l. oĩa.§.fi.de leg.ii.ex quo tex.inferũt ibi Docto.ꝙ publicatis rebus alicuius, intelli gunt̃ etiã publicati vaſalli, & Nicol.de Neap. hic dicit, ꝙ ſi extat ſta tutũ, ꝙ de qualibet re tranſeũte per pontem ſoluatur gabella, debetur quoq; gabella ab hoĩe tranſeunte. Quod ego verũ puto ẽt in caſu nr̃o, vt verbũ rei) in diffinitione poſitũ, hominẽ quoq; cõpræhẽdat, ſi talis ſit homo, qui in obligationẽ deduci poſſit, vt ſeruus, ſecus ſi liber, qui ſcienter ab aliquo nõ põt in obligationẽ deduci.l.hõ liber.ff.ad.l.Aq̃l.

Gloſ. Ver. ſe cũdũ. Glo.verbo ſecundum) diuitur in quatuor partes, pro timore vnius taciti contrarii quatuor modis applicat illa verba, ſm̃ noſtræ ciuitatis iura) ad precedẽtia verba diffinitionis, ptes patent. Pro primę partis expeditione oppo.ꝙ hęc verba, ſecundũ nr̃ę ciuitatis iura) ſint ſupflua, cũ in principio diffinitionis dicatur. obligatio eſt iuris vinculum, &c. Et appellatione iuris) per excellẽtiã intelligit̃ de iure ciuitatis Roma nę.§.ius aũt ciuile.ſupra de iur.nat.gent.& ciui. Vnde glo.quadruplici ter applicat hęc verba ſm̃ nr̃ę ciuitatis iura) ad pcedẽtia. Primus mo

dus cõmuniter approbaẽ vt hic ſenſit etiã Tol.& mihi placet.

Not.ex vltima parte glo.ꝙ ſolutio ſm iura debet fieri quatuor mo dis.Primo,vt res equæ bona ſoluaẽ. Secũdo † cõgruo loco,& tẽpore. 129 Tertio,ꝙ de euictione promittat.Quarto,ꝙ per cõpetẽtes actiones, & iudices fiat ſolutio,aliter nõ valet ſentẽtia,nec ſolutio fieri debet. Adde ꝙ ſi debitor oſtẽdat ſolutionẽ per tres annos ꝓximos facit præ ſumptionẽ pro eo,vt videatur etiã ſuperioribus annis ſoluiſe etiã cõ- tra fiſcũ.tex.eſt not.l.qcũꝗ.C.de apo.pub.lib.x. Itẽ ꝓmiſſio, pignorũ vel fideiuſſorũ datio,omnia iſta ſolutioni eqparãtur.l. fi. C.ad.l. falci.§. venditę.ſupra de rerũ diuiſio.redendo ſingula ſingulis.

Prima glo.cõclu.

Noto vltimo,ex finalibus verbis glo.id quod ẽt not. Portius,ꝙ ſen tẽtia lata ſuper inepto libello,eſt ipſo iure nulla,nec ex ea oritur actio in factum,vel officiũ iudicis,& hoc ſi ineptitudo libelli ſit expreſſa,ſe- cus ſi tacita, vt tradit Bal.& Iaſ.in.l.actori. C.de reb.cred.Adde,ꝙ ẽt ſententia lata contra regulas iuris cõmunis ẽſt ipſo iure nulla, licet re periãtur aliqui caſus ſpeciales,& excepti, in qbus ſaluari poſſit illa ſen tentia glo.l.ii.ff.de appella.recip.Mathes.ſing.ſuo.xix.Nota.ꝗ. ſenten- tia.Decius conſilio.viii. Idem ſi ſententia ſit cõtra ius expreſſum, ſecus ſi ſentẽtia feratur contra ius ex idempticate rationis, vel in argumen- tum,vel a ſimili,quia tunc potius diceretur lata cõtra ius litigatoris.c. primo.et ibi not.de re iudi. Abba.c.cum ſpeciali.de appella.Item ſen tentiæ iniuſtæ ſponte parendum nõ eſt in foro conſcientię,quia pec- car,& aliũ ad peccandũ inducit.Amplia hoc, vt ſi ex tali ſentẽtia, ille, qui eã obtinuit,aliquid cõſequtus fuit,tenetur reſtituere,& poterit ab eo recuperari per denunciationẽ euangelicã.Iaſ.c.nouit de iudi.Abb. c.quãdo pleriꝗ.de immunit Eccl.& ibi apoſtil. Alex.Iaſ.l. nemo põt. de leg.prim.vide ꝗplures auctoritates ſanctorum, Auguſtini, & alio- rum per totam.xxi.queſt.iii.incipiendo a.c.qũo.Et not.ꝙ ſentẽtię vir- tus eſt facere de indebito debitũ,& de non hærede hæredẽ, immo de nõ ente ens,& de ente nihil, glo. not. l. ſi nõ ſortem.§.hęredi.ff. de con d.indeb.Bal.c.noſti.c.nihil.de elect. Iaſ. Rub.ff.de re iudi.& hoc ve- rum,ſi ſentẽtia eſt lata parte citata, alias,eſt nulla etiã ꝙ ſit lata in fa- uorem nõ citati.l.ea quæ.C.quo,& quãdo iud.c.caueãt.c.omnia ʒ.q.ix. Abb.Fel.& Deci.c.quoniã contra. in glo.ii.extra de proba.fallit tamẽ in cauſa criminali.Roma.ſing.cxc.Sed ꝙ iã dixi de virtute ſentẽtię, di cas ꝙ vltra prædicta operatur, ꝙ ſi ſit lata a Principe, vel a ciuitate nõ recognoſcente ſuperiorẽ facit ius quo ad omnes, licet ſit lata inter

Secũda glo.cõclu.

quibus ſentētia retractari poteſt,quā glo. vide. Tu vltra eam adde q̧
interlocutoria ſentētia poſſit ab eodē iudice retractari,ſecus ſi ſit dif-
finitiua ſententia.l.qđ iuſſit.ff.de re iudi. Omitto alias gloſſelas.Quo-
niam earum materia pro maiori parte in tex.fuit pertractata. Circa
gloſſelam in verbo honorarie) aduerte iuuenis circa intellectū.§.Præ-
130 torū quoq̧.ſupra de iure nat. gent.& ciui.ibi dum tex.dicit † Præpo
nebāt Ædiles Curules edictū de q̃buſdā cauſis, hoc eſt in cauſis Ædi
libus,& Curulibus tantū,& nō generaliter in ceteris cauſis,pro ut alii
Prætores faciebāt,ſequitur tex.quod edictū iuris honorarii Porcio eſt,
.i.quod ius prępōnēdi edictum eſt iuriſdictio iuris Prętorii quorum
edictorū Prætoriorum compilator fuit Saluius Iulianus.l.ſi cum ſeruū.
C.de cōdi.indebi.& multa pulchra circa Prætorum edicta tradit ele-
ganter Dominus meus Alcia.in lib.ii.diſputa.c.xxvii. Laus Deo.

FINIS.

GLOTTOCHRYSII PETRI FIDENTII IVNCTAEI
Montagnanenſis Carmen.

MAEandris Hieronyme inuolutos
Dum libros fungientibus, nec uno
Anfractu reſiuo, laborioſi
Iuris enucleas latentis, atq;
Viuentes modo non uiros ſoporo
Fallentis lolio, ſed & peritos
Qui uiuunt ſapienter, & ſinapi;
Vincentes oculisq; perſpicacem
Cautis Lynces, ſiq; ſunt & illo
Vſquam per freta perſpicaciores
Cunctas, omnia uaſta, perq; terras
Ambitas ſimul, his ſimulq; ſectas.
Quantum fulgureo nitore cœli
Inter ſplendicat aſtra clara Princeps
Docti Pieridum chori parensq;,
Scriptores alios niteſcis inter:
Quos alunt Patauæ, bonæq; Athenæ,
Quos & orbis habet, colitq;, amatq;.
Commentarioli latebricoſæ
Teſtes materiæ obligationum
Hi docti, facilesq;, amabilesq;,
Cui pulſis nigricantibus tenebris
Lucem ſedulus explicans cupitam
Et uerbis proprijs, & arte fida
Præbes; hinc iuuenes, ſenesq;, & omnes
Quotquot legibus abditis laborant
Annos perpetuos tibi obligaſti.
His nam percipient labore paruo,
Quantum non alij labore ſummo
Virtutis, decorisq; : gratiæq;.
Illis gratulor hinc tibiq;. magnos
Cuncti at ſuſpiciunt tuos honores,
Dotes ingenij, tuumq; nomen,
Nunc Antichthonas uſq; quod penetrat;
Quod Momi fugiunt proteruiores:
Quod nec Lanificas timet ſorores.